

Homília spišského biskupa Františka Trstenského

8. novembra 2025 v Liptovskom Mikuláši

Drahí bratia a sestry!

Dnes sa v tomto chráme stretávame, aby sme si s vďačnosťou pripomenuli MUDr. Pavla Straussa – významného rodáka z Liptovského Mikuláša, lekára, filozofa, spisovateľa, ale predovšetkým človeka viery, ktorý celý svoj život hľadal pravdu a našiel ju v Kristovi. Táto svätá omša, ktorú slávime za neho, nie je len spomienkou. Je prejavom vďaky – za človeka, ktorý svojím životom a dielom ukázal, že Boh koná aj dnes, v tichu ľudského srdca, v hľadaní, pochybnostiach i v nájdenej istote.

Pavol Strauss sa narodil v židovskej rodine v Liptovskom Sv. Mikuláši. Bol lekárom – človekom vedy, presnosti a racionálneho myslenia. Ale v hĺbke svojho srdca cítil, že človeka nemožno pochopiť len cez telo a chorobu. Človek je viac. Má dušu, svedomie, túžbu po zmysle. Strauss ako lekár nielen liečil, ale počúval. Bol presvedčený, že k uzdraveniu vedie vnútorný pokoj, zmierenie s Bohom, schopnosť prijať utrpenie a premeniť ho na obeť. V tomto zmysle bol lekárom tela i duše. A práve táto celistvosť – spojenie vedy, viery a filozofie – je jedným z jeho najväčších odkazov dnešnému svetu.

Jeho duchovná cesta bola dlhá a neľahká. Vyrastal v židovskej tradícii, no s otvoreným a zvedavým rozumom sa dotýkal aj kresťanstva. Nebol to človek, ktorý by sa nechal unášať citom. V dnešnej dobe veľmi trpíme, že pravda závisí od toho, čo človek „cíti“. Straussova viera bola hľadaná, skúšaná a napokon prijatá ako dar. Veď tu, v tomto Kostole sv. Mikuláša prijal krst v roku 1942. Po skúsenostiach vojny, utrpenia a osobných zápasov spoznal, že Kristus je odpoveďou na ľudskú bolesť a túžbu po večnosti. Jeho konverzia nebola únikom, ale dozretím. Nebola zmenou náboženstva, ale premenením života. Bol človekom, ktorý dovolil Bohu, aby sa ho dotkol.

Pavol Strauss zanechal bohaté literárne dielo – filozofické úvahy, denníky, aforizmy, eseje. Nie je ľahké ich čítať, lebo sú náročné. Ale sú plné svetla. Hovorí o kríze modernej civilizácie, o tom, že človek sa stal sám sebe modlou. Hovorí o potrebe vnútorného ticha, modlitby, pokory. O tom, že pravá kultúra vyrastá z duchovnosti a že veda bez viery stráca dušu. MUDr. Strauss ukazoval svojím slovom a životom, že moderný človek potrebuje menej informácií a viac ticha. Menej výkonu a viac lásky. Menej rečí o Bohu a viac života z Boha.

Ako prorok svojej doby upozorňoval, že bez duchovného rozmeru sa človek stáva mechanizmom – stráca krásu, dobrotu, hĺbku. Jeho dielo je pozvaním k prebudeniu: aby sme sa nebáli hľadať Boha rozumom i srdcom.

Dnes, keď si jeho meno znovu pripomínáme, uvedomujeme si, že Pavol Strauss nie je len historická postava. Je aktuálny svedok: človek, ktorý ukazuje, že aj uprostred sekularizmu, techniky a neistoty sa dá žiť z viery, ktorá je rozumná, pokorná a radostná. Pre dnešného človeka, rozpolteného medzi vedu a vieru, Strauss zostáva mostom. Pre kresťana, ktorý sa bojí svedčiť, je povzbudením. A pre cirkvi na Slovensku je tichým pripomenutím, že evanjelium môže prehovoriť aj jazykom filozofie, kultúry a krásy.

Aj my sme dnes pozvaní, aby sme ako on boli otvorení rozumom, ale verní srdcom; aby sme hľadali Boha v modlitbe i v práci, v tichu i v službe; aby sa náš život stal mostom medzi svetlom viery a svetlom poznania.

Drahí bratia a sestry, prosme, aby odkaz Pavla Straussa zostal živý: v našej diecéze, v našej kultúre, v našej spoločnosti. Ďakujem osobitne Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa, ktorý jeho dielo, myšlienky, vieru neúnavne šíri. Nech jeho príklad a život svedčia o tom, že Boh aj dnes koná v tichu, v hĺbke svedomia, v stretnutí človeka s človekom. Amen.

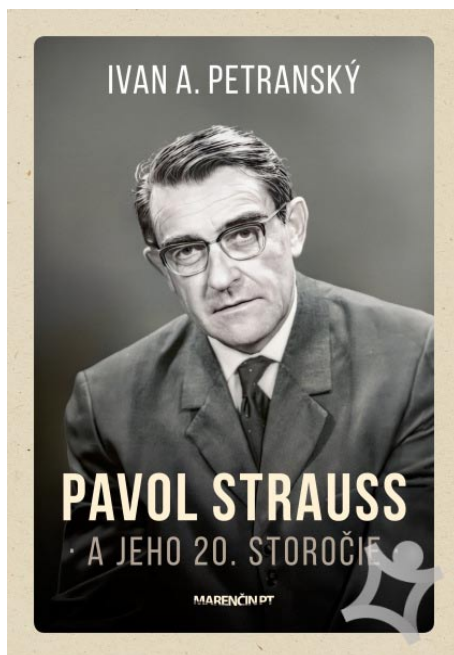
Významná pocta Pavlovi Straussovi

Milí čitatelia,
v septembri 2025
vyšla vo vydavateľ-
stve MARENČIN
PT biografia Pavla
Straussa s názvom
*Pavol Strauss a jeho
20. storočie* od autora
Ivana A. Petranského.

ho. Dielo vyšlo s významnou podporou hlavne od členov nášho Spolku. Keď sa mi niekedy v roku 2008 dostal do rúk príbeh krstných rodičov Straussa rodiny Munkovcov od rovnomeného autora s názvom *Život pod hviezdou – Osudy Tomáša Dezidera Munka*, prirodzene mi napadlo, ako veľmi potrebujeme biografiu Pavla Straussa. V roku 2009 začalo vychádzať jeho súborné literárne a mysliteľské dielo a biografia by veľmi pomohla zorientovať sa čitateľovi v jeho živote a lepšie pochopiť jeho myšlienky. Ferko Mikloško ma povzbudil a poskytol mi telefonický kontakt na Ivana Petranského, vtedy predsedu správnej rady Ústavu pamäti národa. Prijal ma v práci a prisľúbil začať sa zaoberať i Straussom. Pustil sa do práce popri zamestnaní s precíznosťou historika a s úctou k faktom. Preštudovaním množstva rodinných i archívnych materiálov, rozhovormi so synmi Jozefom i Pavlom, bratom Jurajom, rozhovormi s priateľmi a so živými svedkami nakoniec vzniklo vzácne rozsiahle dielo, ktoré nielen dokumentuje život P. Straussa, ale ukazuje i ťažké a nepravdivé časy 20. storočia, ktoré významne ovplyvnili jeho súkromný rodinný život, prácu lekára i jeho literárnu tvorbu.

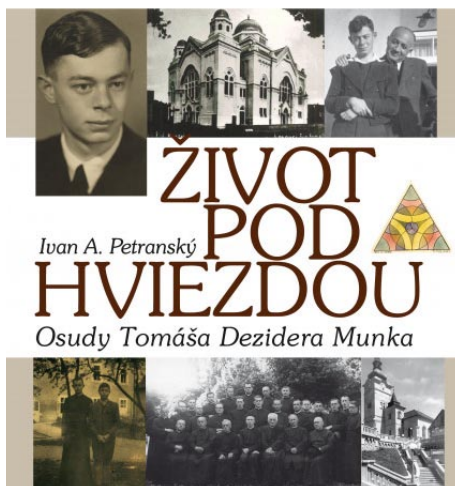
Tieto *Listy PS* preto venujeme hlavne recenziám od Petra Vitéka, Marty Žilkovej, Márie Stankovej, Tomáša Pružinca, Antona Baláza i Tibora Žilku. Koncom roka 2025 sme usporiadali v Nitre dve prezentácie knihy. Prvú so študentami na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre v Diecéznom pastoračnom centre, druhú v Divadle Andreja Bagara. Prvé predstavenie knihy sa uskutočnilo na našom Valnom zhromaždení v novembri v Liptovskom Mikuláši. Všetkým trom akciám venujeme príspevky.

V júni minulého roka bolo v Madride predstavenie Straussovej zbierky básní *Stĺpy – Pilares*. Preklad inicioval a zúčastnil sa uvedenia náš člen Spolku Ján Gallik. Knihu do španielčiny preložila Adriana Lastičová. Aj o tejto udalosti tu prinášame príspevok.

To, že Strauss inšpiruje i mladú generáciu, nám ukazuje Alina Dunaieva, ktorá si zvolila zo Straussovej knihy *Človek pre nikoho* pre napísanie svojej úvahy kapitulu *Všetko, čo nie je modlitbou, je zbytočné*. A témou ticha v diele Pavla Straussa sa zaoberá vo svojej rigorózne práci Gabriela Kratochvílová. Prinášame tu jej príhovor na našom Valnom zhromaždení. Veríme, že jej práca bude vydaná v priebehu tohto roka aj knižne.

Vydavateľstvo Michala Vaška 2008

Vraciame sa v tomto čísle i k téme Munkovcov. V septembri boli niektorí z nás v Múzeu holokaustu v Seredi, kde sa pri príležitosti každoročnej spomienky na prijatie Židovského kódexu uskutočnila výstava pod názvom *Príbeh rodiny Munkovcov – Cesta lásky a utrpenia*. Nové poznanie o rodine Munkovcov prinášame aj prostredníctvom článkov Evy Kopáčkovej. Martin Jančuška zároveň pokračuje v prekladoch korešpondencie Gizely Munkovej s Pavlom Straussom a o ukončení roka Munkovcov nám píše Jozef Matis.

Prajem vám, aby ste si pri čítaní týchto *Listov PS* užili myšlienky a spomienky na nám tak blízkeho Pavla Straussa.

Jozef Šišila

BLAHOŽELANIE JUBILANTOM

Koncom roka 2025 a na začiatku roka 2026 sa dožili krásneho životného jubilea dve významné osobnosti, ktoré svojou tvorivou a organizačnou činnosťou dlhodo-
bo šíria osvetu o Pavlovi Straussovi a sú veľmi úzko späté so Spolkom priateľov MUDr. Pavla Straussa. **Ing. Jozefovi Šišilovi** (k 80. narodeninám) a **prof. PhDr. Jozefovi Leikertovi, PhD.** (k 70. narodeninám) srdečne blahoželáme k ich životnému jubileu, prajeme im veľa zdravia, lásky, Božieho požehnania, mnoho tvorivej energie a radosti z dobre vykonanej práce, ktorú už dlhé roky odvádzajú aj pri šírení literárnej a kultúrnej osvetu o Pavlovi Straussovi. A prof. PhDr. Jozefovi Leikertovi, PhD., ešte osobitne blahoželáme k čestnému akademickému titulu *Doctor honoris causa*, ktorý mu bol udelený 2. decembra 2025 počas slávnostného zasadnutia Vedeckej rady Prešovskej univerzity.

Deväť dní s Pavlom Straussom alias deviatnik láskavého človeka – štvrtá modlitba (Žitá viera)

Úvodná modlitba

(Lk 1, 46 – 55)

*Velebí moja duša Pána
a môj duch jasá
v Bohu, mojom Spasiteľovi,
lebo zliadol na poníženosť
svojej služobnice.
Hľa, od tejto chvíle blahoslaviť
ma budú všetky pokolenia,
lebo veľké veci mi urobil ten,
ktorý je mocný,
a sväté je jeho meno
a jeho milosrdenstvo z pokolenia
na pokolenie
s tými, čo sa ho boja.
Ukázal silu svojho ramena,
rozptýlil tých, čo v srdci pyšne zmýšľajú.
Mocnárov zosadil z trónov
a povýšil ponížených.
Hladných nakrmil dobrotami
a bohatých prepustil naprázdno.
Ujal sa Izraela, svojho služobníka,
lebo pamätá na svoje milosrdenstvo,
ako slúbil našim otcom,
Abrahámovi a jeho potomstvu naveky.*

+ + +

Z pera Pavla Straussa

Vždy bolo a je otázkou, ako sa uberať krížami života. Je potrebné mať koncízne a vývojaschopné predstavy – nakoľko ich možno absorbovať – o stave vedomostí prírodných vied, od biológie a fyziky po paleontológiu a až po koncepcie filozofie a teológie. Žitá viera má všetko toto obsahovať, nie ako fixované hodnoty, ale ako stupne poznania a dozrievania. Naším poznávaním a myslením pohýname i vetrolamy strnulosti a duchovnej liene. Životnosť a aktivita sú tu potrebné. Poznanie a vedomosti sú pohýnaním živej viery.¹

Vyložená živá a žitá viera je jedinou panaceou sveta. Nech si to každý uvedomí. Len tak sa zasa stane z duševnej preliačiny, akou je dnes Európa, prameň impulzov šťastia a tvorivého rozmachu pre celý

civilizovaný svet.²

Život sa každou chvíľou začína odznova. Sami nie sme si dedičmi vlastného života. Stále ho začíname znovu. Stále sa meníme a stále sa môžeme meniť. Najväčší zázrak je stále sa vedieť zmeniť v to isté – v druhého Krista.³

Áno, človek viery je dnes výstavným kusom. Preto spočíva na ňom, na každom jednotlivcovi ohromná zodpovednosť. Nakoľko veriaci realizuje celým svojim bytím Krista alebo ho svojou vlastnou osobnosťou zatienuje, zakrýva, natoľko ho sprístupňuje svojim blíznym. Ľudia, kritickí prehliadači Božích výkladných skriň, nevidia historického alebo eucharistického Krista, ale vidia teba a nakoľko ťa preniká Kristus.⁴

O Pavlovi Straussovi napísali

Pavol Strauss nám dáva lekciu, ako autenticky žiť svoju vieru a vždy „voňať“ človečinou.

Andrea Eliášová,
Rádio Lumen, redaktorka⁵

Jeho životným krédom bola „žitá viera“. Postoj veriaceho kresťana nezmenil ani za cenu perzekúcií.

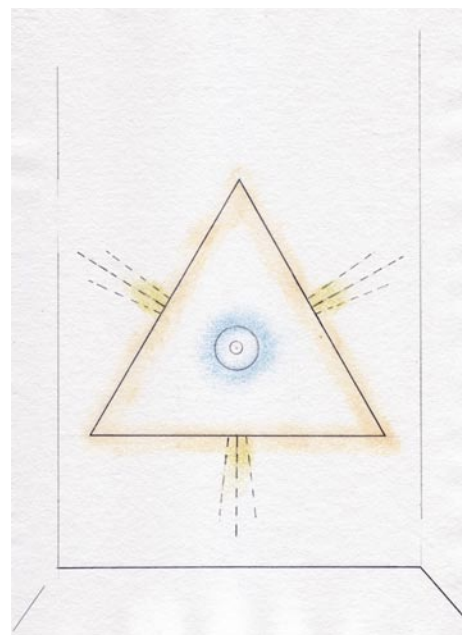
Jozef Strauss, syn⁶

Text zo Svätého písma

Ale niekto povie: „Ty máš vieru a ja mám skutky.“ Ukáž mi svoju vieru bez skutkov a ja ti zo svojich skutkov ukážem vieru (Jk 2, 18).

Úvaha

Žiť živú vieru neznamena útekať do oblakov. Znamená to byť nohami, rukami i hlavou na zemi, a pritom byť celkom ponorený do osoby Krista. Chytiť ho za ruky a držať sa ho ako darcu nového života a dennodenne s ním kráčať. Žitá viera znamená kontemplovať Stvoriteľa, kontemplovať iných, kontemplovať seba a celý svet. Kontemplovať prapôvod nášho života, čas i večnosť – a ponárať sa do tajomstva Božej prítomnosti. Zo stretania sa s Bohom urobiť mentalitu každodennosti, z ktorej uchopujem impulzy, inšpirácie a tvorivosť, pre činy každodenných okamihov nášho bytia. So Stvoriteľom

sa stávať spolutvorcom dobrého a krásneho sveta – sveta, v ktorom má ťah štetca umelca rovnako veľký význam ako vyžmýkanie handry niekým, kto práve doumýval dlážku. Spolucítiť, spolutvoriť a spolučiniť, rovnako s hodnotárom i s bezdomovcom. Spolupatričiť do veľkého celku lásky, pritom padať a vstávať – s pohľadom upretým na večnosť – tak a mnohorako inak možno žiť vieru.

Modlitba

Môj Nebeský Otec. Ty si urobil ku mne prvý krok, aby som žil a aby som ti veril. Ďakujem ti, že si poslal svojho Syna, aby som mal život a aby som ho mal v hojnosti. Ďakujem ti, že si môj Otec a že mi veriš. Prosím ťa, obdar ma životnosťou a činorodosťou, aby som, podľa príkladu horlivého kresťana Pavla Straussa, dokázal pohnúť strnulosťou v tých častiach môjho bytia, kde to je potrebné. Pomôž mi, aby som sa vedel stále meniť. Nech žijem teba, ktorému verím! Amen.

Tomáš Pružinec

Poznámky:

- ¹ Strauss, Pavol: *Kolíška dôvery*, s. 295 – 296.
- ² Strauss, Pavol: *Mozaika nádeje*, s. 85.
- ³ Strauss, Pavol: *Ecce homo alebo Ako sa stane me tým, čím máme byť*, s. 184.
- ⁴ Strauss, Pavol: *Mozaika nádeje*, s. 84.
- ⁵ Eliášová, Andrea: *Mozaika nádeje v Rádiu Lumen*. Pavol Strauss nám dáva lekciu, ako autenticky žiť svoju vieru a vždy „voňať“ človečinou, in *Listy Pavla Straussa*, 7/2007, s. 12. Výpoveď autorky je podnázvom článku.
- ⁶ Strauss, Jozef: *Žitá viera*, s. 93.

Odkaz na knihu:

Pružinec, Tomáš: *Deväť dní s Pavlom Straussom alias deviatnik láskavého človeka*. Gelnica: G-Ateliér, 2021. 50 s. ISBN 978-80-89739-25-7.

Úvod ku knihe *Pavol Strauss a jeho 20. storočie* od Ivana A. Petranského

Literárny vedec Vincent Šabík, ktorý poznal Pavla Straussa aj jeho dielo, sa v roku 1992, dva roky pred Straussovou smrťou, opýtal: Kto je vlastne Pavol Strauss? „Filozof, alebo spisovateľ, mysliteľ, či básnik, alebo niekto tretí (filozofujúci lekár)?“ Sám Strauss približne v rovnakom čase akoby na túto otázku odpovedal: „Nikdy som sa neprestal cítiť lekárom, ale nikdy som sa nepovažoval za spisovateľa a filozofa, ale za píšuceho lekára, ktorý odreagúva na úzadí svojho vnútorného myšlienkového života veci, ktoré ho postretali v živote.“ Tieto slová sú jednou z možných charakteristík Pavla Straussa, osobnosti, ktorej je venovaná táto kniha. Osobnosti, ktorá je však natoľko mnohovrstvová, že akákoľvek krátka charakteristika zostane napriek svojej výstižnosti predsa len neúplným odrazom reality. V roku 2024 uplynulo tridsať rokov od Strausovej smrti. Tento fakt je nielen formálnou príležitosťou, aby sme si pripomenuli jeho život a dielo, ale znamená aj relatívne dostatočný časový odstup, aby sme to mohli urobiť s nadhľadom, nezaujato a objektívne.

Meno Pavla Straussa patrí do plejády slovenských osobností staršej i nedávnej minulosti, ktoré rezonujú v slovenskej spoločnosti menej, než by si svojím významom zaslúžili. Napriek tomu nemožno povedať, že by jeho život a tvorba boli v odborných kruhoch neznáme. V istom zmysle platí pravý opak. Po roku 1989 sa jej z rôznych aspektov venovali početní slovenskí i zahraniční autori rozličného odborného zamerania. Straussova osobnosť mala toľko rovin, že doktorán otvárala dvere pre výskum historikom, literárnym vedcom, teológom. Jeho život a tvorba bola námetom pre niekoľko vedeckých konferencií. Okrem časopiseckých článkov o ňom vznikli viaceré vedecké či odborné monografie a zborníky. Z nich treba spomenúť monografiu Márie Bátorovej *Paradoxy Pavla Straussa* (2006), dve knihy Martina Kolejaka *Pavol Strauss, hľadač pravdy* (2013) a *Náčrt biografie Pavla Straussa* (2018) či publikovanú dizertáciu v taliančine *L'esperienza cristiana di Pavol Strauss (1912 – 1994): Spiritualità della vocazione medica* od Petra Fo-

gaša (2018). Spomedzi zborníkov a kolektívnych monografií nemožno obísť zborník *Literárna tvorba Pavla Straussa*, ktorý zostavil Andrej Červeňák (1992), zborník *Duchovnosť ako princíp tvorby* editora Tibora Žilku (2001), dielo kolektívu Jozefa Leikerta (*Ne)naplnený čas Pavla Straussa* (2006) či zborník *Pavol Strauss a katolícka moderna*, zostavený Jánom Gallikom (2014).

Aj keď Straussov život nie je vo vedeckej literatúre či esejistike bielym miestom, jeho doterajšie spracovanie malo predsa svoje prirodzené limity. Získavanie informácií sa zväčša orientovalo na autobiografické diela z pera samého Pavla Straussa alebo texty ľudí, ktorí ho osobne poznali. Kritické zhodnotenie a interpretácia takýchto prameňov prispela k vzniku viacerých zaujímavých prác. Nemohli sa však vyhnúť ohraničeniam vyplývajúcim nielen zo subjektivity použitých prameňov, ale aj z istej nepresnosti údajov v nich obsiahnutých a faktografickej obmedzenosti. Dosiaľ sa neuskutočnil systematický archívny výskum, ktorý by sa podrobne zameral na písomné pramene súvisiace priamo so životom Pavla Straussa a jeho rodiny a reflektoval by širší kontext jeho života.

Práve túto medzeru sa snaží vyplniť predkladaná publikácia. Na základe realizácie rozsiahleho pramenného výskumu chce priniesť čo najúplnejší pohľad na život Pavla Straussa a všetky jeho aspekty. Keďže Straussov význam je predovšetkým v kultúrnej oblasti, za kľúčové som považoval venovať pozornosť jeho miestu v slovenskej kultúre a z neho vyplývajúceho humanistického odkazu. Tento problém má viaceré roviny. V primárnej rovine možno Straussa oddelene skúmať ako literáta (esejistu, básnika, autora aforizmov), ako aktívneho hudobného umelca (klaviristu), ako teologického mysliteľa a v neposlednom rade ako popredného chirurga, v sekundárnej rovine treba analyzovať, ako sa tieto línie vzájomne prepájali a vytvárali obraz Straussa ako jedinečnej, komplexnej osobnosti. Tak ako medicína, hudba i náboženstvo vstupovali do jeho literárnej tvorby a vytvárali pre ňu podnety a tematickú základňu, ovplyvňovali zas duchovné a umelecké hodnoty jeho prácu lekára.

Cieľom nie je len analyzovať Straussovo literárne dielo či jeho kvality hudobníka, hodnotiť lekárske a vedeckovýskumné výsledky, či predstaviť hĺbku jeho teologického myslenia. Hoci sú všetky tieto témy v knihe prítomné, jej zámer je širší. Je ním zámer predstaviť zložitý životný príbeh človeka, v ktorom sa odrážalo všetko podstatné, čím obyvatelia Slovenska prechádzali v 20. storočí – politické zlomy, sociálne premeny i búrky v nastavení ideových základov spoločnosti. Venovať sa koreňom, z ktorých vyrástol, rodinnému životu v jeho každodennej podobe, najbližším ľuďom, ktorí ho obklopovali. Nazrieť do jeho osobnosti, vnútorného života, charakteru, hodnotového systému, a to nie ako statického úkazu, ale ako dynamického procesu, ktorý v čase prechádzal vývojom – niekedy plynulým, inokedy azda až revolučným. Rozobrať jeho kvality a neopomenúť ani ľudské chyby a nedostatky. Všímať si všetko, čo bolo preňho dôležité a dávalo podobu a zmysel jeho životu, či už z hľadiska práce, záľub, duchovného života alebo medziludských vzťahov.

Pre vznik knihy bol kľúčový výskum nepublikovaných prameňov, realizovaný predovšetkým v Slovenskom národnom archíve v Bratislave a v štátnych archívoch, respektíve ich pracoviskách, v troch mestách najužšie spojených so Straussovým životom – v Liptovskom Mikuláši, Skalici a Nitre. Dôležitými prameňmi boli písomnosti pochádzajúce z pozostalosti Pavla Straussa a jeho manželky, či už úradné dokumenty, alebo korešpondencia. Z faktografického hľadiska i pre pochopenie spôsobu Straussovho uvažovania bolo dôležité oboznámiť sa s jeho bohatou literárnou tvorbou, predovšetkým s textami s autobiografickým obsahom a denníkmi, rovnako ako s doterajším spracovaním jeho života v odbornej literatúre. Z pohľadu využitia spomienkovej literatúry mali pre vznik knihy veľký význam aj materiály, ktoré systematicky zhromažďuje Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa a publikuje ich vo svojom časopise *Listy PS*. Závažný prínos mali aj subjektívne pohľady a faktografické informácie získané rozhovormi s ľuďmi, ktorí Pavla Straussa zblízka poznali, vrátane jeho najbližších príbuzných – synov Pavla a Jozefa a brata Juraja.

Z hľadiska štruktúry sa textová časť publikácie člení – okrem úvodu, záveru a anglického zhrnutia – na deväť chronologicky zoradených kapitol. Z nich prvá sa venuje rodinným koreňom Pavla Straussa a posledná udalostiam od jeho smrti. Ostatných sedem kapitol, členených ďalej tematicky na podkapitoly, zodpovedá jednotlivým hlavným etapám života Pavla Straussa, ktorými bolo detstvo a dospievanie v stredoškolskom prostredí na rodnom Liptove, vysokoškolský život vo Viedni a v Prahe, lekárske začiatky na Slovensku v neľahkých časoch v predvečer druhej svetovej vojny a počas nej, povojnový lekárske a umelecký rozlet v Bratislave a hlavne v Skalici, utlmený život v Nitre v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch, osobné i profesionálne zmeny, ktoré do jeho života vniesol rok 1968 a následná normalizácia, a napokon záver života prežitý v slobodnej spoločnosti po roku 1989.

Pri práci som sa mohol spoľahlivo oprieť o pomoc a spoluprácu mnohých ľudí, ktorým chcem týmto úprimne poďakovať. Predovšetkým ide o rodinu a blízkych Pavla Straussa – jeho synov a brata s rodinami i vzdialenejších príbuzných, ako aj kolegov a osobných priateľov. Poďakovanie za pomoc patrí aj dnešným priateľom Pavla Straussa, z ktorých mnohí ho nikdy osobne nepoznali a v súčasnosti sa združujú v Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa. V neposlednom rade musím s vďačnosťou spomenúť ochotu recenzentov publikácie: spisovateľa a publicistu Antona Baláža, historika a archivára Petra Víteka a literárneho vedca Tibora Žilku. K vydaniu knihy zásadne pomohla štedrosť darcov finančných prostriedkov, ktorým patrí veľká vďaka. Dôležitá bola aj pomoc kolegov, ktorí prispeli odbornými radami a konzultáciami, pracovníkov archívov, knižníc, múzeí, cirkevných inštitúcií a úradov, kde som trávil čas pri zhromažďovaní prameňov, i ľudí zodpovedných za redakčné, prekladateľské, grafické a vydavateľské činnosti.

Ivan A. Petranský

Posudky a ohlasy na knihu Ivana A. Petranského *Pavol Strauss a jeho 20. storočie* (2025)

Ivan A. Petranský: *Pavol Strauss a jeho 20. storočie*. Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava 2025, 575 s.

Nová pocta Pavlovi Straussovi

V roku 2024 uplynulo tridsať rokov od smrti lekára, básnika, esejistu, prekladateľa a svojbytného kresťanského mysliteľa Pavla Straussa (1912 – 1994), z ktorého komunistický režim urobil jedného z najnevýdávanejších slovenských spisovateľov. Preto Pavol Strauss vstúpil do širšieho kultúrneho a spoločenského povedomia až po novembri 1989.

Z literárneho vydedenca, ktorý bol celé desaťročia vydaný na milosť ideologickým a normalizátorským posudzovateľom jeho tvorby, sa Pavol Strauss vo veľmi krátkom čase stal rešpektovanou literárnou osobnosťou. Hoci mu osud v novonadobudnutej slobode doprial prežiť len štyri roky (zomrel 3. júna 1994), mohol sa tešiť z vydania časti svojho básnického a esejistického diela a v nasledujúcich rokoch a desaťročiach sa toto dielo stalo témou početných odborných literárnovedných a teologických prác i vedeckých konferencií – tá prvá, ktorú inicioval literárny vedec a jeho dlhoročný priateľ Tibor Žilka, sa uskutočnila ešte za osobnej účasti Pavla Straussa na bývalej Pedagogickej fakulte v Nitre pod záštitou Spolku slovenských spisovateľov. Bola to práve Nitra, mesto pod Zoborom, s dvoma humanitne orientovanými vysokými školami a Kabinetom literárnej komunikácie, do ktorého v októbri 1956 zo skalickej nemocnice politicky motivovaným rozhodnutím preložili Pavla Straussa, lekára s dlhodobou úspešnou riadiacou a chirurgickou praxou na pozíciu radového ambulantného lekára. Týmto „odsunom“ sa zároveň ocitol v prostredí, kde našiel porozumenie pre svoje literárne aktivity a ktoré mu ich pomohlo ďalej rozvíjať. Bol to jeden z jeho životných a literárnych paradoxov – tento mal pozitívny účinok na jeho osud.

V jeseni spomenutého roku 2024 Albert Marenčin, môj priateľ a dlhoročný vydavateľ mojich kníh, orientovaných aj na naše novodobé dejiny, mi ponúkol na posúdenie rukopis Ivana A. Petranského *Pavol Strauss a jeho 20. storočie*. Viac ako päťstostranová odborná monografia ma hneď pri prvom listovaní v rukopise oslovila témami, ktorými som sa – v dokumentárnej či románovej podobe – sám zaoberal: bol to predovšetkým osud slovenskej židovskej komunity v období holokaustu a jeho následkov pre preživších, pohľad na medzivojnovú Prahu a jej li-

terárnu avantgardu, život v Nitre, o ktorom som sa „z prvej ruky“ veľa dozvedel práve od Tibora Žilku, keď vznikali naše rozhovory pre knihu *Dar a bremeno dvojitej identity*. S ňou zápasil, rovnako úspešne ako profesor Žilka, aj MUDr. Pavol Strauss.

A navyše: hoci to u mňa trvalo len sedem rokov, zažil som pocity autora, ktorý mal, po zošrotovaní môjho debutu *Bohovia ročných období*, zákaz publikovať – osobitne blízka mi preto bola aj kapitola Krátka nádej a návrat späť. Tou krátkou nádejou bola bratislavská jar 1968. Pavlovi Straussovi, po komunistickom puči a dvadsiatich rokoch zákazu publikovať, v roku 1968 vyšla v Tatrane aj zásluhou jeho priateľa, prekladateľa a literárneho vedca Jozefa Felixa kniha *Zápisky diletanta* a dokonca týždenník *Nové knihy* stihol uverejniť s autorom aj rozhovor. Rozhovor so mnou po vydaní debutu už naplno fungujúca obnovená knižná cenzúra v *Nových knihách* publikovať nedovolila. Ale to bol už rok 1971, začínala normalizácia, ktorá po inkvizitorskom *Poučení z krízového vývoja* naplno rozprestrela svoje zlovestné, nerozprávkové krídla nad celou spoločnosťou. Literárna tvorba Pavla Straussa z tohto obdobia (*Mozaika nádeje*, *Zákruty bez ciest* a ďalšie) sa tak do novembra 1989 stali trvalým predmetom „študijného“ záujmu Štátnej bezpečnosti.

Ospravedlňujem sa čitateľom *Lístov* a Ivanovi A. Petranskému, že som sa začítal do jeho Pavla Straussa z priveľmi osobného uhla. Uvádzam to len preto, aby som zdôraznil, že som Albertovi Marenčinovi v stručnom priateľskom posudku odporučil vydanie knihy, ba aby som predišiel jeho prípadnému váhaniu vzhľadom na jej veľký rozsah, doplnený viac ako tisíckou autorských poznámok, ktoré okrem citovaných prameňov zahŕňajú aj prehľad archívnych fondov, z ktorých autor čerpal (bol to zdroj môjho osobitného obdivu a uznania, keďže sám som strávil mnoho a mnoho hodín ich štúdiom a excerptovaním), pridal som do posudku pár základných informácií o Ivanovi A. Petranskom, uznanom historikovi dnes už strednej, podľa mňa šťastnej generácie, ktorá mohla bádať v archívoch bez predchádzajúcich obmedzení a tabuizovaných tém. To mu okrem desiatok odborných štúdií a článkov umožnilo napísať aj vedeckú monografiu *Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945 – 1946* a dielo *Život pod hviezdou. Osudy Tomáša Dezidera Munka*.

Myslím, že práve dielo o tragickom osude židovského konvertitu Tomáša Munka, aj celej jeho rodiny, bolo významným impulzom k vzniku monografie o Pavlovi Straussovi, jeho životnej a tvorivej cesty, v mnohom podobnej osudom slovenskej spoločnosti v jej protirečivom i dramatickom vývine v dvadsiatom storočí, navyše výrazne poznačenom jeho židovským pôvodom a odlišnom aj v tom, že ako konvertita na katolícku vieru musel prekonávať na jednej strane odsudzovanie a na druhej nedôveru: oba tieto životné limity sa zároveň stali zdrojom jeho celoživotného tvorivého nepokoja, ktorému dal výraz v diele, v ktorom autori vedeckých a odborných monografií objavili obsahovú i tematickú spriaznenosť jeho poézie s autormi katolíckej moderny, za určujúci princíp jeho tvorby označili jej duchovnosť či kresťanskú spiritualitu. Sám k tomu pridával, že „*kým za slovenského štátu som bol židobolševikom, za socializmu som bol klérofašistický bandita*“.

Historik Ivan A. Petranský v úvode knihy píše, že pre jej vznik „*bol kľúčový výskum nepublikovaných prameňov*“ – a uvádza okrem Slovenského národného archívu v Bratislave a ďalších domácich i zahraničných archívov aj archívny výskum v troch mestách úzko spojených so životom Pavla Straussa: v Liptovskom Mikuláši, Skalici a v Nitre. V príťažlivej rozprávačskej podobe je tento pramenný materiál súčasťou kapitol Liptovské korene, Detstvo a dospievanie, Nový život v Bratislave a Skalici, Pod Zoborom a za osobitne objavný považujem Petranského výskum vo fondoch Archívu Liptovský Mikuláš, sústredený do holokaustovej kapitoly Mladý lekár v ťažkých časoch.

Práve táto kapitola je nielen príbehom dramatických osudov rodiny Straussovcov v období protižidovských perzekúcií po prijatí rasových zákonov: Pavlovho otca Izidora, jeho manželky Alžbety a jej dcéry Judity, rovnako aj brata Juraja, ale práve využitím doteraz nepublikovaných prameňov z mikulášskeho archívu sa stal aj príbehom osudov 850-člennej židovskej komunity, ktorá po vzniku prvej Slovenskej republiky žila v Liptovskom Mikuláši. Zastavenie činnosti Židovskej strany sa dotklo aj Izidora Straussa, ktorý bol jej členom, a keď mu nebolo umožnené pokračovať v advokátskom povolani, zamestnal sa v okresnej odbočke Ústredne židov, ktorá sa stala jedinou povolenou organizáciou židov na Slovensku – a práve v Ústredni židov a jej okresných pobočkách sa pripravovali súpisy židov a ich majetku, ktoré sa potom stali podkladmi na arizáciu židovského majetku a slúžili aj ako deportačné zoznamy pre transporty zo Slovenska do nemeckých koncentračných

táborov. Činnosť Ústredne židov dodnes vyvoláva sporné hodnotenie slovenských a izraelských historikov a Petranského archívny výskum prináša nové poznatky na túto stále neuzavretú tému. Pripojím len jeho informáciu, že z okresu Liptovský Mikuláš vyviezli viac ako päťsto židov, pričom väčšina z nich bola z okresného mesta. Takmer všetci zahynuli v Osvienčime a iných nemeckých vyhladzovacích táboroch.

Rodina Straussovcov sa pred deportáciami na jar a v lete 1942 zachránila. Pavlov brat Juraj im unikol tak, že sa na falošný pas, ktorý mu obstaral otec, dostal do Maďarska, neskôr do Palestíny a svoj osud utečenca zavŕšil ako vojak v čs. bojových jednotkách na západnom fronte. Pavol sa ešte pred začiatkom perzekúcií stal lekárom v Štátnej nemocnici v Palúdzke a v júli 1942 sa dostal na zoznam štátnych lekárov chránených legimitáciou ministerstva vnútra, ktorá zároveň ochránila aj jeho otca s manželkou. Nevyhli sa ale majetkovým perzekúciám, keď sa museli vysťahovať z ich domu na mikulášskom námestí: jeho otec si neskôr našiel náhradné bývanie ako podnájomník na Rázusovej ulici. Pavlovi popri lekárskej práci v nemocnici vtedy (ale mnohokrát aj neskôr) pomáhala ťažké situácie prekonávať umenie. Písal si ďalej denníky, napísal i dve básnické zbierky v nemčine a práve v tom čase, teda v tragickom roku 1942 „*nastala v živote Pavla Straussa zásadná zmena, ktorá kľúčovým spôsobom určila smer jeho ďalšej cesty. Dozrelo v ňom rozhodnutie stať sa katolíkom*“ – týmto úvodným konštatovaním Ivan A. Petranský toto rozhodnutie približuje v kapitolách Cesta do katolíckej cirkvi a Život kresťanského konvertitu (s. 126 – 138) a čitatelia *Listov Pavla Straussa* iste vedia, akú úlohu pri jeho konverzii zohrala jeho vychovávateľka Mária Šmidová, neskoršia rehoľníčka, keď „*práve ona modlitbami najviac prispela k tomu, že dobrotvivý Boh ma povolal do sveta poznania*“ a k zavŕšeniu rozhodnutia rozhodujúcou mierou prispelo priateľstvo s rodinou Munkovcov.

Vypuknutie SNP zastihlo Pavla Straussa v povstaleckom Ružomberku, potom pôsobil ako lekár v poľnej nemocnici, nevyhol sa po potlačení povstania ani nemeckému väzeniu, pri vyslobodení z nemeckých rúk zohrala významnú úlohu Mária Loydlová, jeho budúca manželka. Aj neskôr sa musel skrývať, znova sa dostal do rúk Nemcov – prekvapilo ma, že sa dostal aj do tábora v Novákoch (jeho židovskú i komunistickú podobu mám aj vo svojich románoch), a kým Pavlov vojnový osud sa skončil šťastne, neskôr sa vrátil domov aj brat Juraj, jeho

otec za nevyjasnených okolností zahynul po stretnutí s partizánmi 2. februára 1945. Túto rozsiahlu, no čitateľsky mimoriadne zaujímavú kapitolu zavŕšil Ivan A. Petranský konštatovaním, že „*koniec vojny priniesol Straussovi aj smútok nad tragédiou, ktorá postihla rodinu Munkovcov*“ – začiatkom roka 1945 boli deportovaní do koncentračných táborov v Nemecku a „*Františka Munka a jeho syna Tomáša zastrelili počas pochodu smrti z tábora Sachsenhausen v apríli 1945. Miesto a dátum smrti Gizely Munkovej a mladšieho syna Juraja zostalo neznáme.*“

Nevyhnutnou recenzentskou skratkou (i keď mi je to ľúto) musím uviesť, že Ivan A. Petranský v mapovaní povojnového života Pavla Straussa ako lekára, básnika, esejistu a prekladateľa pokračuje s rovnakou dôslednosťou, príbehovou príťažlivosťou aj v ďalšej časti monografie, znova podloženým dôkladným a zopakujem aj objavným archívnym výskumom, zároveň čerpá z bohatej a jeho synom Jozefom starostlivo uchováanej pozostalosti. Príbeh Pavla Straussa zavŕšuje Petranský v kapitole Dedičstvo, čím otvára pokračovanie Straussovej cesty k budúcemu čitateľovi zaznamenaním vydávania jeho stále čitateľsky živého a myšlienkovito podnetného dieľa, uvádza aj početné spoločenské pocity, ktoré aj po jeho smrti získalo jeho dielo – patria medzi ne aj dôstojné pripomienky na jeho lekárske pôsobenie v podobe pamätných tabúl v Skalici, v Nitre a Liptovskom Mikuláši. Od roku 2008 nesie Straussovo meno nitrianske Univerzitné pastoračné centrum a v novembri 2024 bola v priestoroch Univerzitnej knižnice UKF slávnostne otvorená Knižnica Pavla Straussa, obsahujúca jeho diela a jeho neubúdajúci čitelia sa združili v Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa.

Po prečítaní monografie Ivana A. Petranského *Pavol Strauss a jeho 20. storočie* chcem uviesť, že aj toto dielo uznávaného historika, v súčasnosti vedeckého pracovníka Slovenského historického ústavu v Ríme, je veľkou poctou tejto výnimočnej osobnosti slovenského intelektuálneho a duchovného života a je aj zrkadlom života generácií, ktoré rovnako s ním prešli počas „života cestou trnistou“. A nedá mi nedodať, že za reprezentačnou podobou vydaného diela, jeho čitateľsky prehľadnou a graficky príťažlivou podobou, obohatenou početnými rodinnými fotografiami (rovnako starostlivo uchovávanými synom Jozefom) stojí Albert Marenčin a jeho vydavateľstvo MARENČIN PT. Som rád, že som tomuto šťastnému spojeniu autora a vydavateľa svojim skromným podielom napomohol.

Anton Baláž

Mikulášsky historik o novej knihe o Pavlovi Straussovi

Autor prináša čitateľom komplexný pohľad na života Pavla Straussa na základe svojich výsledkov bádania v dokumentoch archívov, ale aj veľmi bohatej literatúry, ktorú uvádza na záver. Svoj spracovaný

text rozdelil do deviatich chronologicky radených kapitol.

V úvodnej kapitole venovanej pôvodu Pavla Straussa detailne rozpisuje korene jeho predkov po mužskej aj ženskej línii a veľmi vhodne a výstižne konfrontuje svoje výskumy so zachovanými rodinnými spomienkami. Rovnako zanietené a s využitím dostupných prameňov autor rozpracoval aj kapitolu o detstve a dospievaní P. Straussa. Toto obdobie života výrazne ovplyvnilo formovanie Straussovej osobnosti. Aj keď nie je celkom jasné, ako autor v závere kapitoly uvádza, prečo neskôr P. Strauss uviedol, že vyrastal v ateistickom prostredí.

V nasledujúcej kapitole sa autor venuje priebehu vysokoškolského vzdelania P. Straussa a uvádza, čo všetko predchádzalo rozhodnutiu Straussa zapísať sa na štúdium medicíny vo Viedni. Zaznamenal vtedajšie lekárske kapacity, ktorých prednášky navštevoval, ale aj „mimoštudijné aktivity“, ktorým sa venoval. Jednou z nich bolo aj sprevádzanie koncertnej speváčky Erzsí Krammerovej na klavíri pri jej vystúpeniach či jeho osobné stretnutie s hudobným skladateľom Béloom Bartókom.

Detailne rozpracoval aj jeho štúdium v Prahe až po jeho úspešné ukončenie v roku 1937, ktoré bolo prerušené predčasným úmrtím matky Vilmy Straussovej, ale aj ďalších blízkych príbuzných. Nové manželstvo otca Dr. Izidora Straussa s Alžbetou, r. Steinhardtovou, malo vplyv na krátkodobé ochladenie jeho vzťahu s obidvomi synmi Pavlom aj Jurajom.

Autor knihy zdôrazňuje vplyv hudby na ďalšie formovanie osobnosti Pavla Straussa, ktorú vnímal ako „prostriedok očisty v prostredí a dobe, v ktorej žil“. Čítanie poézie a prózy boli potom len krôčikom k naplneniu Straussovej túžby podeliť sa s čitateľskou verejnosťou o svoje myšlienky. To potom vyústilo k publikovaniu jeho prvých zbierok v nemčine v roku 1936.

Pozoruhodné sú aj časti textu venované otvoreným sympatiám Straussa ku komunistickému hnutiu, ktoré si v radoch mladých židovských intelektuálov v 30. rokoch našlo veľa priaznivcov. Autor pohnútky tejto priazne dokumentuje

vplyvom veľkej hospodárskej krízy, ktorá sa prejavila všadeprítomnou nezamestnanosťou a biedou. Straussa to priviedlo až k aktívnemu štúdiu marxistickej ideológie. Nakoniec autor rozoberá príčiny ideového rozchodu Pavla Straussa s komunistickými myšlienkami najmä pod vplyvom nástupu národného socializmu, ale aj iných negatívnych podnetov.

Kapitola s názvom *Mladý lekár v ťažkých časoch* veľmi príznačne pomenúva obdobie, v ktorom sa P. Strauss ocitol ako doštudovaný lekár. Ako vojaka základnej služby ho zastihol vznik slovenského štátu, pretože v marci 1938 ho presunuli do Ružomberka, kde pôsobil v rámci vojenskej nemocnice ako sekundárny lekár. Autor následne popisuje realie tohto prelomového obdobia v Liptovskom Mikuláši. Opisuje, ako sa rodiny dotklo postupné zavádzanie protizhídovských opatrení a zákonov do praxe. Nezabúda v osobitnej kapitole popísať aj osudy Pavlovho brata Juraja Straussa a jeho odchod do zahraničného odboja. Aj táto časť opäť dokazuje autorovu výbornú pripravenosť opísať aj tieto fakty regionálnej histórie. Dokladuje to aj veľmi kvalitným poznámkovým aparátom, ktorý, samozrejme, sprevádza celé dielo.

Do pochmúrneho obdobia protizhídovských opatrení, ale aj existencie slovenského štátu až do roku 1944 sú zasadené aj prvé roky civilnej praxe MUDr. Pavla Straussa v nemocnici v Palúdzke pod vedením skúseného chirurga Jozefa Murína, ktoré mali výrazný vplyv na jeho neskoršiu medicínsku špecializáciu. Koniec koncov jeho nemocničná lekárska práca ho zachránila aj od zaradenia do deportačných zoznamov a nakoniec mu prakticky zachránila aj život. Strauss sa však veľmi usilovne snažil rôznymi žiadosťami na úrady ochrániť aj svojich príbuzných. Autor dokumentuje tieto fakty údajmi o deportáciách v Liptovskom Mikuláši a okolí, ktoré získal štúdiom historických prameňov.

Autor popisuje cestu Straussa ku katolíckej cirkvi, pohnútky jeho kontaktov s katolíckou aj evanjelickou inteligenciou v Liptovskom Mikuláši, ale aj počas štúdií. Dokladuje to písomným stykom s priateľom Tomášom Munkom, ale aj teoretickou prípravou pred sviatosťou krstu s miestnym farárom a kanonikom Dr. Jozefom Kožárom.

Záver kapitoly venuje autor pôsobeniu Pavla Straussa počas Slovenského národného povstania ako lekára povstaleckej nemocnice v Ružomberku v jej ružomerskom a neskôr korytnickom sídle. Opäť čitateľa uvádza do problematiky povstania v rámci Ružomberka a okolia,

ale najmä do oblasti povstaleckých zdravotníckych zariadení. Straussove úskalia úteku po potlačení povstania popisuje aj s pridaním životných osudov niektorých jeho záchrancov. Jeho otec a nevlastná matka už takého šťastia nemali. Ich posledné chvíle v lesoch Dúbravskej doliny autor popisuje zjavne s nedostatkom dostupných prameňov a neochotou špekulovať o pravom vinníkovi tejto vraždy.

Povojnový život Pavla Straussa je popísaný v kapitole s názvom *Nový život v Bratislave a Skalici*. Uvádza stretnutie s bratom Jurajom, pochovanie telesných pozostatkov jeho otca a nevlastnej matky, ale aj vysporiadanie sa s navráteným majetkom – domom na námestí v Liptovskom Mikuláši. Podstatnou časťou tejto životnej kapitoly Pavla Straussa bol sobáš s Máriou Loydlovou a po tieňoch predchádzajúcich vojnových udalostí prišla svetlá stránka jeho života. Aj táto kapitola je podopretá bohatou citáciou preštudovaných prameňov.

V ďalšej časti kapitoly autor pozorne sleduje Straussove profesionálne osudy v Štátnej nemocnici v Bratislave a jeho nasledujúce pôsobenie v pobočke tohto zariadenia v Skalici, kde prevzal vedenie chirurgického oddelenia. V období 50. rokov vítal zmeny v zdravotníctve a stal sa rešpektovaným odborníkom. Veľmi ho však zranil zákaz ďalšieho publikovania. Počas povojnového obdobia začal Strauss opäť tvoriť aj na literárnom poli a jeho úsiliu venuje autor veľkú časť povojnovej kapitoly života Pavla Straussa. Tu je odkázaný viac na jeho spomienky, ale aj spomienky jeho súčasníkov.

Autor detailne spracoval aj ďalšiu časť Straussovho života. Najmä obdobia od roku 1956, keď sa Strauss stal obeťou politického prenasledovania. Straussa nakoniec označili za náboženského fanatika a preložili ho do Nitry. Aj keď sa črtala možnosť jeho zamestnania na lôžkovom chirurgickom oddelení nemocnice, štátna moc ho umiestnila na ambulantné oddelenie.

Toto sa však už prelína s obsahom ďalšej kapitoly s názvom *Pod Zoborom*. V nej autor uvádza, ako ťažko Pavol Strauss znášal znemožnenie jeho chirurgickej praxe a v jednom z listov svojmu bratovi to prirovnal k situácii, „ako keby virológa nechali chytať potkanov“. Celkovo bol zo svojho položenia rozčarovaný. Aj napriek tomu autor popisuje viaceré prípady jeho pozitívneho prístupu k pacientom a poliklinika pozitívne hodnotila aj počet a kvalitu jeho ambulantných výkonov. Časť uvedenej kapitoly zachytáva, ako si Straussovci vybudovali svoj nový domov a ako dokázali využiť ponúknuté danosti staršieho obydľia. Táto časť textu sa venuje aj náboženskému a spoločenskému životu P. Straussa v období pôsobenia v Nitre, životu jeho synov a vzťahu jeho a manželky k deťom. Nezabúda ani

na ďalšie osudy Pavlovho brata Juraja. Tieto tvrdenia autor čerpal z osobnej korešpondencie rodiny.

Strauss počas pôsobenia v Nitre pokračoval v literárnej tvorbe aj napriek tomu, že doma nemohol publikovať. Až v polovici 60. rokov sa potom mohol vrátiť k prekladateľským aktivitám. Tak sa začala aj jeho spolupráca s televíziou. V 60. rokoch mu vyšli aj niektoré diela v zahraničí, najmä zásluhou jeho švagra. V popisovaní Straussovho prenasledovania Štátnou bezpečnosťou sa autor spolieha na dokument z archívu Ústavu pamäti národa a nahliada do veľmi málo známych faktov o tejto časti života Pavla Straussa.

Krátke obrodienie spoločnosti koncom 60. rokov malo vplyv aj na život a tvorbu Pavla Straussa. Nasledovalo obdobie normalizácie, ktoré malo vplyv aj na Straussovo pôsobenie. Autor publikácie popisuje veľkú opatrnosť Straussa, ku ktorej nabádal aj členov svojej rodiny. Neskôr sa vyjadril, že keby predpokladal ďalší vývoj v Československu, odišiel by aj s rodinou do exilu. Dokázal sa však prispôbiť náročnej situácii a zotrvať na svojom pracovnom mieste aj nasledujúcich desať rokov. Duchovnou vzpruhou rodiny bolo získanie vlastného domu v roku 1970, ktorý si postavili na Puškinovej ulici. Autor popisuje väčšie aj menšie úskalia pri projektovaní, výstavbe, ale aj po dokončení domu rodiny.

Záver kapitoly je venovaný rokom odchodu Pavla Straussa do starobného dôchodku v roku 1983, ale aj potom, keď pracoval ako dôchodca na patologickom

oddelení. Autor sa venuje aj jeho záľubám – hudbe, divadlu, ale aj turistike či lyžovaniu. Straussovi sa aj počas rokov železnej opony podarilo niekoľkokrát vycestovať do Rakúska, Talianska, Francúzska či Veľkej Británie.

Veľmi zaujímavé sú aj časti tejto kapitoly, ktoré popisujú vzťah Pavla Straussa a jeho vnučiek, keďže autor mal k dispozícii spomienky jednej z nich Kataríny Nikitin Strauss. Rovnako sú zaujímavé podkapitoly o jeho priateľoch, blízkych a vzťahu k cirkvi na sklonku jeho života. Ako dodatky ku kompletnému životopisu sú potom podkapitoly o normalizačnom období, Štátnej bezpečnosti a o Straussovej literárnej tvorbe v období normalizácie a krátko po Nežnej revolúcii. Nasledujúca podkapitola popisuje Straussov postupný fyzický úpadok spojený s jeho ochorením – cukrovkou, ale aj ďalšími komplikáciami.

Jedna z posledných kapitol popisuje, ako Pavol Strauss privítal zmeny po roku 1989, ale nechystal sa vstúpiť do politického života. Nepodľahol protikomunistickému radikalizmu a veľmi kriticky a trpezlivo sa staval aj k zmenám, ktoré prichádzali. Veľmi privítal možnosť vrátiť sa medzi slovenskú inteligenciu, ktorá sa znovu obrodila a jej rady sa posilnili aj umelcami, ktorí sa vrátili z exilu.

Zaujímavé sú aj okolnosti vydania prvej Straussovej publikácie po Nežnej revolúcii v rokoch 1991 – 1994, ešte počas jeho života. Straussove myšlienky v tom čase dostávali priestor aj v rozhlasovom či televíznom vysielaní. Nakoniec sa mu

dostalo aj zaslúženého uznania, keď sa v roku 1992 stal držiteľom vedeckej hodnosti doktora filozofických vied honoris causa a viacerých vyznamenaní.

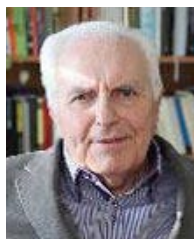
Autor knihy opisuje aj Straussov pohľad na osamostatnenie Slovenska, ktoré privítal pozitívne oproti jeho bratovi Jurajovi, ktorý nebol myšlienke rozdelenia republiky naklonený. Pavol Strauss však upozorňoval na to, aby sa za zdravý nacionalizmus neukryli aj iné snahy, pričom sa obával, či slovenský národ na samostatný štát vôbec dozrel. Zaujímavé sú aj jeho vyjadrenia na adresu vtedajšej slovenskej vládnej garnitúry. V atmosfére pesimizmu nakoniec skončil samotný Pavol Strauss. Autor v závere popisuje jeho pocity a zdravotné problémy, ktoré ho v závere života trápili.

Posledná kapitola s názvom *Dedičstvo* popisuje vydanie ďalších Straussových diel po jeho smrti, pripomínanie si jeho osobnosti a ďalšie osudy jeho najbližšej rodiny.

Text biografického diela o Pavlovi Straussovi od Ivana A. Petranského je vynikajúco obsahovo aj jazykovo spracovaný. Chronologicky podané životné osudy tohto pozoruhodného človeka, spisovateľa a filozofa sú podané pútavo a všetky tvrdenia autora sa opierajú o bohatý poznámkový aparát. Dokazuje to kvalitnú heuristickú prípravu, ktorá príprave diela predchádzala. Autor potvrdzuje svoje kvality nielen ako erudovaný historik, ale aj ako vyspelý autor ďalšieho vynikajúceho biografického diela.

Peter Vítek

Posudok rukopisu Pavol Strauss a jeho 20. storočie

Po dvoch pokusoch o monografiu (Mária Bátorová, Martin Kolář) pribudla ďalšia, oproti predchádzajúcim ucelenejšia, komplexnejšia, všestrannejšia. Pokiaľ v prvej dominoval literárno-

historický aspekt, v druhej teologický, teraz máme do činenia s monografiou, ktorá skúma život a dielo P. Straussa z pohľadu historického. Jej autorom je Ivan A. Petranský, skúsený a uznávaný historik. Jeho koncepcia spočíva v tom, že spracúva P. Straussa na pozadí doby a historických premien, ktoré zásadným spôsobom determinovali Straussov život a zároveň aj jeho tvorbu. Ako o ňom napísal maďarský literárny vedec a diplomat Róbert Kiss Szemán: „Zdá sa, že neexistovala taká oblasť života, v ktorej by Pavol Strauss patril k väčšine. Žil teda v „totálnej menšine“ na spôsob stredoeurópskej inteligencie. Z tohto spôsobu života vzniklo dielo, ktoré

nosí v sebe znaky typického života v totálnej menšine“ (In Žilka, T. (ed.): *Duchovnosť ako princíp tvorby*. Nitra, 2001, s. 73). Autor monografie pri hodnotení literárnej tvorby P. Straussa správne poukazuje na to, že tematicky sa viaže na tri základné piliere: na hudbu, medicínu a v neposlednom rade na slovo – literatúru a filozofiu. Pokiaľ sa niekde dotýka politiky, cítiť, že v tejto oblasti P. Strauss nebol úplne doma a že to nebola jeho parketa.

Hudba sa vypína v tvorbe P. Straussa k samým vrcholom jestvovania a nadobúda ontologickú podobu. Je prejavom božských cností, najmä lásky k človeku – aspoň tak to vyznieva z vyznania P. Straussa. Hudba je podľa neho všetkým prístupná reč, ktorá má veľkú silu zbližovania.

Cez medicínu sa otvárali Straussovi priestory pre zmapovanie filozofie života a smrti, prechodu z jedného stavu do iného. Ale najzaujímavejšie sú tie pasáže, ktoré sa týkajú lekárov-umelcov. Aj sám sa pokladal za píšuceho lekára. Nie je teda náhoda, že táto charakteristika vlastnej

tvorby sa stáva súčasťou názvu Petranského monografie (pozn. redakcie – rukopis monografie bol posudzovaný s uvedeným podnázvom, ale pred vydaním došlo k zmene názvu monografie). Napokon „píšuci lekár“ zahŕňa v sebe aj tretiu tematickú zložku Straussovej tvorby, a tým je literatúra.

Monografia podáva vyčerpávajúci obraz o tu-bytí (Da-Sein) P. Straussa v heideggerovskom zmysle slova, čiže o jeho živote zasadeného do obdobia dvoch svetových vojen v 20. storočí, aj o jeho degradovaní najprv ako žida, potom po konverzii ako katolíka. Raz je to obdobie fašistickej totality, potom zase obdobie komunistickej totality. Všetko je v monografii zvládnuté par excellence, hoci možno pridať poznámku, že jeho diela sú iba stroho vymenované a stručne charakterizované bez hlbšieho preniknutia do ich podstaty. Skrátka, zákonite chýba náležitý literárnovedný pohľad na Straussovu tvorbu, čo je však prirodzené, lebo nemožno očakávať od historika, aby presne a výstižne charakterizoval literárnu tvorbu P. Straussa z literárnoteoretického a literárnohistorického hľadiska. I napriek tomu je to zatiaľ najkomplexnejšie spracovanie života a tvorby Pavla Straussa.

Tibor Žilka

Kronika (jedného) života

Biografia Pavla Straussa z pera historika Ivana A. Petranského prichádza na knižný trh v pravom čase, aby čitateľkám a čitateľom v duchu hesla *historia magistra vitae* pripomenula, čo všetko naozaj znamenalo to

povestné dlhé dvadsiate storočie u nás a pre nás, a zároveň inšpirovala, ako sa dá k rôznym situáciám rôznych dôb postaviť. Vzhľadom na to, že Pavol Strauss žil v rokoch 1912 až 1994, zažil alebo sledoval takmer všetko, čo sa v danom období na území Slovenska dialo, nielen čo sa týka štátoprávných usporiadaní, politických smerovaní či vojen, išlo aj o ustáľovanie kultúry či otázky národného jazyka v neustále sa meniacich podmienkach.

Ivan A. Petranský sa rozhodol pre neľahkú úlohu, keď sa podujal priblížiť Straussov život súčasným čitateľkám a čitateľom. Nezľahčil si to ani spôsobom, ktorým sa k úlohe postavil. Mám tým na mysli mimoriadne precízny prístup k dátam, zdrojom, archívnym materiálom, rozhovorom i osobnostiam. Jeho kniha predstavuje dôkladne spracované biografické dielo, ktoré nielenže každú udalosť vysvetľuje a zasadzuje do kontextu, tak aby si každý dokázal čo najlepšie predstaviť danú situáciu, ale v mnohých prípadoch v zásade supluje chýbajúce kapitoly v učebniciach dejepisu. Niekomu by sa azda mohol zdať poznámkový aparát i prehnaný, ale išlo by len o ukvapený prvý dojem. Áno, žijeme v časoch, v ktorých nie je úplne bežné odvolávať sa na zdroje, myšlienky, iné diela, zistenia či skutočnosti s cieľom podporiť svoje argumenty a podprieť svoje tvrdenia; v časoch, keď sa nezriedka argumentuje skôr emóciami než faktami. Aj v tom však spočíva význam tejto knihy, pretože ukazuje, aká dôležitá je poctivá a dôkladná práca, ak chceme, aby náš výsledok mal naozaj zmysel. Zároveň môže slúžiť ako ilustrácia pre iných, ktorí pracujú na životopisoch, alebo sa k tomu chystajú. Som presvedčená, že práve v dnešnej „postfaktuálnej“ dobe môže precízna a detailná archívna práca kombinovaná s dátami získanými z rozhovorov niekoho pri čítaní aj zaskočiť. Dobré to ilustruje napríklad už úvodná časť publikácie. Zamyslime sa nad jednoduchou otázkou – stačí, keď sa životopisná kniha začne konštatovaním, že sa daná osobnosť narodila tam a tam a rodičmi boli

tí a tí? Autor biografie Pavla Straussa je presvedčený, že nie, a preto hneď v úvode ponúka sondy do života Straussových rodičov, ktoré nie sú v žiadnom ohľade plytké, a pri čítaní sa zoznamujeme aj s ich rodičmi a rodinnou situáciou. Súčasne v tej istej kapitole predstavuje aj miesto – pri čítaní knihy si potom dokážeme celkom živo predstaviť, aký bol Liptovský Mikuláš, do ktorého sa mala táto osobnosť narodiť.

Petranského precíznosť však nevedie k tomu, že by Straussov životopis bol suchopárnym vedeckým textom určeným len hrstke zasvätencom. Autor sa totiž opiera aj o spomienky ľudí, ktorí Straussa poznali, a tie nebývajú vždy len konštatovaním či potvrdením faktov. To, aký bol, sa Ivan A. Petranský rozhodol ilustrovať nielen na archívnych materiáloch, ktoré dokumentujú napríklad čo, kde a kedy Strauss študoval, resp. čo, kde a kedy robil pre živobytie. Drobné skladačky spomienok rodinných príslušníkov, ale aj známych dotvárajú celkový obraz tohto spisovateľa a lekára, ktorý zmenil životy množstvu ľudí. Najsilnejšie sú zrejme spomienky jeho synov, z ktorých niektoré sú pochopiteľne vážne a reflektujú povedzme Straussovu povahu či rodinné vzťahy, ktoré nebývali vždy bezproblémové, iné však poľudšťujú nielen Straussa ako človeka, ale celý text. Ako napríklad zmienka o jeho fóbii zo sliepok a žartoch, ktoré mladší syn Jozef v tomto kontexte otcovi vyvádza.

Druhým takýmto „poľudšťujúcim“ prvkom sú určite Straussove literárne práce, zápisky či bonmoty. Ivan A. Petranský dopĺňa mnohé udalosti zo Straussovho života, mnohé jeho rozhodnutia, príjemné i nepríjemné situácie citátmi. Napríklad v súvislosti s inváziou vojsk piatich krajín Varšavskej zmluvy na územie Československa Petranský využíva tieto Straussove sentence:

„Kto si myslí, že v hlavni automatu nesie pravdu, by musel pripustiť, že v dreve stromu, z ktorého budú husle alebo klavír, je podstata hudby.“

„Lož, úskok a mythos sú zbraňami proti pravde, najmä na pleciah más a pod ochranou hlavní. Ale pretože sú fikcie, sa ľahko opotrebia a raz zlyhajú.“

„Tanky nie sú argument. A atómová bomba nie je výrazom morálnej sily. Ale len morálna sila je argumentom proti tankom a atómovým strelám.“

Časti venujúce sa Straussovej literárnej činnosti neobsahujú hodnotenia ani chválospevy z pera autora, vždy sa opiera o dostupné zdroje, a charakterizuje jeho

tvorbu pomocou slov literárnych vedcov a vedkýň, ako napríklad Tibora Žilku či Márie Bátorovej. V knihe sú uverejnené aj titulné strany niektorých Straussových kníh. Je to práve obrazová príloha knihy, ilustrácie a fotografie v nej, ktoré neslúžia len k čo najvernejšiemu zobrazeniu nielen Straussovho života a celkovo daných čias, ale podčiarkujú precíznosť autorovej práce.

Vzhľadom na záujmy a činnosť P. Straussa sa čitateľky a čitateľa môžu oboznámiť s fungovaním medicíny a vývinom lekárskej starostlivosti na našom území v druhej polovici 20. storočia, ale dozvedieť sa aj o publikačných možnostiach, časopisoch, vydávaní kníh či spolkoch. Všetky tieto veci tvorili pevnú súčasť Straussovho života a na základe toho, ako sa im mohol či nemohol venovať v tom-ktorom období, nie je ťažké pochopiť fungovanie vtedajšej spoločnosti.

Zrejme jednou z najvýraznejších tém knihy – a Straussovho života – je viera. Od narodenia bol vychovávaný v súlade s židovským učením, necítil však k nemu zásadnú spolupatričnosť. Počas svojich vysokoškolských liet, ktoré sám neskôr charakterizoval ako „čas duchovnej ľahostajnosti a nemilitantného ateizmu“, postupne dospieval k poznaniu, že judaizmus nie je preňho to pravé a rozhodol sa konvertovať na kresťanstvo. Tento proces sa zavŕšil v roku 1942, 28. augusta prijal krst. V kontexte celého života s ohľadom na miesto a čas, v ktorom žil, je dôležité si uvedomiť, že ani jedno z týchto náboženstiev mu život – pri pohľade zvonka – nezjednodušilo. Skôr naopak. Počas slovenského štátu jeho rodinu postihli udalosti, ktoré zažili tisíce (nielen) slovenských židov a vyvrcholili v smrti otca Izidora Straussa a jeho manželky Alžbety. Tí boli zabití zrejme účastníkmi Povstania a Pavlovi Straussovi a jeho bratovi zostala ťažká povinnosť pochovať otca a nevlastnú matku po skončení vojny v júni 1945. Skutočnosť, že Pavol Strauss bol lekár, mu – metaforicky povedané – v tomto čase zachránila život.

Ako však vieme, režim, ktorý nastal po roku 1948, bol založený na ateizme a náboženstvá preň predstavovali jedného z mnohých nepriateľov. Straussovo „nové“ kresťanstvo preňho znamenalo ďalšie problémy, ktoré mu komplikovali život takmer až do roku 1989. Dobré to ilustruje napríklad situácia v skalickej nemocnici, ktorá najprv patrila milosrdným bratom – Strauss v nej pôsobil najprv ako primár chirurgie, neskôr dokonca ako riaditeľ. Ale ani to nestačilo na

to, aby si svoje miesto udržal, a napokon bol nútený opustiť nielen nemocnicu, ale aj mesto – ako dôsledok politicky motivovaných čistiek. Odchod bol spojený aj s označením „náboženský fanatik“ či so skutočnosťou, že odmietol zložiť kríž zo steny vo svojej pracovni. Jeho preloženie do Nitry znamenalo pracovnú degradáciu. Ako sám povedal, v tej dobe bol nedobrá: „Nedobré náboženstvo: katolík. Nedobré spoločenské postavenie: aktívny veriaci“. Tu sa, samozrejme, chápajúci moci nekončili, pretože Strauss zažil i početné výsluchy a vyšetrovania, o ktorých jeho syn Jozef povedal, že otec bol „vypočúvaný, psychicky vydieraný, dostával však aj ponuky na „lepší život““.

Keďže Straussov život plynul v triade medicína – literatúra – hudba, nemožno sa čudovať, že mocenský aparát ovplyvnil viac ako „len“ jeho pracovné možnosti. Pavol Strauss nemal možnosť slobodne publikovať svoje literárne diela a jeho tvorba sa ocitla na indexe – okrem krátkeho obdobia tzv. obrodného procesu. Túto skutočnosť ešte zdôrazňoval fakt, že boli zrušené aj časopisy, v ktorých publikoval, napríklad periodikum *Verbum* – v ňom vstúpil do slovenskej literatúry a uverejnil viaceré svoje texty. Okrem toho bol i členom družstva, ktoré časopis vydávalo.

Pavol Strauss bol okrem toho evidovaný ako „nepriateľská osoba“, „zvyšok bývalých vykorisťovateľských tried“. Jeho krycie meno v osobnom i signálnom zväzku bolo Svätý. Moci boli trňom v oku jeho vzťah ku Kolakovičovmu zoskupeniu Rodina, ako aj kontakty s predstaviteľmi tajnej cirkvi. „Vďaka“ tomu bol v hľadácku tajnej polície viac ako štyri desaťročia. Ako bolo zvykom, boli naňho nasadení aj tajní spolupracovníci, medzi nimi aj jeho známi. Jeho syn Jozef k tomu uviedol: „Chodili k nám ľudia, ktorí keď pri nejakých oslavách si viac uhlí alkoholu, tak sa vyznali otcovi, že oni sú v ŠtB a že jednoducho sú naňho nasadení a aby pred nimi radšej tie a tie veci nehovoril.“

Zdá sa, že kniha Ivana A. Petranského je tu pre všetkých, ktorí chcú vedieť, ako fungoval a „bežal“ život na našom území v minulom storočí a čo to všetko znamenalo pre človeka. Isteže, Pavol Strauss v spoločnosti i kultúre ako takej vyniká, jeho životné cesty však boli ovplyvnené dobou a politickým zriadením presne tak ako životy tisícok iných ľudí, jeho súputníkov. Petranskému sa podarilo zaplniť medzeru a predstaviť slovenskej verejnosti zložitý životný príbeh človeka – „píšu-ceho lekára“, v ktorom sa intenzívne odrážali všetky podstatné politické a sociálne zlomy 20. storočia na Slovensku.

Mária Stanková

Pavol Strauss a jeho 20. storočie

Môže si niekto pri vlastníť storočie? Zdá sa, že áno. Nie náhodou Ivan A. Petranský prisúdil túto možnosť slovenskému filozofovi, esejistovi, básnikovi a v neposlednom rade chirurgovi MUDr. Pav-

lovi Straussovi, ktorý sa k tejto charakteristike postavil nasledovne, keď mu túto otázku položil literárny vedec Vincent Šabík dva roky pred svojou smrťou (1992): „Nikdy som sa neprestal cítiť lekárom, ale nikdy som sa nepovažoval za spisovateľa a filozofa, ale za píšu-ceho lekára, ktorý odreagúva na úzadí svojho vnútorného myšlienkového života veci, ktoré ho postretli v živote“ (citát z úvodu recenzovanej publikácie).

Presne určitý žáner Petranského diela je dosť problematické. Je to biografia či monografia? Posudzovať biografii ako žáner je náročné z viacerých dôvodov. Biografia sa nachádza v takmer v každom literárnom druhu, prelínajú sa v nej faktografické, vedecké, odborné, umelecké i publicistické postupy. Petranského dielo možno pokladať za symbiózu a šťastné prelínanie umeleckého, odborného a publicistického štýlu, čo v praxi znamená dobré a pohodové čítanie nabité faktami a zážitkami zo života P. Straussa. Zaujímavý text dopĺňa množstvo fotografií, ktoré nemajú iba ilustračný charakter, tvoria súčasť príbehu o jeho živote a diele. Biografia vyšla vo vydavateľstve MARENČIN PT, ktoré je známe svojou náročnosťou, čo napokon tiež svedčí o vysokej kvalite diela.

Náročný život intelektuála

MUDr. Pavol Strauss mal to šťastie (?), že svojím životom obsiahol takmer celé 20. stor. – narodil sa v roku 1912 a zomrel v roku 1994. Zažil všetky dôležité udalosti, ktoré zasiahli Slovensko a každé obdobie nechalo pečať na jeho živote. Židovský pôvod ho zastihol počas druhej svetovej vojny a len šťastím si zachoval život. Neskôr konvertoval a do smrti bol presvedčeným katolíkom, čo sa zase nehodilo v socializme. Celý život bol prenasledovaný, no predsa sa dokázal postaviť všetkému zlu, čo sa napokon odrazilo v jeho profesionálnom lekárskom i rodinnom živote, ale najvýraznejšie v literárnej tvorbe.

O P. Straussovi vznikli mnohé články a odborné práce, ba aj niekoľko monografií či biografii, odlišujúcich sa od seba zorným uhlom pohľadu na jeho život i dielo. Ivan A. Petranský sa pokúsil o komplexné zachytenie všetkých stránok Straussovho bohatého života, ktorý hlavne v mladosti mal až dobrodružný charakter. Sú zárodkom jeho fyzickej i duševnej sily, ktorú potreboval v neskoršom čase v boji so

socialistickými príkazmi a zákazmi, ktoré zmarili nielen jeho lekársku, ale aj autor-skú kariéru. Napriek tomu jeho život nebol prázdny. Ako sám vravieval, naplňali ho hudba – slovo – medicína a v neposlednom rade rodina a priatelia. U Straussov sa schádzala vybraná spoločnosť intelektuálov, komunikujúca na vysokej etickej i kultúrnej úrovni.

Osudy literárneho diela P. Straussa

Do roku 1989 nemohol P. Strauss doma publikovať, jeho práce vychádzali v zahraničí v prekladoch. Až po Nežnej revolúcii sa ľady pohli a ešte za jeho života boli vydané aspoň niektoré diela. Bol to však len úlomok, lebo o Straussovi bolo všeobecne známe, že písal a tvoril celý život, takže v súkromnom archíve mal rukopisy, ktoré potom po smrti vyšli vo viac ako 10 zväzkoch celoživotnej tvorby. Okrem toho dodnes vychádzajú jeho nespočetné eseje, poézia a filozofické traktáty.

Biografia I. A. Petranského v deviatich kapitolách zachytáva najdôležitejšie etapy života a tvorby P. Straussa. Je vzácna aj preto, že sa opiera a využíva nielen archívne materiály, ale aj referencie jeho syna MUDr. Jozefa Straussa a jeho domáci archív, kde sa zachovalo množstvo písomného i fotografického materiálu. Táto spolupráca priniesla ovocie práve v rozprávačskom štýle zaujímavých udalostí nielen zo života P. Straussa, ale celej jeho rodiny. Ďalším zdrojom informácií boli výpovede priateľov a známych, ktorí nielen písali o Straussovi, ale spájalo ich dlhodobé priateľstvo. Tu sa ukázalo, akou uznávanou osobnosťou bol P. Strauss. Vidíme ho v spoločnosti umelcov (M. Medvecká, M. Kellenberger, V. Hložník), spisovateľov (M. Rúfus, J. Silan, K. Strmeň, V. Turčány, V. Beniak), hercov (G. Valach), literárnych vedcov (J. Pašteka, J. Rybák, J. Félix, M. Bátorová, P. Liba, J. Melicher, T. Žilka atď.), cirkevných hodnostárov (Ján Chryzostom Korec, F. Rábek).

Autor knihy I. A. Petranský v závere právom kladie otázku, prečo sa takáto významná a publikačne bohatá osobnosť nedokázala infiltrovať do vedomia slovenskej spoločnosti. Určite to boli aj nepriaznivé spoločenské okolnosti, ale možno aj neochota či neskúsenosť s percepciou náročnej literatúry. Hlavne doba po roku 1989 uprednostňovala zábavnú lektúru a do pozadia potláčala hodnoty, ktoré dodnes v slovenskej kultúre chýbajú. Aj preto biografii Ivana A. Petranského možno pokladať za isté splácanie dlhov takej významnej osobnosti, akou bol MUDr. Pavol Strauss.

Poznámka redakcie: Recenzia bola uverejnená v Knižnej revue 10/2025.

Marta Žilková

Niekedy plynulý, niekedy revolučný. Život Pavla Straussa podľa Ivana A. Petranského

Osoba Pavla Straussa, veľkého slovenského mysliteľa s európskym presahom, lekára, filozofa, prozaika, esejistu a básnika nie je slovenskej intelektuálnej verejnosti neznáma. Jeho zbrané spisy, ktoré vyšli v desiatich objemných zväzkoch, početné diela vydané doma i v zahraničí v maďarčine, nemčine, taliančine a španielčine, doktorandské práce spracované na domácich i zahraničných univerzitách – to všetko vzbudzuje pozornosť nielen vo vedeckých kruhoch, ale aj v širšej verejnosti. Je preto prirodzené, že životopisné diela, ktoré vyšli z pera Martina Kolečáka (*Pavol Strauss, hľadač pravdy*, G-Ateliér / Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa, Gelnica 2013, 300 s. a *Náčrt biografie Pavla Straussa*, G-Ateliér, Gelnica 2018, 77 s.), boli prirodzenou odozvou na potrebu dozvedieť sa o Pavlovi Straussovi viac, a tak uhasiť smäd po absencii knižných zdrojov, ktoré by sa venovali jeho myšlienkovému odkazu.

Kniha od Ivana Petranského *Pavol Strauss a jeho 20. storočie* (Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava 2018, 575 s.) túto životopisnú bránu značne rozširuje o veľmi precízny, poctivý a nezaujatý historický ponor, pričom kniha spĺňa všetky vedecké kritériá. Systematický archívny výskum a faktografická dokumentácia sa prepája s historickými súvislosťami turbulentného dvadsiateho storočia, v ktorom Strauss žil a tvoril. Petranskému sa podarilo „nazrieť do jeho osobnosti, vnútorného života, charakteru, hodnotového systému, a to nie ako statického úkazu, ale ako dynamického procesu, ktorý v čase prechádzal vývojom – niekedy plynulým, inokedy azda až revolučným“ (s. 9).

Kniha postupuje chronologicky. Okrem štandardne zostaveného úvodu (s. 7 – 10) a dobre zosumarizovaného záveru (s. 466 – 469) je zoradená do deviatich kapitol.

Prvá kapitola s názvom *Liptovské korene* (s. 11 – 19) začína geografickým, náboženským a rodovým pôvodom Pavla Straussa. Prezintuje dobový Liptovský Svätý Mikuláš a židovskú komunitu v meste, nakoľko Straussovci a Kuxovci, predkovia Pavla Straussa, boli neoddeliteľnou súčasťou histórie, ako aj prítomnosti mesta.

Druhá kapitola, ktorá nesie názov *Detstvo a dospievanie* (s. 20 – 64), sa zameriava na rodinné korene Pavla Straussa, na jeho starých rodičov Straussovcov

a Kuxovcov a na domáci život Straussovcov. Kapitola prezentuje jeho detstvo a dospievanie a rámuje ho do prostredia mikulášskych židov. Československo, nový štát v strednej Európe, doprialo Straussovmu detstvu a dozrievaniu mierové roky, v ktorých sa rodili záľuby ako láska k hre na klavíri či láska k literatúre. Koniec kapitoly sa venuje stredoškolským štúdiám a maturite.

Predmetom tretej kapitoly je Straussov vysokoškolský život (s. 65 – 93). V ňom sa zvyrazňuje skutočnosť, ako Pavol, mladý študent medicíny na viedenskej univerzite, rozvinul svoju vášeň pre hudbu. Počas pokračujúcich štúdií medicíny v Prahe sa mladík z Liptovského Mikuláša popri univerzite venoval nielen hudbe a umeniu, ale aj literatúre a cestovaniu po Európe. Vyprofiloval sa na mladíka, ktorý obľuboval spoločenský život. Turbulentné politicko-sociálne dianie ho viedlo smerom k ľavicovej ideológii a ku komunisticky orientovanému nazeraniu na svet.

Vo štvrtej kapitole s názvom *Mladý lekár v ťažkých časoch* (s. 94 – 159) sa Petranský venuje vojenskej službe Pavla Straussa a prvým lekárskeým skúsenostiam, do ktorých zasiahla druhá svetová vojna s protizidovskými perzekúciami. Straussovi a jeho rodine priniesli roky vojny mnoho komplikácií a bôľu. Tieto časy však boli poznačené aj jeho cestou do katolíckej cirkvi, ktorá sa križovala s účasťou Straussa v Slovenskom národnom povstaní. Hrôzy vojny sa kľbili s oblažujúcou židovskou rodinou Munkovcov, ktorí mu odhaľovali osobu Ježiša Krista, a so zoznámením sa s jeho budúcou manželkou Máriou Loydovou.

Piata kapitola s názvom *Nový život v Bratislave a v Skalici* (s. 160 – 240) opisuje rodinný život Straussa, jeho chirurgickú prácu a zároveň aj jeho rýchly vstup do slovenskej kultúry s publikovaním jeho povojnových esejí, úvah a básní. V tomto období už písal prevažne po slovensky. Väčšinu diel uverejňoval v časopise *Verbum*. Časopisu ako aj vydavateľskému družstvu *Verbum* Petranský venuje krátku historickú sondu (s. 192 – 197), spojenú aj s inými Straussovými vydavateľskými aktivitami. Komunistický februárový prevrat neblaho zasiahol rešpektovaného odborníka v medicíne a aktívneho literáta, ktorý však našiel svoju oporu vo viere. Perzekúcie a čistky zločineckého režimu mu vážne naštrbili vzletne rozbehnutú profesionálnu kariéru operátora.

Šiesta kapitola *Pod Zoborom* (s. 241 – 307) sa venuje jeho príchodu do Nit-

ry, jeho dvom synom, ktorí sa neskôr stali lekármi, širšej rodine, jeho písaniu „do zásuvky“ i pre verejnosť a tajným publikačným aktivitám v Ríme, ktoré neušli ani pozornosti Štátnej bezpečnosti. Petranský v kapitole dokumentuje aj vzťah Pavla Straussa a biskupa Eduarda Nécseya, dvoch ikonických postáv Nitry, akoby autor tušiac-netušiac predznamenoval, že tieto dve osoby v budúcnosti pozdvihnú nielen tamojšiu cirkev, ale aj tú všeobecnú. Koniec-koncov, oboch v súčasnosti spája iniciatíva za ich blaho- rečenie.

Najhutnejšia siedma kapitola s názvom *Krátka nádej a návrat späť* (s. 308 – 403) začína poukazom na uvoľnenú politickú atmosféru v totalitnom Československu v roku 1968. Stratené nádeje, príchod okupačných vojsk a tzv. normalizácia zasiahli aj Straussa. Jeho rodine sa v týchto rokoch vyriešila aj bytová otázka – od roku 1970 začala bývať na Zobore. Kapitola sa ďalej sústreďuje na profesijné pôsobenie Straussa v nitrianskej nemocnici až do jeho odchodu na dôchodok. Zaujímavé sú strany, ktoré sa zaoberajú Straussovými voľnočasovými aktivitami, jeho cestovaním po Európe a jeho blízkymi priateľmi, ktorí ho intenzívne navštevovali (napr. Július Herodek, Bartolomej Urbanec, Ladislav Hanus, Janko Silan, Jozef Felix, Gustáv Valach, Vincent Hložník, Viliam Turčány, Jaroslav Klika, Július Rybák, manželka Žilkovci, Mária Medvecká, Eva Kollárová), pričom Strauss ostával naďalej v nemilosti totalitného režimu a v pozornosti Štátnej bezpečnosti ako „nepriateľská osoba“ (s. 377), ktorá vo svojej domovine nemohla publikovať. Kapitola sa končí upadaním jeho zdravotného stavu.

Ôsma kapitola sa venuje posledným rokom Straussa a nesie názov *Slobodné posledné roky* (s. 404 – 450). Ako už naznačuje samotný názov, Strauss sa v Československu dožil politickej slobody. Podľa Petranského však nebol spokojný ani s vývojom politického života (s. 407 – 408), ani so situáciou v katolíckej cirkvi (s. 409 – 410). V tejto súvislosti mal obavy o formovanie medzinárodného postavenia Slovenska (s. 440). Napriek určitým znechuteniam sa angažoval v rôznych združeniach, napr. v Matici slovenskej či v Spolku slovenských spisovateľov. Mimoriadne radostne privítal návštevy či návraty vyhnancom do svojej domoviny a s mnohými sa stretol i osobne. Nové pomery mu umožnili knižne i časopisecky pôsobiť. Mimoriadnou pomocou mu bol Július Rybák, Straussova „spriaznená duša“ (s. 413). Straussovi sa po desaťro-

čiach zaznávania dostalo veľkého uznania a stal sa verejne vyhľadávanou osobou spoločenského života.

Posledná, deviata kapitola s názvom Dedičstvo (s. 451 – 465) sa venuje udalostiam od Straussovej smrti. Mapuje aktivity miest, obcí a vydavateľstiev, rôzne kultúrne podujatia či tematické stretnutia, ktoré súvisia so Straussom. V pozornosti autora je aj činnosť Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa. Bolo by len na ošoh, keby sa tomuto spolku venovala v knihe väčšia pozornosť. Petranský spomína aj iniciatívy, ktoré smerujú k Straussovmu blahorečeniu (s. 457). Nedostatkom kapitoly je úplná absencia aktivít v oblasti filozofie. Je skutočnosťou,

že čestný doktorát Univerzity Pavla Jozefa Šafárika (s. 428, 430 – 431) bol Straussovi udelený nie náhodou z „filozofických vied“. Bolo by treba pripomenúť, že po Straussovej smrti sa jeho filozofickému mysleniu venovali aj doktorandské práce a na univerzitnej pôde sa o ňom aj vyučovalo. Taktiež boli publikované filozofické štúdie, ktoré rezonovali aj v zahraničí. Kniha Ivana Petranského je fenomenálnym produktom skúseného a poctivého historika. Splňa nároky vysokokvalitnej vedeckej a náučnej literatúry. Poznámkový aparát, ktorý obsahuje vyše tisíc sedemsto odkazov (s. 476 – 539), dôsledná práca s archívnymi materiálmi a s dobovými periodikami (s. 540 – 541),

s publikáciami samotného Pavla Straussa (s. 542 – 544), ako aj so širšou slovenskou či zahraničnou literatúrou (s. 544 – 557), ktorú dopĺňajú rozhovory s informátormi (s. 557), robí knihu intelektuálne brilantnou a systematickou. S hrdosťou ju možno zaradiť medzi vedeckoliterárne pamätihodnosti slovenského národa. Kniha, ktorá je nesporne kvalitnou biografiou, nesie v sebe aj duchovné poslanstvo Pavla Straussa – poslanstvo ľudskosti. Práve preto by mala mať v našich knižniciach svoje čestné miesto.

Pozn. redakcie: Recenzia bola publikovaná 1. 12. 2025 v časopise Verbum.

Tomáš Pružinec

Dve excelentné besedy s autorom Ivanom A. Petranským

O knihe Pavol Strauss a jeho 20. storočie sa diskutovalo na viacerých besedách s autorom Ivanom A. Petranským, ktoré sa konali vo viacerých slovenských mestách. Autor tohto článku sa zúčastnil dvoch besied v Nitre, ktoré mali úžasný ohlas v čitateľskej verejnosti naprieč všetkými generáciami.

Veľmi úspešnou akciou bola beseda s názvom *Pavol Strauss a jeho 20. storočie*. Konala sa vo večerných hodinách 12. novembra 2025 v Diecéznom pastoračnom centre v Nitre za hojnej účasti študentov zo všetkých fakúlt UKF, ale aj pedagógov či širšej verejnosti. Organizátorom bol Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF za výraznej spolupráce Univerzitného pastoračného centra Pavla Straussa v Nitre, Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa a Katedry filozofie a politológie FF UKF v Nitre. Hostom besedy bol slovenský historik Ivan A. Petranský (Slovenský historický ústav v Ríme) a spoločne s Jozefom Straussom diskutovali o osobnosti, hodnotách a živote slovenského mysliteľa MUDr. Pavla Straussa. V rámci besedy predstavili knižnú novinku Pavol Strauss a jeho 20. storočie, ktorej autorom je Ivan A. Petranský. Besedu uviedol rektor UPC Pavla Straussa Ľubomír Hlad a moderovala ju študentka UKF Veronika Kupkovičová.

Beseda v Divadle Andreja Bagara v Nitre

V poradí druhá nitrianska beseda o knihe *Pavol Strauss a jeho 20. storočie* sa konala 16. decembra 2025 v nitrianskom Divadle Andreja Bagara. Diskusiu o knihe viedol vo funkcii moderátora predseda Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa Tomáš Pružinec s autorom monografie Ivanom A. Petranským, so synom P. Straussa Jozefom Straussom a literárnym vedcom Tiborom Žilkom. Význam podujatia umocnila úžasným prednesom z tvorby Pavla Straussa herečka Eva Hlaváčová a krásnou hrou na husliach súrodenci Všeteczkovci. Záujem o podujatie bol zo strany širokej verejnosti výrazný a záver besedy obohatila i bohatá diskusia s publikom.

Pozn. redakcie: Napísanie knihy *Pavol Strauss a jeho 20. storočie* z verejných zdrojov formou štipendia podporil Fond na podporu umenia.

Ján Gallik

Korešpondencia Gizely Munkovej a Pavla Straussa

Korešpondenciu Gizely Munkovej a Pavla Straussa z nemčiny preložil **Martin Jančuška**. Nadväzujú na Listy PS publikované v čísle 40.

Snečný májový pondelok... 11. V. 42.

Náš „pravý syn v spoločnej viere!“
Tvoje krátke, ale bohaté posolstvo radosť nemohlo prísť inak – ako pod osobnou ochranou „pisateľa“ v deň, keď sa k nám dostal Tvoj list – čítaj v kalendári: „Zjavenie svätého archanjela Gabriela!“ Bolo pre mňa ľahké – dať si dokopy hlbšie súvislosti medzi Tvojím posolstvom a tichou pevnosťou Cirkvi!

Nie hneď som Ti vyslovila „hurá“, zdržovaná radosťou v očakávaní, že sa snáď počas víkendu dokážeš oslobodiť – a že živými slovami, ktoré treba povedať, bude možné sa Ti zveriť!

Na dnes už len jedno nádherné dielo Gertrudy von Lefort; vezmi si ho od nás k jubileu Svätého Otca – v šťastnej harmónii našich srdiec!

S úctou Gi.

*Svätosť cirkvi.
Gertrud von Lefort.*

*Náš závoj z nití červenkastých,
ktoré sa nezrodili na tejto zemi.*

*Anjeli plášť vyplakali
a ty ním čelo venčíš svoje;
lebo lásku rozdávaš všetkým a veľká je
i k tým, ktorí ňu nenávidia.
Spánok tvoj leží na bodlači,
lebo vždy premýšľaš.
O ľudských úbohých dušiach.
Zmilovanie tvoje vyteká z rán tisícerych
a nepriateľov drsných láskave zdvíhaš,
zdvíhaš i tých, čo nikdy nechceli teba.
Svetské milosrdenstvo je tvojou dcérou
a všetky práva od teba majú.
Od teba učia sa ľudia múdrosti všetkej.
Si písmo ukryté medzi všetkými znakmi.
Si ukrytý tok v údolí vodstva.
Poznáš cesty tých, ktorí zas blúdila
a hriešnici, zachránení sú
lebo modlíš sa za nich.
Milosť je posledným súdom
pre tvrdošijných.
Ak by si zatíchla na deň zmrieme všetci!
Ak by si spala cez noc len jednu,
bolo by po nás!
Len cez modlitbu tvoju nebesá nechcú,
aby zem zhasla.
Všetci, ktorí ňu nenávidia žijú len
Z teba!*

Tieto riadky poslala mama Gi Pavlovi a dole pripísala:

Aké nádherné táto náhoda: Jubilejný deň zjednotený so sviatkom – Nanebovstúpenie Pána.

Ako dobre sa tu dá modliť pre všetko, čo pride.

+ + +

List č. 10

Moji drahí, všetci milí,
blíži sa Deň Ducha Svätého a ja sa chcem vnútorne uzobrať malou modlitbou, ktorá mi zrazu prišla na um, nevím, či som sa ju nenaučil od Vás:

Modlitba na začiatku

*Môj Pane, ty nazri do môjho srdca,
urob ho čistým.*

*Môj Pane, ty vidíš moje cesty,
urob ich hladšími.*

*Môj Pane, ty vidíš moje ciele,
urob ich jasnejšími.*

*Môj Pane, ty pôsobíš na moju vôľu,
zjemni ju.*

*Môj Pane, ty poznáš moju dušu,
prijmi ju.*

Amen!

V tomto duchu Vás z celého srdca
objímam

Váš Pavol

16. V. 42.

1. 7. 42.

(Poznámka prekladateľa – dva mesiace pred krstom)

+ + +

List č. 11

Drahá, dobrá Gi!

Keďže obvodný lekár je chorý, pendlujem medzi jeho ordináciou a nemocnicou. Preto tá moja únava, známa aj ako únava platníčiek.

Dôležité však je, že moje dni pomaly dozrievajú nielen vo mne, ale aj na mne. Sú ticho veselé a jasné od svetla, ktoré čoskoro dosiahne moje čelo – chcem, aby sa čoskoro odo mňa opäť ozvalo niečo dobré.

Objímam ňu

Tvoj Pavol

P. S. V marci prišiel ďalší list od Ducka.

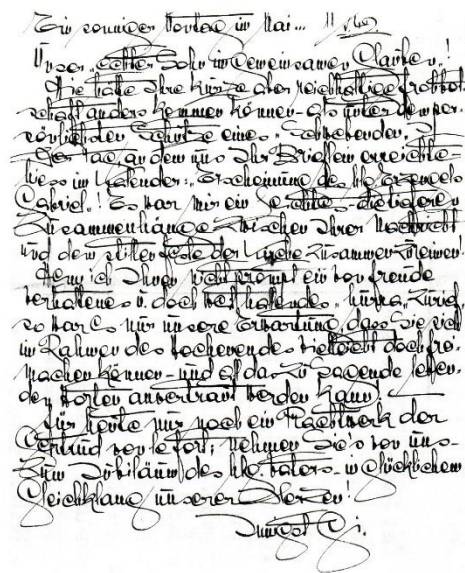
+ + +

List č. 12

Moja drahá, dobrá Gi!

Rytmus, v ktorom rezonuje Tvoj vnútorný život, je teraz aj viditeľný: táto kapitola Tvojho života nesie nápis: Beethoven, archanjel a Kristus.

Táto skutočnosť v sebe nesie podakovanie za Teba. Môžeš si predstaviť, ako sa tvoje oči uzdravujú týmto nádherným obrazom, ako sa na seba pozeráš s čistotou a ľahkosťou, ako sa každý pohľad stáva modlitbou. Skutočne ste mi nemohli

(Handwritten note)
M. V. 42.

dať viac. Ako sa ti môžem poďakovať! V tom ho vždy milujem viac. To som chcel povedať tvojmu drahému srdcu.

A teraz ako P. S. Nemusel som ísť na Železnô. Uviazol som tu, ale dúfam, že sa budem môcť čo najskôr objaviť.

Vždy Tvoj Váš

Pavol

+ + +

List č. 13

Moja milá, dobrá mamička Gi!

Vlastne som Ti chcel napísať po dnešnej návšteve u pána kanonika, ale keďže mal hostí, môžem ho navštíviť až vo štvrtok.

Napriek tomu píšem.

Prežíval som posledné dni v duchovnej ružovej dedinke svätej Terézie z Lisieux a dozrievajúce dni pred mojimi narodeninami. Ako nikdy nedokážem byť dostatočne vďačný Bohu za mnohé duchovné požehnania, ktoré mi znova a znova dáva, a za veľkú starostlivosť, s ktorou ma vždy priťahuje bližšie k sebe. Koľko nezaslúženej dobroty!

Môj kolega pán Rehák je už niekoľko týždňov zaneprázdnený pripravami na svadbu, takže tu musím byť vždy pripravený. Nemôžem sa teda od neho vzdialiť. Teraz mi oznámil, že sa 30. 8. žení a potom bude dva týždne na dovolenke. Môj pôvodný plán bol presunúť sa k Vám na 2 – 3 dni po 28. VIII. Teraz sa to pravdepodobne neuskutoční. Takže by som k Vám rád prišiel v piatok ráno /28. VIII. 42/ znovuzrodený a posilnený najčistejšou stravou, na piatok a sobotu. To je môj plán. Prosím Vás, drahá mama – Gi –, o Váš súhlas, prípadne prosím o proti-návrh.

Čoskoro čakám na Tvoju odpoveď. Dovtedy Ťa objímam spolu s ostatnými bratmi a sestrami v Kristovi.

Pavol

+ + +

Sobota večer

List č. 14

Moja drahá, dobrá Gi!

Drahé hodiny môjho posledného návratu domov nosím v sebe ako to najlepšie. Súlad duší v доброте a láske je miestom, kde sa nebo dotýka pozemského. Tento pocit ma utvrdzuje každý nový čas, keď som s Vami.

Čistý a pokojný som prišiel od Vás aj tentoraz. Čo väčšie je v človeku v tejto blížiacej sa katarzii apokalypsy?

To bolo treba povedať rýchlo a že Vás mám veľmi rád.

Vždy Váš Paul

Novoročné pranie Martina Jančuška

Milí priatelia,

v novom roku 2026 Vám želám hodne Božích milostí, pokoja a skutočnej Kristovej lásky. Posielam Vám do našich Listov PS jeden z veľmi zaujímavých listov, z ktorého dodnes sála hlboká Franzova láska, viera i múdrosť.

Návštevy Pavla Straussa v Munkovie rodine sa nezaobišli i bez rozhovorov na svetonázor, na vieru. Munkovci, hlavne Franz a Gizela, včas spozorovali, po akom ľade Pavol kráča a snažili sa mu pomôcť. Pavol sa bránil. Hľadal pravdu. Mal sociálne cítenie, bol silne ovplyvnený názormi socialistov, ktorí ho intenzívne ovplyvňovali už počas štúdia v Prahe, o čom svedčí aj jeden z listov, kde mu dievča Gita básnila o ideáloch socialistov a pozývala ho aj na stretnutie, kde mal mať prednášku Kopecký. Niečo sa však Pavlovi nezдалo a nebol s myšlienkami socialistov spokojný, preto hľadal ďalej a tu mu počas základnej vojenskej služby skrížil cestu dôstojník, ktorý bol silne ovplyvnený východnými náboženstvami, ktoré i Pavlovi sa zdali byť sympatické. S takýmito svojimi názormi sa potom Pavol stretáva v rozhovoroch u Munkovcov.

List, ktorý František Munk miesto svojej manželky Gizely napísal strojom, pre lepšiu čitateľnosť, pretože ľúštiť Franzove listy bolo skutočne umenie. Nie pre „škrabopis“, písmo bolo úhladné, až príliš, na prvý pohľad to bola však len čiarka a bodka, svedčí o takýchto rozhovoroch. Škoda, že sa nám nezachovali listy Pavlove, kde prezentoval svoje názory.

Milý Paul,

pisací stroj mi isto odpustíš, ak budú moje slová čitateľnejšie. Keďže plánovaný predchodca Tvojho posledného listu bol pre mňa plánovaný, tak chcem, keďže sa tak ešte nestalo, naň, plánovaný na mamu, odpovedať. Zdá sa, že mama tentoraz nemá tú správnu náladu na písanie.

Nie vždy ústa hovoria z plnosti srdca. Niekedy je srdce plné – ale ústa hovoria naprázdno. Obávam sa, že aj náš posledný rozhovor bol taký. Inak by sa sotva mohla dopustiť takých chýb, aké vidno z Tvojho posledného listu.

Je to pravda: my ľudia o sebe vieme veľmi málo – a pre jedného z nás je ťažké dotknúť sa najvnútornejšieho jadra toho druhého – ale aj tak sa nechcem poddať tomu, že každý beží podľa svojej najvnútornejšej gravitácie a riadi sa ňou – chcem sa ti pokúsiť vysvetliť tie nedorozumenia svojou slabou silou. Ak som sa pomýlil alebo som Ťa zle pochopil, žiadam Ťa o odpustenie a objasnenie.

2. Verím, že každý má v sebe všetkých troch Karamazovcov – dvoch musí nechať vyschnúť – je na ňom, ktorého. Verím tomu, lebo si veľmi dobre všímam aj Ivana a Dimitrija, ktorých len s Božou pomocou zdolávam.

3. To znamená, že každý má schopnosť veriť. A – jednoducho a vrúcne ako každý farmár – aj keby mal obetovať svojho „inteligentného“ Ivana, ktorý sa vznáša medzi Budhom – Kristom a ateizmom.

Netreba umlčať svoju myseľ, pretože ten najkrajší a najdokonalejší systém večných právd je ukrytý vo viere, cez ktorú náš rozum len dosahuje svoj skutočný rozsah, aj keď si niektoré z nich nevie úplne predstaviť. To, čo potrebuješ, aby si sa stal Aljošou, je len pokora a predovšetkým jasná, dobrá vôľa. Toto je veľké tajomstvo anjelových slov pri narodení Pána: Pax hominibus bonae voluntatis.

4. Ale prečo chceš veriť? Dôvodov je toľko a sú také silné, že ich vidia aj slepi a hluchí počujú. Každý človek, ktorý myslí srdcom, ho nachádza vo všetkých oblastiach života, najmä v tých, na ktorých zapôsobil samotná Božia milosť.

Vezmime si len jeden dôkaz: Iba viera doteraz vychovala skutočných, vznešených, hrdinských ľudí. – Skutoční hrdinovia vôle, srdca a predovšetkým pokory. Tie možno nájsť len v správnej viere. Pretože aj Satan má svojich hrdinov – ale nemá hrdinov pokory, ktorí sú presiaknutí pokorou až do posledného činu, do posledného slova. – Len túto cnosť – bez ktorej sa zem mení na hranicu – /ako dnes/ – nemôže napodobniť. – Nevadí potom, že sú aj takí, ktorí vieru používajú ako zásterku svojich sebeckých záujmov? V hĺbke duše to nie sú ľudia, ktorí veria, ale skôr farizeji. – Takže! Nie je tak potrebné Boha hľadať, ako ho pokorne milovať a prosiť Ho s dobrou vôľou. Nech sa nám ukáže a dá nám vieru.

Na tvoj posledný výrok: „Všetko musíš nechať dozrieť, nemôžeš nič upoňáhľať“ – odpovedám len slovami Paula, ktoré ma zaujali, keď som po našom rozhovore otvoril Bibliu: „Ponáhľaj sa, kým príde zima!“

Ak som sa niekde v tomto liste pomýlil, prosím, odpusti mi a oprav ma. Verím však Bohu, pretože On ma určite viedol k tomu, aby som toto všetko napísal.

Objímam Ťa v srdci a lúčim sa

Tvoj Franz

Poznámka prekladateľa:

Tu je ďalší dôkaz, aká hlboká bola viera Franza. Ako jemne a múdro sa snaží korigovať Pavlove názory a otázky. Veľká škoda, že sa nám z týchto ich vzájomných rozhovorov viac nezachovalo. Možno bol Pavol ešte vo vojenskej nemocnici v Ružomberku a možnože Munkovcov už navštevoval z Liptovského Sv. Mikuláša, to sa nám asi sotva už podarí zistiť. Každopádne sa však môžeme domnievať, že týchto rozhovorov bolo viac a Munkovci cítili, že v Pavlovi je zdravé jadro, len potrebuje na svoje otázky nájsť správnu odpoveď.

Možno sa mýlim, ale ja to ex post vidím ako Božie riadenie, že sa Pavol stretol práve s rodinou Munkovcov. Ďalšia vec, ktorá je veľmi zaujímavá, je tá úžasne hlboká viera dvoch manželov Munkovcov – konvertitov. Čo nám chce tým Pán Boh povedať?

Martin Jančuška

Ukončenie Roka Tomáša Munka

V Listoch PS č. 39 sme uverejnili články o Roku Tomáša Munka. V tomto čísle prinášame správu o jeho ukončení, ktorá sa spoločne s bohatou fotografickou prílohou i s hudobno-slovesným pásmom nachádza na webom portáli Človek a viera.

Slávnostná svätá omša v Katedrále sv. Martina sa konala 4. mája 2025 pri príležitosti ukončenia Roka Tomáša Munka, ktorý trval od 28. januára 2024 do 4. mája 2025. Celebroval: Mons. Nicola Girasoli, apoštolský nuncius na Slovensku. Koncelebrovali: Mons.

Jozef Haľko, pomocný biskup bratislavskej arcidiecézy, a Jozef Šofranko, provinciálny predstavený Spoločnosti Ježišovej.

Dostupné online na: <https://www.clovekaviera.sk/detail-galerie/bccdf007-2e38-4fb2-981f-f7a12c557c6a>

Novic, konvertita, mučeník Tomáš Dezider Munk SJ

* 29. januára 1924

† 23. apríla 1945

Pripomenuli sme si 80 rokov od jeho smrti.

Rodina a štúdium

Narodil sa v rodine Františka (Filipa) Munka a Gizely, rod. Kohnovej, v Budapešti 29. januára 1924, hoci rodina bývala v Lučenci. V roku 1926 sa presťahovali do Bratislavy, bývali na dnešnej Leškovej ulici. V rokoch 1930 – 1932 žil pravdepodobne s rodičmi v Mukačeve, kde bol jeho otec riaditeľom hospodárskej a priemyselnej akciovej spoločnosti. V školskom roku 1932/33 navštevoval ľudovú školu v Bratislave. Potom študoval na reálnom gymnáziu. Rád kreslil farebnými ceruzkami, zachovali sa niektoré jeho výkresy. Jeho bratislavskí spolužiaci si na neho spomínali ako na inteligentného, príjemného a tichého chlapca. Príchodom do Ružomberku sa Tomáš v školskom roku 1938/1939 stal študentom Štátneho slovenského reálneho gymnázia. V Bratislave študoval v nemčine, no teraz sa musel preorientovať na slovenčinu. Zvládol to dobre. V triede sa zoznámil s Pavlom Horským, ktorý pochádzal z Vlkoľína. Spájalo ich veľké priateľstvo. Tomášov mladší brat Juraj Munk sa narodil v Bratislave 16. apríla 1930, kde začal chodiť do ľudovej školy.

V Ružomberku

Munkovci sa v roku 1938 presťahovali do Ružomberka, kde sa otec rodiny František Munk stal riaditeľom a prokuristom ružomerskej celulózky, pobočky českej firmy SOLO. Bývali na Nemeckej ulici č. 27 v dvojpodlažnom dome spolu s vychovávateľkou Matildou Domartzkou, pôvodom spišskou Nemkou z Kežmarku. Pred príchodom do mesta urobili dôležité rozhodnutie – vystúpili zo židovskej náboženskej obce. Rodina sa rozhodla vstúpiť do katolíckej cirkvi. Napriek zložitosti ich prípadu (pani Munková už bola raz vydatá) 24. novembra 1939 boli pokrstení v ružomerskom

kostole a 13. apríla 1940 sa aj zosobášili. Každodenne navštevovali bohoslužby vo farskom i jezuitskom kostole. Ich príklad poznamenal aj židovského lekára v ružomerskej vojenskej nemocnici MUDr. Pavla Straussa, ktorý v auguste 1942 tiež prijal krst. Jeho krstnými rodičmi boli manželka Munkovci. Keď sa v roku 1940 uskutočnilo sčítanie ľudu, chceli sa prihlásiť k slovenskej národnosti, ale podľa novoprijatých právnych noriem sa Židia mohli hlásiť len k židovskej národnosti. Munkovci boli nedobrovoľne zaregistrovaní ako osoby so židovskou národnosťou. V marci 1942 sa konal všeobecný Súpis Židov a potom práceschopných Židov od 16 do 45 rokov, v ktorom bol zapísaný aj Tomáš. Zároveň mu bolo zakázané pokračovať v štúdiu na gymnáziu, a preto sa venoval samoštúdiu.

Vstup do Spoločnosti Ježišovej

Keď v roku 1943 bola rodina oslobodená spod protizidovských nariadení, spolu so svojimi spolužiakmi absolvoval úspešne maturitnú skúšku a v júli 1943 sa rozhodol vstúpiť do jezuitského noviciátu. Rodičia s tým súhlasili. Prijatý bol aj Tomášov spolužiak Pavol Horský. V charakteristike uchádzačov sa o Tomášovi Munkovi písalo: „...je príkladný nadaním, mravmi, životom, povestou a vedomosťami“. V uvedenom roku vstúpilo do ružomerského noviciátu 17 novícov vo veku od 16 do 19 rokov z rôznych častí Slovenska, aby sa pripravovali na kňazské a rehoľné povolanie. Tomáš bol nadaný na jazyky – ovládal latinčinu, nemčinu, maďarčinu a hebrejčinu.

Cesta utrpenia

Keď 6. septembra 1944 Nemci obsadili Ružomberok, dostali sa Munkovci do ohrozenia. Patrili síce k desiatim Židom, ktorí mali prezidentskú výnimku, ale nemecká bezpečnostná polícia pátrala po všetkých Židoch aj po aktívnych účastníkoch odboja a po podporovateľoch partizánov. Výnimky prestali platiť. A tak sa rodina Munkovcov stala jednou z mnohých rodín v Ružomberku obeťou nemeckého nacizmu. Po zadržaní členov

rodiny prišli 15. decembra 1944 po Tomáša do jezuitského kláštora traja Nemci. Tak sa celá rodina ocitla vo väzení, tam prežili Munkovci aj Vianoce. Krátko pred koncom roka ich odtransportovali do koncentračného tábora v Seredi. O záchranu Munkovcov a kňaza židovského pôvodu Edmunda Petra Bárdoša, pôsobiaceho na Orave, sa pokúsil provinciál slovenských jezuitov Jozef Jurovský SJ. Bol však neúspešný. Dňa 16. januára 1944 boli Munkovci i kňaz Bárdoš naložení do nákladných železničných vozňov a odtransportovaní do nemeckých koncentračných táborov.

Smrť

Útrapy koncentračných táborov Munkovci neprežili. 45-ročná Gizela s 15-ročným synom Jurajom zahynuli na škvrnitý týfus vo vyhladzovacom koncentračnom tábore Bergen-Belsen na severozápade Nemecka. František a Tomáš sa dostali do koncentračného tábora Sachsenhausen neďaleko Oranienburgu. Odtiaľ boli premiestnení do pobočného tábora Lichtenrade a následne na nebezpečné práce v bombardovanom Berlíne. Pred Červenou armádou sa Nemci rozhodli väzňov evakuovať. Tomáš mal 21 rokov a jeho otec František by mal o niekoľko mesiacov 50, keď ich SS-mani nelútostne zastrelili na „pochode smrti“. Svedectvo sprostredkoval jezuitom preživší kňaz E. P. Bárdoš. Ako dátum smrti sa uvádza 23. apríl 1945.

Pripomienka

Pozostatky Tomáša a jeho rodiny ležia na neznámom mieste. Ružomberčanom Munkovcov pripomína pamätná tabuľa, umiestnená na budove Liptovského múzea na Námestí Š. N. Hýroša. Tiež na jezuitskom kláštore v Ružomberku je umiestnená tabuľa pripomínajúca zadržanie a smrť novica Tomáša. Meno Tomáša D. Munka je vyryté na náhrobnom kameni hrobky jezuitov na ružomerskom cintoríne.

Proces blahorečenia

Proces blahorečenia Božích služobníkov Tomáša a Františka Munkovcov otvoril v roku 2011 na diecéznej úrovni bratislavský arcibiskup-metropolita Mons. Stanislav Zvolenský. Cieľom tohto konania bolo preskúmať ich život a dokázať ich mučenie. Slávnostné ukončenie diecéznej fázy procesu sa uskutočnilo 20. apríla 2015. Dokumenty boli odovzdané do Ríma na Kongregáciu pre kauzy svätých 26. októbra 2015. Od roku 2015 proces blahorečenia pokračuje v Ríme a jeho ukončenie sa dá očakávať už v najbližších rokoch. Jezuiti na Slovensku vyhlásili Rok Tomáša Munka – od 28. 1. 2024 do 4. 5. 2025.

Jozef Matis

Pozn. redakcie: Článok bol publikovaný v časopise Spoločník do každého počasia 23. apríla 2025.

Medzi Recou a Lučencom

Volám sa Eva Kopáčiková, pochádzam z Abrahámu, z malej obce na západnom Slovensku. Venujem sa genealógii v židovských rodinách, ktoré žili v našej dedine pred holokaustom. Zaujímajú ma ich životné príbehy a ak sa mi o nich podarí objaviť dostatočné množstvo informácií, píšem o nich pre Abrahámčanov alebo potomkov týchto židovských rodín.

V prieskume o rodine Fürst som zistila, že najstaršia dcéra si za manžela vzala istého pána Munka a usadili sa v Reci. Aké veľké bolo moje prekvapenie a radosť, keď som zistila, že ide o rodičov Františka Munka.

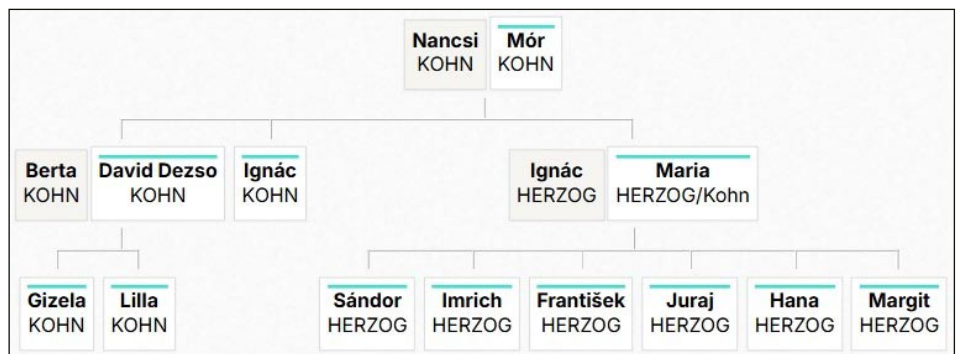
Nasledovala spolupráca s jezuitom otcom Dušanom Bezákom a rozšírenie prieskumu o rodinu Kohn, najbližších príbuzných Gizely Munkovej z Lučenca. Po malých kúskoch som skladala mozaiku a dnes sa aj s Vami môžem podeliť o dva príbehy, ktoré sa udiali nielen medzi Recou a Lučencom...

PRÍBUZNÍ GIZELY MUNKOVEJ

Gizela Munková pochádza z rodiny Kohn z Lučenca. Priezvisko Kohn a jemu podobné, napríklad Kahn, Cohen, Katz a i., poukazujú na potomkov Árona. Starozákonný kňaz Áron a jeho synovia boli Bohom vyvolení, aby vykonávali kňazskú službu. Ich potomkovia – kohéni boli kňazi poverení vykonávať posvätné úkony v chráme. Na náhrobkoch Židov – mužov s priezviskom Kohn tak dnes nachádzame symbol kňazského gesta žehnajúcich rúk s roztriahnutými prstami, ako je to aj u najbližších Gizelíných mužských príbuzných pochovaných na novom židovskom cintoríne v Lučenci.

HERZOG & KOHN

Gizelini príbuzní Kohnovci prišli do Lučenca koncom 70. alebo začiatkom 80. rokov 19. storočia z obce Budiná. V Lučenci sa usadili starí rodičia Mór Kohn s manželkou Nancsi, rod. Bleierovou, a ich troji detmi Dezsöm – Gizelínym otcom, Máriou a Ignácom. V 80. rokoch sa do Lučenca prisťahoval aj Ignác Herzog, mladý muž s obchodníckym talen-

• Rodostrom Herzog a Kohn

tom. Pochádzal z obce Szécsény, ktorá je dnes súčasťou Maďarska v župe Nógrád a leží blízko hraníc so Slovenskom. Svoju kariéru začal ako úradník, no vďaka nadaniu a usilovnosti sa vypracoval na jedného z najvýznamnejších priemyselníkov v oblasti liehovarníctva v Uhorsku. V roku 1891 so spoločníkom Ignácom Kohnom založili Liehovar Herzog a Kohn – továreň na výrobu rumu a likérov, veľkoobchod s pivom a vínom.

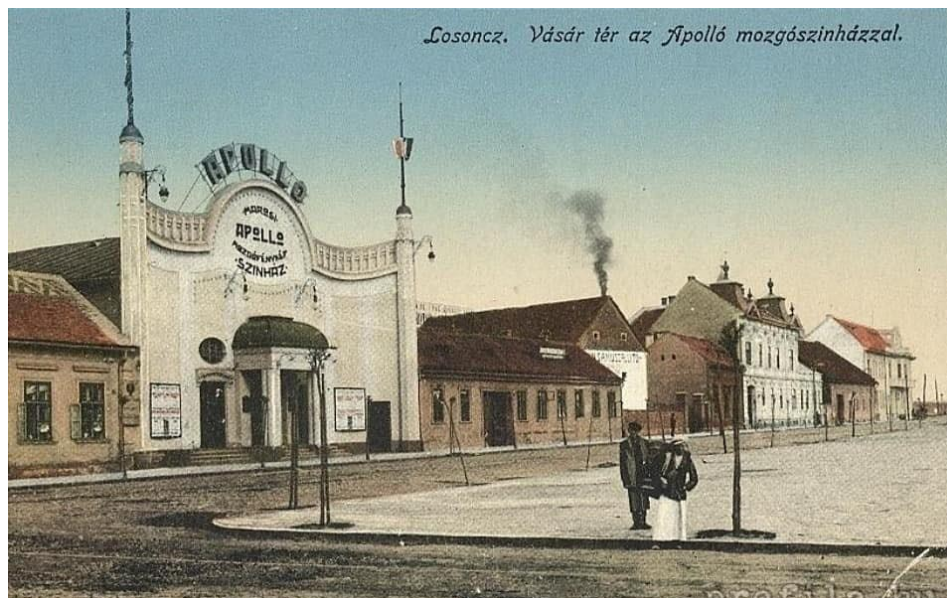
V ďalšom roku si Ignác Herzog vzal za manželku Ignácovu a Dezsövu sestru Máriu. Začiatkom roka 1900 sa oženil aj Deszö Kohn. Jeho manželkou sa stala

stará mama. Pochovali ju v tesnej blízkosti jej manžela na novom židovskom cintoríne v Lučenci. Prešli sotva tri mesiace a rad hrobov rodiny Kohn doplnil hrob Desza Kohna. Zomrel v októbri 1909 vo veku 38 rokov v rakúskom Grazi v mestskej časti Maria Grün (podľa náhrobku a dokladu o úmrtí z mesta Graz). Jeho pohrebu v Lučenci na novom židovskom cintoríne sa okrem príbuzných zúčastnilo aj veľké množstvo ľudí z mesta. O jeho osobe sa dozvedáme z epitafu na jeho náhrobku: „Najlepší manžel a otec, verný brat a spravodlivý priateľ ľudí, Dezsö Kohn, zosnulý v Maria Grün 3. októbra 1909 vo veku 38 rokov, v desiatom roku svojho šťastného manželstva. Z ďalekej krajiny dorazila smutná správa, že tvoja duša vystúpila do neba, na tvoje telo čaká hrob. Zronení a zdrvení tvoje siroty, vdova, súrodenci a priatelia žehnajú tvojej pamiatke. Pokoj tvojej duši, požehnanie tvojej spomienke!“

Gizela ako 9-ročná stratila otca a jej matka sa stala vdovou s dvomi malými deťmi. Vedenie Liehovaru Herzog a Kohn prišlo o jedného zo spoločníkov. Navyše v roku 1911 závod zachvátil ničivý požiar. Škody boli veľké, no majitelia ho potom nielen obnovili, ale aj rozšírili. Rodiny Kohnovcov a Ignáca Hercoga žili na Námestí republiky (v tých časoch Pšeničné námestie). Ich rezidencie, nádvorie a budovy fabriky boli súčasťou jedného komplexu. Celý areál bol

• Liehovar Herzog a Kohn

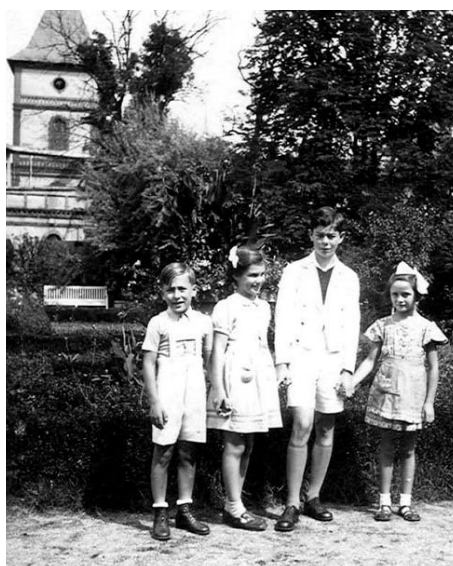
• Kino Apollo, dom Kohn a Herzog

ohraničený dnešnými ulicami Gorkého, Dukelských hrdinov a Haličskej cesty. Zo strany námestia stáli rezidencie majiteľov Kohnovcov a Herzogovcov s hlavným vstupom do ich súkromnej časti. Dom Ignáca Herzoga bol hlavnou budovou liehovaru s bytom pre rodinu na poschodí a kanceláriami liehovaru v prízemí. Budovu projektoval Imrich Steindl, maďarský architekt a reštaurátor (medzi jeho najznámejšie diela patrí budova budapeštianskeho parlamentu). Areál po obvode zo severu a západu tvorili budovy liehovaru so svojím hlavným vchodom (z dnešnej ulice Dukelských hrdinov) a železničnou vlečkou. Z južnej strany od Haličskej cesty bol pozemok so zeleninovou záhradou. V centre areálu bol skleník s okrasnými exotickými rastlinami, udržiavaný park s fontánami, sochami a geometricky rozloženými chodníkmi, trávnaté ihrisko a tenisové kurty. Do majetku príbuzenstva neskôr patrilo aj Kino Apollo.

Rodiny Kohn a Herzog viedli spoločenský život, navštevovali kultúrne podujatia, stretali sa s ľuďmi z oblasti politiky, ekonomiky, kultúry a športu, boli členmi rôznych spolkov. Liehovar Herzog a Kohn bol prosperujúcou firmou, ktorá platila vysoké dane. Preto jej majitelia mali virilistické právo – stať sa členmi mestského zastupiteľstva bez voľieb. Rodiny Kohn a Herzog patrili medzi vážené rodiny v Lučenci.

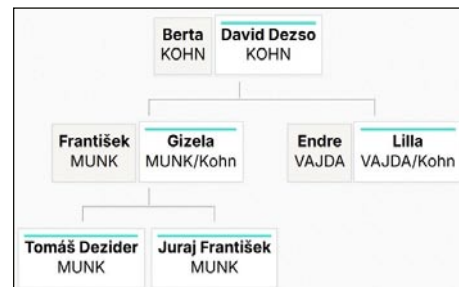
Do života rodín zasiahla prvá svetová vojna. Synovia Ignáca Herzoga Juraj a Imrich boli povolani do služby. Juraj Herzog slúžil ako dôstojník delostrelectva. Imrich Herzog sa ako husársky zástavník (nižší dôstojnícky hodnosťár) dostal na ruský front, bol vážne zranený a amputáciou prišiel o ľavú ruku. Navyše padol do zajatia. Domov sa dostal po dlhých rokovaniach. Liehovar po vojne vykazoval stratu, no stále bol fungujúcou továrňou.

Následne však 20. roky minulého storočia priniesli ďalšie významné rodinné i podnikateľské zmeny. Generácia detí Ignáca Herzoga a Dezsza Kohna už dosiahla plnoletosť. Synovia Ignáca Herzoga vstúpili do rodinného podniku a pracovali po otcovom boku. Gizela Kohnová už prv absolvovala štúdiá na meštianskej škole v Lučenci a súkromnú školu vo Viedni a v novembri 1920 uzavrela svoje prvé manželstvo s Eugenom Politzerom, pôvodom z Ružomberka, ktoré však po dvoch rokoch bolo pre narastajúce rozpory rozsobášené. V máji 1923 sa vydala za Františka Munka z Rece a v januári ďalšieho roku sa im narodil prvý syn Tomáš Dezider Munk.

• Tomáš Dezider Munk v Lučenci v areáli liehovaru a nádvorí

Munkovci bývali na Willsonovom námestí (predtým Pšeničné námestie) – na adrese rodiny Kohn do roku 1926. Potom sa presťahovali do Bratislavy, kde sa im v roku 1930 narodil druhý syn Juraj František Munk. Gizelina sestra Lilla

• Rodostrom Kohn

Kohn sa v roku 1929 vydala za Endreho Vajdu, syna rabína Bélu Vajdu, ktorý v Lučenci pôsobil ako rabín v neologickej komunite v rokoch 1902 – 1926. Lilla s manželom bývali v dome Kohnovcov spolu s Lillinou mamou Bertou.

V tých časoch sa Gizelin strýko **Ignác Herzog** (foto vpravo) stal predsedom neologickej židovskej náboženskej obce v Lučenci (bol aj predsedom Zväzu československých liehovarníckych rafinérií a Stredoslovenskej elektrárenskej akciovej spoločnosti, členom správnej rady Slovenskej všeobecnej úverovej banky a členom mestského zastupiteľstva v Lučenci – najprv virilista, neskôr volený, podporoval divadelný aj výtvarný spolk a rímskokatolíckej farnosti v Holiši a Veľkej nad Ipľom). Funkciu predsedu židovskej náboženskej obce zastával až do svojej smrti 27. júla 1934. Jeho nečakaným odchodom prišlo mesto Lučenec o jedného z najvýznamnejších občanov. Podobné významné postavenie mal v Lučenci i strýko Ignác Kohn. Celý svoj profesijný život zasvätil prevádzke rodinného liehovaru. Zastával aj funkcie podpredsedu filiálky Bratislavskej mestskej sporiteľne v Lučenci a predsedu pohrebneho spolku Chevra Kadiša v Lučenci. U ľudí bol známy ako dobrosrdečný človek, priateľ Slovákov, podporovateľ dobročinnosti, pomáhal každému bez rozdielu národnosti, vierovyznania či majetnosti, pre najbližších bol milujúci príbuzný a nenahraditeľný spolupracovník. Zomrel ako 56-ročný v roku 1931. Obaja Gizelini strýkovia sú pochovaní na novom židovskom cintoríne v Lučenci.

OBDOBIE VYLÚČENIA A STRÁT

Rozhodnutia Prvej viedenskej arbitráže znamenali pre Slovensko územné straty. Dňa 2. novembra 1938 bol Lučenec i s najbližším okolím pripojený k Maďarsku. V tom čase už žila Gizela Munková s manželom a dvoma synmi v Ružomberku. Kým si Munkovci zvykali na nové miesto na Liptove, ich blízki príbuzní sa v Maďarsku rýchlo stali terčom agitácie a postupne začali strácať

svoje práva. V roku 1939 museli bratia Herzogovci – Gizelini bratrance – žiadať o obnovenie živnosti pre rodinný liehovar, nakoľko vstúpil do platnosti nový maďarský živnostenský zákon, ktorého cieľom bolo Židov izolovať a odstrániť z ekonomiky. Žiadosť Herzogovcov bola zamietnutá a bratia boli povinní do troch mesiacov zrušiť svoje podnikanie. Situácia sa pre Židov stále zhoršovala, preto mnohí z mesta odišli. V máji v roku 1944 začali židovské obyvateľstvo sústreďovať do miestnej tehelne a v júni ich v dvoch transportoch vyviezli do vyhladzovacieho tábora Auschwitz-Birkenau. Medzi nimi boli Gizelina mama Berta Kohnová, rod. Schnellerová, sestra Lilla Vajdová, rod. Kohnová, s manželom Endre Vajdom, rovnako tak aj teta Mária Herzogová, rod. Kohnová, a pravdepodobne aj sesternice a niektorí bratrance z rodiny Herzog. Išlo o rodiny, ktoré ešte pred desiatimi rokmi považovali za najvýznamnejších občanov mesta.

Gizela Munková a jej rodina žili v Ružomberku ešte celých šesť mesiacov, kým ich po udaní zatkli a uväznili. Keďže sa z východu blížila spojenecká armáda a nacisti opúšťali a evakuovali vyhladzovacie tábory v Poľsku, Munkovci boli transportovaní cez koncentračný a pracovný tábor v Seredi do táborov v Nemecku. František a Tomáš boli zavraždení na pochode smrti z tábora Sachsenhausen, Gizela a Juraj zahynuli na neznámom mieste. Nikto z Munkovcov sa domov nevrátil.

ŽIVOT PO VOJNE

Z dostupných záznamov a svedectiev sa nedozvedáme o osude všetkých príbuzných Gizely Munkovej z Lučenca. Domov sa vrátilo len málo z nich. Sesternica Margit, rod. Herzogová, a jej dcéra Marietta Sternová prežili holokaust. Margit neskôr žila v Nemecku a dcéra Marietta sa vydala a s manželom žila v Izraeli. Margit zomrela v roku 1998 a je pochovaná v Kolíne nad Rýnom. Gizelin bratranec Imrich Herzog žil po vojne v Budapešti. Ako 60-ročný emigroval do Amsterdamu. Ferenc Herzog zahynul

v tábore Bergen-Belsen. Osud zvyšných troch detí Ignáca Herzoga a detí Ignáca Kohna je pre nás neznámy.

Gizelina sestra Lilla prešla vyhladzovacím táborom Auschwitz-Birkenau a táborom Mauthausen-Lenzing v Rakúsku, kde bola využívaná na prácu v továrni na výrobu celulózovej vlny. Oslobodenia sa tam dočkala 5. mája 1945. Domov sa vrátila sama. Mama Bertha Kohnová a manžel Endre Vajda boli zavraždení. Spomienka na nich je vytesaná do náhrobných kameňov ich najbližších príbuzných na novom židovskom cintoríne v Lučenci – in memoriam 1944. Do Lučenca sa vrátil aj Lillin švager Sándor Pohronský (prv používal priezvisko Róna). Prvou Pohronského manželkou bola Lea Pohronská, rod. Vajdová, dcéra zosnulého rabína Vajdu, ktorá zahynula už vo vlaku počas deportácie. Lilla si Sándora vzala za manžela a naďalej žili v Lučenci. S ním získala aj rodinu; Sándor Pohronský mal syna Jozefa, ktorý sa zachránil v Uruguaji, a dcéru Margitu. Po smrti druhého manžela Lilla stále žila v Lučenci a bola si blízka s nevlastnou dcérou Margitou a jej deťmi – vzájomne sa navštevovali a deti trávili letné prázdniny „u babičky v Lučenci“. Časom sa Margit aj s deťmi presťahovala do Švédska a Lilla odišla do Budapešti, kde dožila svoj život a je pochovaná.

Lilla na svoju sestru Gizelu uchovávala spomienku vo svojom vnútri a o živote pred holokaustom svojim vnúčatám nerozprávala. Jednou formou jej spomienky bola fotografia mladej Gizely Kohnovej, ktorú mala Lilla vo svojom byte a o ktorej si jej vnúčatá mysleli, že je to babička v mladšom veku. Až v roku 2025 sa dozvedeli, že ide o babičkinu sestru Gizelu, o ktorej nemali tušenia, a dodatočne spoznali príbehy dvoch sestier z rodiny Kohn z Lučenca nielen z obdobia vojny a holokaustu, ale aj z čias ich mladosti a dospelosti vrátane osudov ich najbližších príbuzných.

Zdroje:

1. Arolsen-archives.org
2. Biblia.sk
3. FamilySearch.org
4. Hungaricana.hu (Losonci Ujság; Pragai Magyar Hirnap; Zederjesi, Tyekvicska: Senkiföldjén. Adatok, források, dokumentumok a Nógrád megyei zsidóság holocaustjáról, 2006.)
5. I. A. Petranský: Život pod hviezdou
6. JewishGen.org
7. Mauthausen-guides.at
8. Náhrobky nového židovského cintorína v Lučenci
9. Oral history – E. Skenderi, J. Herzog, A. P. Rona
10. P. Werner: Pochovávanie a cintoríny
11. Slovakiana.sk – Sčítacie hárky z roku 1930
12. Steiermärkische Landesarchiv – zbierka matrik
13. Súkromný archív E. Skenderi
14. Štátny archív Lučenec – zbierka matrik
15. YouTube: TV Hronka
16. YadVashem.org
17. Zborník zo Stretnutia priateľov histórie Novohradu 2024

PRÍBUZNÍ FRANTIŠKA MUNKÁ

NAJSTARŠIE GENERÁCIE

K rodokmeňu Františka Munka z matkinej línie, Kati Fürst, máme údaje už od začiatku 19. storočia. Prvé záznamy v dostupných matrikách o rode Fürst pochádzajú z roku 1806, keď sa v rodinách Markusa Fürsta a jeho bratranca Leopolda Fürsta v Pustých Úľanoch narodili prvé deti. Monografia obce Pusté Úľany spomína Markusa Fürsta ako krčmára, ktorý mal prenajatý dom od rodu Zichyovcov od roku 1812. Rodiny Fürstovcov sa rýchlo rozrástli a svoje korene zapustili v Pustých Úľanoch i v okolí.

Z tretej generácie Fürstovcov (vetva Leopolda Fürsta) z Pustých Úľan pochádza **Maximilián Fürst**, starý otec Františka Munka. Max si vzal za manželku **Netti Fürst** z obce Neudorf (dnes Slovenská Nová Ves), svoju vzdialenú príbuznú, z rovnakej generácie a s koreňmi v Pustých Úľanoch (vetva Markusa Fürsta). Prvé roky manželského života žili v Horných Lovčiciach (dnešné Brestovany). Narodilo sa im prvé dieťa – dcéra **Kati** (matka Františka Munka). Sotva Kati dovŕšila tretí rok života, celá rodina sa vrátila do blízkeho okolia Maxovho rodiska a usadila sa v Abraháme; tieto udalosti sa udiali okolo roku 1870. Max bol krčmárom a jeho manželka Netti – ako iné ženy v tej dobe – sa starala o domácnosť a deti.

Matričné záznamy o Fürstovcoch v Abraháme hovoria o narodení ich ôsmich potomkov a o úmrtiach ich dvoch synov v priebehu 70. a začiatkom 80. rokov 19. storočia. Minimálne jeden z nich bol pochovaný na židovskom cintoríne v Pustých Úľanoch. Židia z Abrahámu pochovávali svojich zosnulých na židovský cintorín v Majcichove. Ale Fürstovci mali rodinné väzby v obci Pusté Úľany, možno preto pochovali svojho syna práve tam.

Pravdepodobne v prvej polovici 80. rokov 19. stor. sa Fürstovci presťahovali z Abrahámu do susednej obce Pavlice. Tu sa im narodili ich dve najmladšie deti. V nasledujúcej dekáde ich potomkovia začali opúšťať rodné hniezdo počnúc sobášom najstaršej dcéry; 26-ročná Kati si vzala za manžela 37-ročného **Samuela Munka**. Svadba sa konala v Pavliciach 19. decembra 1894. Novomanželia sa usadili v Reci, kde Samuel žil a pracoval ako krčmár. V Pavliciach ostal žiť iba Katin brat Moric Fürst a rodičia Max a Netti. Max Fürst zomrel v auguste 1905, dožil sa ešte narodenia všetkých detí najstaršej dcéry Kati.

• Gizela Munková, rod. Kohn

NOVÉ GENERÁCIE

Kati s manželom Samuelom žili v obci Reca vo vlastnom dome v centre dediny, v blízkosti synagógy a domu rabína. Dňa 25. septembra 1895 sa im narodilo prvé dieťa, syn **Fülöp**. Meno dostal po svojom zosnulom starom otcovi Fülöpovi Munkovi. V roku 1922 si zmenil meno a dnes je známy ako **František Munk**. Kati a Salomon mali celkom päť detí. Po Františkovi prišli na svet Kamila, Julianna, Arpád a najmladší Gustáv. Deti Munkovcov ešte nedosiahli plnoletosť, keď ich 55-ročný otec Samuel v roku 1913 zomrel. Jeho telo uložili do hrobu na židovskom cintoríne v Reci. Súčasťou jeho epitafu v hebrejčine na náhrobnom kameni v tvare obelisku je okrem osobných údajov aj tento text:

*„Tu odpočíva muž čestný a čistého
srdca, Šlomo Munk,
nech odpočíva v pokoji.
Jeho život bol naplnený bolesťou
a utrpením,
no nikdy sa neobrátil proti
Pánovi na výsostiach.
Jeho láska k manželke a deťom
bola nesmierna,
nech ho dobrý Boh odmení večným
pokojom.“*

V roku 1915 nástupom na vojenskú službu sa František natrvalo odsťahoval zo svojej rodnej obce. Žil v Lučenci, kde sa zoznámil s **Gizelou Kohnovou**, s ktorou sa v roku 1923 oženil. V tom istom roku sa doma v Reci narodila **Ilona Exlová**, prvé dieťa Františkovej sestry Júlie a jej manžela Jozefa Exla. Jozef v Reci prevádzkoval hostinec a v spolupráci s Františkovým bratom Arpádom obchodoval s dobytkom. Krátko na to prišiel na svet **Tomáš Munk** a o ďalší rok Ervín Exel.

Rodina prežívala radosť z príchodu novej generácie, no zasiahol do nej aj smútok. V roku 1926 zomrela Františko-

• Reca (Réte) – dom rabína

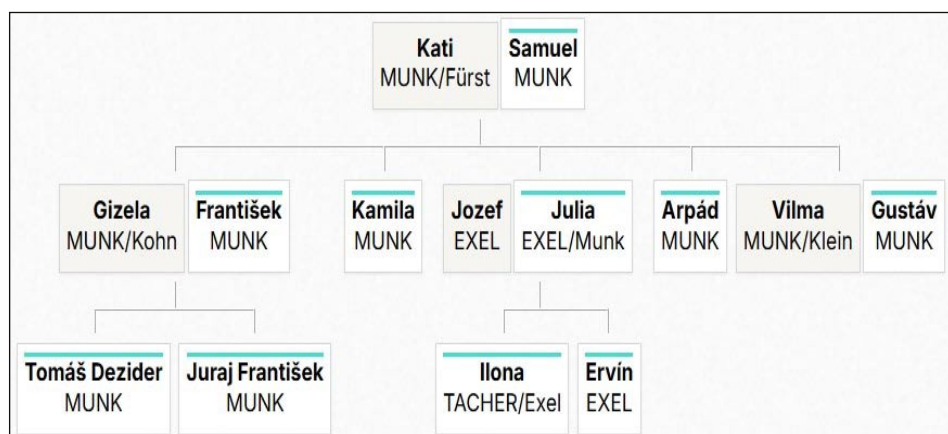

• Náhrobné kamene Samuela Munka a Kati Munkovej

va mama Kati Munková, rod. Fürstová. Pochovali ju po boku jej manžela Samuela na židovskom cintoríne v Reci. Nad hrobom vztýčili obelisk a epitaf na ňom do dnešných dní zachoval spomienku na ňu i jej manžela:

*„Tu odpočíva múdra a chvályhodná žena,
pani Gitl, nech na nej spočíva pokoj,
manželka váženého a ctihodného
Šloma Munka,
nech je jeho pamiatka požehnaná.
Zmyslom jej života bola výchova
synov a dcér;
svoje dni zasvätila tomu, aby z nich
vyrástli ľudia čestní a dobrí.
Dobrota jej srdca i jej dobré skutky
boli známe všetkým,
no na náš veľký žiaľ si ju
Pán predčasne povolal.“*

Rok po smrti matky zomrela i Františkova sestra Júlia (1927). I jej pozostatky sú uložené na židovskom cintoríne v Reci v blízkosti hrobov rodičov. Manžel Júlie, Jozef Exel, sa ešte v tom istom roku oženil po druhý raz; s novou manželkou, deťmi Ilonou a Ervínom a Arpádom Munkom žili aj naďalej v Reci v dome Munkovcov. V roku 1930 sa narodil Františkov a Gizelin syn **Juraj Munk**, posledný člen najmladšej generácie v blízkom príbuzenstve. V tomto období Františkova rodina žila v Bratislave a brat Gustáv, ktorý už tiež opustil rodnú dedinu, daroval

• Rodostrom Munkovcov

• Júlia Exel, rodená Munková

• Gustáv Munk

raný na prácu, rozvoj, vzťahy. Zmrákať sa začalo až v druhej polovici dekády.

V ZAJATÍ OSUDU

Ku koncu 30. rokov pocítili rodiny súrodencov Munkovcov výrazné zmeny. Na základe Viedenskej arbitráže muselo Československo odstúpiť južné územia Slovenska a Podkarpatskej Rusi v prospech Maďarského kráľovstva, na ktorého území sa ocitla i obec Reca so všetkými svojimi obyvateľmi. Navyše o necelých päť mesiacov sa Československo rozpadlo a vznikol samostatný slovenský štát; v ňom žili Gustáv (v Prievidzi) i František, ktorý sa s rodinou presťahoval do Ružomberka. Na Slovensku Židov začali utláčať protizidovské zákony a nariadenia a ich vyvrcholením boli deportácie židovského obyvateľstva. V roku 1942 si Munkovci i Exlovci mohli načas s úľavou vydýchnuť, pretože nikoho z blízkeho príbuzenstva sa deportácie nedotkli. František s rodinou sa transportom do neznáma vyhli na základe výnimky a na slobode zostal i Gustáv s priateľkou Vilinou. A Maďarsko sa Židov zo svojho územia zatiaľ nezbavovalo.

Vážna situácia pre Munkovcov a príbuzných nastala v roku 1944. Aj na maďarskom území prišlo k hromadným deportáciám Židov. Exlovci i Arpád Munk boli začiatkom mája odvezení do geta v Bodóháza (Bodov pri Hrubom Súre,

južne od Senca). Arpád bol ďalej presunutý do prechodného tábora v Budapešti a odtiaľ bol koncom roka deportovaný do Nemecka do tábora Weimar Buchenwald. Väzni v tomto tábore pracovali v zbrojárskom priemysle. Podmienky v tábore boli extrémne. Arpád zomrel začiatkom februára 1945 na infekčný zápal žalúdka a čriev. Exlovci boli po mesiaci v Bodóháza presunutí do geta v Nových Zámkoch a odtiaľ deportovaní do vyhladzovacieho tábora Auschwitz-Birkenau. Pamätníčka z Recy, pani Róza S., uvádza, že pred odchodom do geta si Exlovci u jej starej mamy odložili časť nábytku a koberce – svoje veci si mali vyzdvihnúť po návrate domov. Domov sa nevrátil nikto z rodiny. Jozef Exel, jeho druhá manželka a syn Ernest z prvého manželstva zahynuli v Auschwitz-Birkenau. Františkova neter Ilona Exel bola v čase deportácie mladá žena plná síl. Podľa slov jej potomkov „prežila len vďaka odvážnemu úteku z Osvienčimu“.

Koncom leta sa obnovili aj deportácie na Slovensku. Gustáv Munk s priateľkou Vilinou nič nenechali na náhodu. Po vypuknutí povstania utiekli do lesov v okolí Brezna a ukrývali sa v podzemných bunkroch. Napriek diani naokolo boli František a jeho rodina ako jediní z príbuzenstva relatívne slobodní. No už v polovici decembra prišlo k zatknutiu všetkých štyroch. Cez koncentračný a pracovný tábor v Sereďi boli deportovaní do nacistických táborov v Nemecku, kde umučení prišli o svoje životy. Gizela s mladším synom Jurajom zahynuli pre nás na neznámom mieste (Ravensbrück alebo Bergen-Belsen?) a František so starším synom Tomášom boli zastrelení počas pochodu smrti z tábora Sachsenhausen.

PO VOJNE

Po skončení bojov a oslobodení (o. i. aj nacistických táborov smrti) prichádzali do svojich domovov tí, ktorí prežili.

V tom čase (už) manželia Gustáv a Vilma Munkovci prišli žiť do Banskej Bystrice. V lesných bunkroch strávili bezmála šesť mesiacov. Z rodiny Munkovcov boli jediní, ktorí vojnu prežili. Vtedy to tak vyzeralo. Najskôr si prenajali malý dom. Neskôr si na novom sídlisku v jednom z bytových domov kúpili 2-izbový byt. S Vilinou nemali deti. Gustáv až do dôchodku

pracoval v podniku Smrečina. Aj najbližší príbuzní pani Vilmy boli vyvraždení v táboroch smrti. Prežil iba jeden brat, ktorý s dcérou a manželkou žili v Bratislave. Po bratovej smrti sa švagriná i neter presťahovali do USA. A Vilma a Gustáv ostali na Slovensku sami. Nadväzovali priateľské vzťahy s obyvateľmi domu, v ktorom žili. Najviac sa zblížili s rodinou Kláry B. V roku 1980 sa Gustávov zdravotný stav zhoršil. Po asi týždňovom pobyte v nemocnici ako 78-ročný zomrel. Vilma ostala sama, no nie opustená, ešte viac priľnula ku Kláre, ktorá jej priateľstvo opätovne. Vilma svoje posledné dni strávila na lôžku. Zomrela v lete v roku 1992 ako 90-ročná. Spoločné telá manželov Gustáva a Vilmy Munkovcov sú spoločne uložené v urnovom háji v Kremničke pri Banskej Bystrici. Podľa svedectva Kláry B. sa Gustáv nikdy nedozvedel, že jeho neter Ilona Exlová prežila holokaust.

Ilona emigrovala cez Švédsko do USA. Istý čas žila v New Yorku. Vydala sa za Abrahama Tachera. Spolu mali tri deti – dvoch synov a dcéru. Rodina sa presťahovala na Floridu. Ilona pracovala ako návrhárka šiat a keď zanechala svoje zamestnanie, venovala sa výhradne svojej rodine. Ilona Tacher, rod. Exel, zomrela 19. marca 2012. Pochovaná je v štáte Florida v časti Nord Lauderdale. V jej nekrológu môžeme čítať toto svedectvo: „*Jej srdce bolo plné lásky a túžob dávala všetkým okolo seba. Rodina bola jej životom – venovala jej všetku svoju silu, energiu a čas. Jej odchod hlboko zasiahol jej najbližších.*“ Zaujímavé, ako sa text Iloninho nekrológu nápadne podobá na text epitafu z náhrobného kameňa jej starej mamy Kati Munkovej, rodenej Fürstovej.

Jej najbližší príbuzní v nekrológu o nej tiež napísali, že bola jedinou preživšou holokaustu zo svojej rodiny a že sa zachránila odvážnym útekom z Osvienčimu. Nemáme svedectvo rodiny Tacherovcov o povojnovom stretnutí Ilony a Gustáva, preto sa nám ponúka otázka: Vedela Ilona, že strýko Gustáv Munk sa zachránil a prežil holokaust? Paradoxom je – ako ešte hovorí nekrológ –, že Ilona po vojne spolupracovala s Abba Ebenom (izraelský diplomat, politik a intelektuál), aby pomohla nájsť a znovu spojiť preživších.

DEDIČSTVO

Dom Munkovcov v Reci stál len niekoľko metrov od židovskej synagógy a domu rabína v centre dediny. Dnes už nestojí synagóga ani dom rabína a ani

• František Munk s bratom Gustávom

dom Munkovcov/Exlovcov. Na mieste synagógy je kultúrny dom (na jeho stavbu použili tehly zo synagógy) a na parcele, kde sa narodil František Munk, dnes stojí dom v súkromnom vlastníctve. V Reci ostala už len jediná hmotná pripomienka, že tu kedysi žila veľká židovská komunita, a tou je židovský cintorín za dedinou. Z rodiny Munkovcov sa zachovalo i niekoľko osobných vecí bratov Gustáva a Františka, najmä písomnosti a fotografie z Františkovej rodiny.

No nad všetko toto hmotné dedičstvo po Munkovcoch zostal odkaz, ktorý je aj dnes čitateľný; ich príklad lásky k svojim najbližším môže nás povzbudiť v láske k blížnemu – k manželskému partnerovi, deťom, rodičom, priateľom, spolupracovníkom, navyše František a Gizela do svojho manželského vzťahu pozvali aj Boha a, ako upozorňuje priateľ Pavol Strauss, *„ich príkladný manželský a rodinný život postavený na evanjeliu dodnes ostáva výrečným a aktuálnym posolstvom pre našu dobu. Život v duchu evanjelia je cestou k obnove dnešných manželstiev a rodín.“*

Zdroje:

1. Archív Davida D., Kláry B.
2. Archív Jozefa S.
3. Archív Bojnice – Fond Okresného úradu v Prievidzi: Osvedčenia o židovskom majetku
4. Archív Šala – Zbierka matiek – obec Reca
5. Arolsen-archives.org
6. Buchenwald.de
7. Encyclopedia.ushmm.org
8. E. Nižnanský: Holokaust na Slovensku 6: Deportácie v roku 1942
9. FamilySearch – Matrika narodených ŽNO v Reci
10. Gov.il
11. Hfpjc.com
12. Hungaricana.hu – Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím – és lakjegyzéke, Budapest, 1892
13. Ivan A. Petranský: Život pod hviezdou
14. JewishGen.org
15. Legacy.com
16. Obec-reca.sk
17. Oral history – obyvatelia obce Reca, Klára B.
18. Slovakiana.sk – Sčítacie hárky z roku 1930 a 1940
19. Synagogasenec.sk
20. Upn.gov.sk
21. YadVashem.org

Zostavila: Eva Kopáčiková,
Abrahám 2026

Otvorenie výstavy Príbeh rodiny Munkovcov – Cesta lásky a utrpenia

Dňa 8. septembra 2025 sa v Múzeu holokaustu v Seredi konalo kultúrne podujatie, v rámci ktorého si zúčastnení pripomenuli pamiatku obetí holokaustu a rasového násillia, keďže pamätný deň sa tradične viaže

k 9. septembru. Odkazuje totiž na konkrétnu udalosť – prijatie tzv. Židovského kódexu (Nariadenie o právnom postavení Židov č. 198/1941 Sl. z.), ktorý prijala vláda Slovenskej republiky počas druhej svetovej vojny 9. septembra 1941.

Na podujatí sa zúčastnilo viacero osobností zo spoločenského, politického i kultúrneho života a, samozrejme, nechýbali preživší holokaustu, ktorí neustále svedčia o strašnej dobe, ktorá sa im vryla do pamäti ako deťom, a udalosti, ktoré zažili, ich prenasledujú po celý život. Úvodný príhovor preto patrila pani Agneše Urbanovej, ktorá prežila holokaust. Moderátorom podujatia bol riaditeľ múzea Martin Korčok. Ďalšie príhovory predniesli Petr Papoušek, viceprezident Svetového židovského kongresu a predseda Federácie židovských obcí v Českej republike, Richard Duda, predseda Ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku, a Miloš Lichner, páter Spoločnosti Ježišovej, ktorý je rektorom Trnavskej univerzity. V prednesených židovských a kresťanských modlitbách došlo následne k úžasnej symbióze židovsko-kresťanskej tradície. Atmosféru slávnostného podujatia

následne dokonalo umocnili hudobní umelci v rámci spomienkového koncertu. Téma zo Schindlerovho zoznamu I. Perlmana, židovské piesne či skladby od F. Liszta a A. Piazzolלה zahrli a zaspievali Eva Varhaníková (klavír), Imrich Farkaš (husle) a Marián Varhaník (spev).

Všetci zúčastnení sa potom presunuli na otvorenie výstavy s názvom Príbeh rodiny Munkovcov – Cesta lásky a utrpenia. V rámci neho odzneli tri skladby v podaní mladých huslistov Jána Vsetečka a Kataríny Vseteckovej. Výstavou návštevníkov sprevádzali jej autori páter Dušan Bezák, SJ, a Peter Dvorský. Grafiku výstavy vytvoril páter Adrián Čontofalský, SJ. Výstavy sme sa s veľkou radosťou zúčastnili i my zo Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa – predseda Tomáš Pružinec, syn Pavla Straussa Jozef Strauss s manželkou Zuzkou, Ján Gallick, Jozef Šišila, Michal Krauter, Monika Adamická s manželom a manželka Ján a Gabriela Kratochvílovci. Pani Gabika Kratochvílová napísala o Pavlovi Straussovi rigoróznou prácu s názvom *Téma ticha a samoty v myslení Pavla Straussa*. Po jej úspešnom obhájení by sme ju radi vydali aj knižne.

Teší nás, že priestor na výstave o rodine Munkovcov je venovaný aj Pavlovi Straussovi. Veríme, že výstavu si príde pozrieť množstvo návštevníkov, pretože osвета o tejto významnej rodine Munkovcov i o Pavlovi Straussovi je nesmierne dôležitá.

Ján Gallick

Všetko, čo nie je modlitbou, je zbytočné

Vo svojom článku sa zaoberám jednou z kapitol z diela Pavla Straussa *Človek pre nikoho*, ktorá má názov *Všetko, čo nie je modlitbou, je zbytočné*. Je totiž dôležitou filozoficko-autobiografickou úvahou o osude človeka v ére tragédií 20. storočia. Táto kapitola spája autorovu osobnú skúsenosť – prežitie druhej svetovej vojny, zajatia, vyhnanstva, osamelosti – s hlbokými zamysleniami o povahe modlitby, viery, utrpenia a o schopnosti zachovať si ľudskosť aj vo svete, ktorý zavrhol duchovné hodnoty.

Na prvý pohľad sa text vníma ako úprimné rozprávanie o osobných skúškach. Pri pozornejšom čítaní je však jasné: máme pred sebou filozofickú esej, v ktorej sa osobná cesta autora stáva základom pre univerzálne úvahy blízke každému, kto premýšľa o ľudskom poslaní. Strauss kladie základné otázky: ako odlíšiť pravú vieru od falošnej, čo dáva človeku vnútornú slobodu, ako je možné prekonať nenávisť prostredníctvom Lásky, aká je úloha utrpenia na duchovnej ceste. Ústredným obrazom kapitoly je modlitba. Pre autora to nie je formálny rituál, ale hlboké vnútorné naladenie na Božiu Vôľu, stelesnenie pravdy v skutkoch. Tvrdí: pravý život by mal byť „modlitbou“ – premyslený, zodpovedný, zameraný na Dobro.

Osobitnú silu týmto úvahám dodáva historický kontext. Strauss píše o človeku, ktorý sa ocitol vo svete násilia a ničenia – svete, ktorý sám dôverne spoznal. Skúšky vojny, zajatia a represii sú preňho skúškou viery a vnútornej sily. V tomto kontexte sa rodí hlavný záver kapitoly: aj v tých najkrutejších okolnostiach je človek schopný zachovať a rozmnožiť Lásku. Navyše, Láska sa stáva jedinou konečnou odpoveďou na zlo. Práve tomuto paradoxnému a hlboko ľudskému záveru venujem svoju úvahu. Pokúsím sa ukázať, ako autor postupne rozvíja opozíciu pravého a falošného, ako odhaľuje vnútornú cestu človeka cez utrpenie a skúšky. Osobitnú pozornosť budem venovať tomu, ako autor po prechode katastrofou 20. storočia dochádza k hlavnému záveru: Láska je jediné konečné riešenie.

Už v prvých riadkoch kapitoly autor stanovuje mimoriadne vysokú duchovnú latku, keď formuluje jednu zo základných otázok: „Koľko prázdnych modlitieb raní nebo? Všetko, čo nie je stelesnením Vôle v pomínutelné slovo.“ Táto formulácia je mimoriadne náročná. Autor jasne dáva najavo: nie každá modlitba je pravdivá

a nie každé slovo obrátené k nebu si zasluhuje byť vypočuté. V ére, keď sa duchovné praktiky často stávajú rutinou alebo sa profanujú, autor pripomína: pravá modlitba nie je slovný prúd, nie je to mechanické opakovanie naučených fráz. Skutočná modlitba je akt vnútornej koncentrácie, akt naladenia ľudského ducha na najvyššiu Vôľovú Realitu. Navyše, modlitba je vždy činom. To, čo nestelesňuje Božiu Vôľu v konkrétnych skutkoch a v reálnom živote, sa v podstate mení na to, čo autor nazýva „pseudoinšpiráciou“ – prázdnu formou bez duchovnej sily.

Tu je dôležité zdôrazniť jemný postoj autora k tomu, čo nazýva „určitým stupňom ezoteriky“. V súčasnom jazyku toto slovo často vzbudzuje podozrenia, spája sa s mystikou alebo okultizmom. Avšak v texte kapitoly „ezoterika“ znamená práve potrebu pravej duchovnej hĺbky, presahujúcej vonkajšie obrady. Očistenie ducha od nánosov, snaha o vnútornú jasnosť – to je to, čo autor nazýva pravou ezoterickou prácou.

V tomto kontexte zaznieva ďalšie dôležité posolstvo kapitoly: „netreba inšpirovať špinu“. Toto varovanie v sebe skrýva kritiku masovej kultúry pseudoduchovnosti – teda tendencie, pri ktorej skutočné hodnoty strácajú hĺbku a nahrádzajú sa povrchnými efektmi. Autor vystupuje proti akejkolvek forme duchovnej pretvárkou a zdôrazňuje, že iba úprimný, zvnútra premenený človek dokáže prinášať do sveta pravé svetlo. Modlitba sa tu neukazuje len ako náboženský akt, ale ako najvyšší prejav vnútorného úsilia človeka, ktorý sa snaží uskutočniť vo svete Vôľu Dobra.

Jednou z kľúčových tém kapitoly je opozícia medzi pravým slovom, smerujúcim k Božej Vôli, a prázdny slovným chaosom, ktorý autor nazýva „malý Babylon“. Veta „inšpirácie Ducha boli naladené na latinčinu“ neznamená, že autor považuje latinský jazyk za lepší ako iné. Latinčina je tu symbolom jazyka, v ktorom každé slovo nesie hlboký význam, vnútornú harmóniu a slúži Pravde. Protikladom je „malý Babylon“ – obraz duchovného chaosu súčasného sveta. V ňom slovo stráca svoju svätosť, oddeľuje sa od pravdy a mení sa na prostriedok propagandy, manipulácie alebo prázdnej hry. Takýto zmätok nie je len vonkajším zmätkom v spoločnosti alebo politike, ale predovšetkým duchovnou prázdnotou a stratou vyšších hodnôt. Toto protikladné postavenie zvlášť silno zaznieva v obraznom vyjadrení autora: „horiaci ker, blízky Slovu, sa premenil na kút žihľavy, ktorý hnojí kačacie zobáky.“

Horiaci ker je známy biblický symbol Božieho zjavenia a živého Slova. V texte stelesňuje pravú modlitbu, vieru a vnútorné svetlo. Autor však ukazuje, že v myslení 20. storočia aj posvätné obrazy môžu byť znehodnotené a zredukované na obyčajné materiálne výhody. Obraz „žihľavy“ namiesto „horiaceho kra“ je metaforou toho, ako sa vznešené stáva prizemným, keď sa skutočné významy nahrádzajú výhodou a obyčajným konzumným prístupom.

Takýto proces podľa autora vôbec nie je nevinný ani náhodný. Naopak, je jedným z tragických príznakov európskej katastrofy 20. storočia. Obdobie totalitných režimov, svetových vojen, propagandy a masového ničenia človeka bolo sprevádzané nielen fyzickým násilím, ale aj násilím na významoch. Predchádzajúce duchovné opory boli vedome devalvované. Propaganda nahrádzala modlitbu heslami, masová kultúra nahrádzala hĺbku pseudoduchovnými obrazmi a obchodné záujmy nahrádzali skutočné hodnoty merkantilným pragmatizmom. Autor odhaľuje kultúrnu krízu doby – nielen nábožensko-mravnú. Jeho text je akousi diagnózou súčasnosti, kde je pravé slovo prehlušené mnohovrstvovým hlukom „malého Babylonu“.

V jednom momente autor nečakane presúva svoje úvahy z filozoficko-spoločenskej roviny do osobnej. Odpovedá na otázku, ktorú mu často kladli: aká bola jeho „vnútorná cesta“. Tento prechod dodáva kapitole silný emocionálny náboj a umožňuje čitateľovi nielen pochopiť autorove myšlienky, ale ich aj precítiť spolu s ním.

Napriek bežným romantickým predstavám autorova vnútorná cesta vôbec nie je heroická v tradičnom zmysle. Nie je to cesta vonkajšej slávy, ani priama cesta „spravodlivého“. Naopak, je to cesta neustáleho vnútorného zápasu: boja proti vonkajšiemu zlu, proti násiliu sveta, ale predovšetkým boja so svojím vlastným pokušením nenávidieť. Túto myšlienku veľmi jasne vyjadruje vo výroku: „Čím krutejší a podlejší bol svet... tým silnejšie som sa usiloval o Najvyššie Dobro.“

Tieto autorove myšlienky ma nútia zamyslieť sa nad vlastnou skúsenosťou. Často premýšľam o tom, ako podobné pocity dnes zažívame my, Ukrajinci. Po začiatku vojny sme mnohí po prvý raz čelili takému zlu a nespravodlivosti, ktoré sa predtým zdali nemožné. Sama som pocítila, ako ľahko sa v takých chvíľach rodí túžba nenávidieť, pomstiť sa. No pochopila som, že práve v tom spočíva skutočný vnútorný zápas – nedovoliť tejto nenávisti ovládnuť ma celkom. Zachovať si ľudský postoj, schopnosť rozlišovať medzi dobrom a deštruktívnym zlom. Pre mňa tieto autorove slová veľmi rezonujú s tým, čo teraz prežívame.

Keď sa autor stretol s extrémnymi prejavmi nespravodlivosti, ničenia a bolesti, nezavrel sa a ani sa neuzavrel do seba. Namiesto pomsty si zvolil ešte silnejšie usilovať sa o Dobro. No takáto voľba ho stála veľa – bola výsledkom hlbokého vnútorného zápasu. Najväčším paradoxom bolo, že práve stretnutie s nenávisťou a pokušením nenávidieť ho naučilo naozaj milovať. On to hovorí úplne jasne: „Tým silnejšie som miloval, čím viac som mal možností a zdanlivého práva nenávidieť.“

Táto myšlienka je blízka kresťanskej tradícii. Láska tu nie je vrodená dobrotnosť alebo slabosť, ale vedomá voľba človeka, ktorý prešiel tmou. Cez pokušenie pomsty, cez vlastné vnútorné peklo prišiel k pravej, hlbokéj Láske. O tom hovorí aj príklad Ježiša Krista, ktorý, hoci ukrižovaný, sa modlil za svojich vrahov: „Otče, odpusť im, lebo nevedia, čo robia.“ To isté urobil svätý Štefan, keď ho kameňovali. Podobnou cestou prešli aj František Assiský a Terézia z Lisieux – učili sa milovať ľudí nie preto, že by to bolo ľahké, ale preto, že vedome nechceli podľahnúť nenávisti a odpovedali na zlo dobrom.

V tomto kontexte sa odhaľuje aj dôležitá téma viery. Pre autora viera nie je ničो vrodenej ani automaticky prevzaté z tradície. Je to vždy slobodná a vedomá voľba človeka.

„Cena viery spočíva v tom, že sme si ju zvolili dobrovoľne.“ Táto voľba nezaručuje zbavenie sa utrpenia, ale práve ona dáva životu zmysel. Viera sa stáva aktom vnútornej zrelosti, aktom slobody, v ktorom človek, napriek všetkým hrôzám okolo seba, hovorí svoje „áno“ Dobru. Dá sa teda povedať, že vnútorná cesta hrdinu kapitoly je predovšetkým cestou duchovnej slobody – cestou, na ktorej Láska nie je spontánnou emóciou, ale hlboko vedomou formou bytia.

V jednej z ústredných častí kapitoly autor vedie silnú historicko-filozofickú líniu, ktorá odhaľuje podstatu zla v dejinách ľudstva. Tvrdí, že existuje akýsi večný archetyp zla – to, čo nazýva „požierač chudobných“. Tento archetyp je vo svojej podstate nemenný, iba navonok mení masky. V rôznych obdobiach sa jeho prejavmi stávali raz „rímsky divák na aréne“, ktorý si užíval muku kresťanov, inokedy „liberálny kňaz“, slúžiaci záujmom bankárov, či „bezohľadný kapitalista“, ktorý bez milosrdenstva ničí životy robotníkov kvôli vlastnému zisku. Podstata tohto zla spočíva v tom, že je vždy namierené proti hladným, trpiacim, čistým duchom. Proti tým, ktorí nie sú ochotní hrať podľa pravidiel krutého sveta. Práve takíto ľudia sa stávajú večnými spravodlivými, „prekážajúcimi verejne oslavovaným zločincom každého režimu“.

Podobné obrazy nájdeme aj v literatúre. V románe Georgea Orwella 1984 sa totalitná moc stáva stelesnením práve tohto „požierača chudobných“: systém kontroluje nielen telo, ale aj vedomie človeka a ničí akýkoľvek pokus zachovať si vnútornú slobodu. Hlavní hrdinovia – Winston a Júlia – sú práve tými „spravodlivými“, ktorí vzdorujú falošnému poriadku. V *Bedároch* Victora Huga sa archetyp zla prejavuje v obrazoch krutej sociálnej štruktúry a jej služobníkov, ako je Javert. Proti nim stoja Jean Valjean, biskup Myriel, Cosette – ľudia, ktorí napriek utrpeniu a nespravodlivosti zachovávajú ľudskú dôstojnosť a vieru v dobro. Tieto literárne príklady ešte raz zdôrazňujú, že boj medzi spravodlivými a „požieračmi chudobných“ je večnou témou ľudských dejín.

Podľa Straussa práve takíto ľudia – prenasledovaní kresťania, čestní politici, hľadajúci pravdu, mučeníci za vieru alebo slobodu – sú večnou výčitkou pre svet. Ich samotná existencia pripomína tým, ktorí sú sýti a spokojní, že existujú veci, ktoré sa nedajú kúpiť ani zlomiť. Celá kapitola je vystavaná ako osobitná spomienka na nich. Autor akoby slúžil zádušnú omšu za mŕtvych – za všetkých zabudnutých, ponížených, za tých, ktorých obeta často zostáva mimo oficiálnych dejín. Jeho text je duchovný protest proti zlu, snaha uchovať pamäť na ľudskú dôstojnosť. Táto myšlienka zaznieva obzvlášť silne v jednom nečakanom momente – vo vlaku, medzi únavou a ľahostajnosťou. Práve tam autor prežíva hlboký vnútorný obrat a dochádza k záveru: „Láska je jediné konečné riešenie všetkého.“

Je dôležité zdôrazniť, že tu nejde o naivnú alebo sentimentálnu Lásku. Za okolností, o ktorých autor píše, je Láska predovšetkým vnútornou silou, ktorá človeku umožňuje nepodľahnúť deštruktívnym pocitom a zachovať si ľudskosť. Nezľahčuje závažnosť zla ani neospravedľňuje vinníkov, ale dáva človeku možnosť ostať čistým. Odpustiť znamená nedovoliť cudziemu zlu preniknúť dnu, nenechať ho zničiť vlastnú dušu. Práve preto sa schopnosť odpúšťať a milovať stáva najvyššou formou duchovnej slobody. Ten, kto si vie tento stav zachovať, ostáva človekom aj v tých najneludskejších podmienkach. Navyše táto pravda platí nielen pri tragédiách dejín. V každodennom živote – vo vzťahoch s blízkymi, s okolím – sa tiež stretávame s krivdami a nespravodlivosťou. A aby sme boli skutočne šťastní, aby sme si zachovali vnútornú harmóniu, musíme vedieť nezbierať zlo, nedovoliť mu určovať naše činy a myšlienky.

Autor túto pravdu nehlása len teoreticky – je pripravený existenciálne ju prijať a trpieť pre ňu. Jeho slová: „Som pšeničné zrno Kristovo. Je potrebné, aby ma zomleli v zuboch týchto šeliem“ – znejú ako akt prijatia vlastného osudu. Nie je v nich póza ani rétorika: ide o vnútorný súhlas

človeka, ktorý prešiel hrôzami vojny a pochopil, že Láska je jediný spôsob, ako zachrániť seba i ľudstvo.

Filozofické úvahy autora nadobúdajú obzvlášť silnú podobu v konkrétnych scénach vojny. Evakuácia, nemocnica, bombardovanie – nie sú len kulisou, ale skutočnými skúškami, ktorými prechádza ľudské srdce.

Obzvlášť silná je epizóda s raneným chlapcom. Jeho jednoduché slová: „Ujo, nebude to bolieť?“ – znejú pre autora ako vrchol tragédie a zároveň ako znak toho, že aj v pekle vojny sa zachováva čistota a svetlo. V tomto detskom pohľade vidí nevinnosť, ktorú nezničila krutosť sveta. Kontrast medzi touto krehkou, dôverčivou detskou otázkou a hroznou realitou, do ktorej je vrhnutá, je obzvlášť šokujúci. Tam, kde sa dospeli už dávno naučili nenávidieť, mstiť sa a chrániť sa za každú cenu, dieťa sa ešte stále pýta na bolesť s nádejou a dôverou. V tomto momente sa s desivou ostrosťou ukazuje morálna katastrofa sveta: telo dieťaťa je zmrazené vojnou, no duša ostáva čistá. Práve tento kontrast autora tak hlboko zasahuje. Pre neho sa tento pohľad stáva nemou výčitkou celej spoločnosti, ktorá takého zlo dovolila, a zároveň poslednou pripomienkou toho, akým by mal človek byť. Táto malá detská otázka znie silnejšie ako akákoľvek filozofia či kázanie: pokiaľ na svete zostane aspoň jedna takáto iskra nevinnosti, nádej nie je stratená.

V tejto súvislosti autor vyslovuje dôležitú myšlienku: „Revolúcie sú ventily, cez ktoré uniká láska.“ Toto tvrdenie ukazuje, že aj v tých najkrvavejších udalostiach dejín je možné duchovné premenenie. Masové utrpenie, akokoľvek strašidelne to znie, je posledným priestorom, kde má človek šancu stretnúť sa s pravou hĺbkou svojej duše. Na to často poukazujú aj iní filozofi existencialisti. Práve v takomto procese sa preveruje pravosť viery, očisťuje srdce a rodí sa pravá Láska.

Ďalšou dôležitou témou kapitoly je samota. Autor ju však neodhaľuje len ako jednoduchý fyzický alebo sociálny stav, ale ako existenciálny zážitok človeka, ktorý je vyhodnený za hranice známeho sveta. Pri prechádzaní hrôzami gestapa, koncentračného tábora, evakuácie sa autor opakovane ocitá v postavení „zbytočného človeka“. Stráca občianske práva, doklady, meno – a tým sa stretáva s krutou realitou existencie. V tejto skúsenosti sa v ňom rodí nový pohľad na slobodu. Neurčujú ju vonkajšie okolnosti, ale vnútorná sila ducha. „Skutočná istota duše je dar, nie plod vôle“ – tvrdí autor.

Keď dnes čítam tieto riadky, nemôžem si nespomenúť na vlastnú skúsenosť – skúsenosť vojny na Ukrajine. V 21. storočí sme sa náhle stretli s absurdnými

a krutými udalosťami, ktoré sa ešte nedávno zdali v modernom svete nemožné. Ľudia strácali nielen svoje domovy či zaužívaný spôsob života, ale aj samotný pocit bezpečia a normalnosti. Stretnutie s týmto zlom, rovnako ako u autora kapitoly, sa pre mnohých stalo momentom hlbokého prehodnotenia všetkého. Sama vidím, ako u mnohých Ukrajincov – napriek hrôze a strachu – vzniká nové, veľmi hlboké pochopenie slobody: ako vnútorná dôstojnosť, ako právo zostať človekom aj vtedy, keď navonok vyzerá, že nám už nezostalo nič. Práve v takýchto chvíľach si obzvlášť jasne uvedomujeme, že skutočnú slobodu nám nemôže vziať nikto – ani vojna.

Aj ako vyhnanec, väzeň či zajatec môže človek zostať vnútorne slobodný. Navyše – práve v takýchto hraničných situáciách sa sloboda očisťuje od všetkých vonkajších ilúzií a stáva sa skutočnou. Túto myšlienku možno jasne vystopovať aj v dielach Viktora Frankla. Vo svojich úvahách o živote v koncentračnom tábore ukazuje, že aj v tých najneľudskejších podmienkach človeku zostáva posledná sloboda – sloboda vybrať si svoj postoj k tomu, čo sa deje. Podľa Frankla práve vtedy, keď človeku vezmú všetko vonkajšie, je vnútorné rozhodnutie, zachovanie ľudskej dôstojnosti a životného zmyslu aktom skutočnej slobody. V tomto ohľade sa Franklovo skúsenosti a myšlienky autora kapitoly prekvapivo prelínajú: sloboda ducha nie je výsadou bezpečného života, ale najvyšším ľudským dosiahnutím, dostupným aj v pekle vojny a násilia.

Z tohto pohľadu na vnútornú slobodu prirodzene vychádza aj Straussova kritika „falošnej mladosti“ a „prázdnych súčasných formuliek“. Autor stavia proti vonkajším atribútom mladosti – móde, povrchovej aktivite, honbe za vonkajším úspechom – skutočnú mladosť ako vnútorný stav ducha. Podľa jeho slov: „Mladosť – to nie je biologický vek, ale stav ľas-túry ducha, v ktorej znie pieseň o kráse.“ Takáto mladosť je schopnosť zostať otvorený svetu, schopnosť milovať, túžba po tvorivom premieňaní a schopnosť nestratiť vnútornú silu ani počas utrpenia a skúšok. Práve takúto mladosť autor považuje za skutočnú hodnotu, ktorú je potrebné v sebe uchovávať po celý život.

Táto myšlienka prirodzene súznie s tým, ako autor kapitolu uzatvára. Záverečné riadky sú zároveň plné bolesti i svetla. „Často sa teším, že to ešte bolí...“, píše. Pre Straussa bolesť nie je len osobné utrpenie, ale dôkaz, že srdce zostalo živé a schopné cítiť. Je to pamäť na padlých a trpiacich, na tých, ktorí nedokázali prekonať zlo, ale ktorých osud nesmie byť zabudnutý. Vo svete, ktorý čoraz viac vytláča spomienky na tragédie, túžiac po bezstarostnej spotrebe a ľahostajnosti, autor pripomína: zabudnutie je smrť ducha. Naopak, bolesť je tá niť, ktorá nás spája s ľudskosťou. Pokiaľ sme schopní pamätať a cítiť túto bolesť, stále zostávame ľuďmi.

V tomto jednoduchom priznaní je obrovská sila. Pamäť na utrpenie nás chráni

pred opakovaním zla, pomáha udržať si morálny kompas vo svete plnom pokušení. Nedovoľuje nám sklznúť do ľahostajnosti a učí nás vidieť za každým historickým faktom osudy konkrétnych ľudí.

Celý text kapitoly možno vnímať ako nepretržitú modlitbu – za mier, za spravodlivých, za tých, ktorí padli, aj za tých, ktorí obstáli, za samotný zmysel ľudskej cesty vo svete plnom utrpenia. A hlavný záver tejto duchovnej cesty, ku ktorému autor dochádza po všetkých prežitých skúškach, je vyjadrený jeho vlastnými slovami: „Láska je jediné konečné riešenie všetkého.“ Tieto slová sa stávajú nielen Straussovým osobným záverom, ale aj odkazom, ktorý odovzdáva svojim čitateľom.

A predsa, čítajúc túto kapitolu, je ťažké nezamyslieť sa nad otázkami, ktoré autor ponecháva otvorené. Ak je cesta prekonávania nenávisťi prostredníctvom Lásky naozaj možná, kde je hranica medzi vnútornou slobodou a prirodzenými ľudskými reakciami na zlo? Dá sa očakávať od každého človeka, ktorý prežil utrpenie, taká výška duchovného premenenia? Nestane sa neustála snaha o Lásku pre bežného človeka príliš ťažkým bremenom? Strauss na to dáva osobnú, vysokú odpoveď. No zostáva dôležitá otázka: ako my, ako spoločnosť, môžeme podporiť tých, ktorí ešte nie sú pripravení na takúto voľbu, ktorí sa len učia zachovávať si svetlo v podmienkach temného sveta?

Alina Dunaieva

Valné zhromaždenie Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa

V sobotu 8. novembra 2025 sa v Liptovskom Mikuláši konalo už jubilejné 20. valné zhromaždenie Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa.

Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa

sa je občianske združenie pôsobiace v Liptovskom Mikuláši, ktoré sa zameriava na osvetu a propagáciu diela a života významného slovenského lekára, spisovateľa a mysliteľa Pavla Straussa. Spolok už vyše 20 rokov aktívne rozvíja kultúrne dedičstvo, organizuje aktivity a podporuje vydávanie publikácií s cieľom sprístupniť Straussovo dielo širokej verejnosti.

Zhromaždenie sa začalo slávením svätej omše vo farskom Kostole sv. Mikuláša, ktorej hlavným celebrantom bol spišský biskup Mons. František Trstenský. Vo svojom príhovore vyzdvihol osobnosť

MUDr. Pavla Straussa, ktorá je aktuálna aj pre dnešnú dobu. Valné zhromaždenie pokračovalo v priestoroch Múzea Jána Kráľa, ktoré v minulosti bolo aj domom, kde žila rodina MUDr. Straussa. Predseda spolku doc. Tomáš Pružinec na úvod zhodnotil doterajšiu činnosť od posledného stretnutia. V diskusii zaznelo množstvo podnetných a inšpirujúcich vecí. Čestným hosťom na stretnutí bol Ing. Ján Blcháč, PhD., primátor mesta Liptovský Mikuláš.

Doc. Ján Gallik predstavil prvé dielo MUDr. Pavla Straussa vydané v španielčine, konkrétne jeho zbierku (básní v próze) *Stĺpy*, ktorá v slovenčine vyšla v Ružomberku ešte v roku 1948. Preklad v španielčine pod názvom *Pilares (Poema en prosa)* vydalo španielske vydavateľstvo Ideas y Libros a zaslúžila sa oň Adriana Lastičová, ktorá pôsobí na Univerzite Complutense v Madride. Jednou z ambícií Spolku bola snaha o vydanie súhrnnej autobiografie MUDr. Pavla Straussa, čo sa aj v tomto roku podarilo. Kniha s názvom *Pavol Strauss a jeho 20. storočie* od autora Ivana A. Petranského uzrela svetlo sveta. Žiaľ, jej autor sa na stretnutí pre svoju vyťaženosť nemohol zúčastniť. Kniha je hodnotným historickým dielom, ktorá pred-

stavuje osobnosť MUDr. Pavla Straussa, no zároveň približuje dobu, v ktorej žil a jej prostredie, kde sa pohyboval. Nechýba ani jeho rodný Liptov.

Mgr. Gabriela Kratochvílová účastníkom v krátkosti predstavila svoju rigoróznu prácu na tému Ticho a samota v myslení MUDr. Pavla Straussa. Stalo sa to povzbudením pre ďalšiu prácu s materiálom tohto veľikána hodnotných myšlienok.

S príhovorom a prezentáciou rodiny Munkovcov vystúpil P. Dušan Bezák SJ, ktorý priblížil zhodnotenie Roka Tomáša Munka a zároveň referoval o aktuálnom prebiehajúcom procese blahorečenia otca a syna Munkovcov. No zároveň vyzdvihol nové skutočnosti týkajúce sa Gizely Munkovej, na ktorú by sa tiež nemalo zabúdať, lebo aj ona mala veľkú zásluhu na duchovnom raste ich rodiny. Svedčí o tom aj nedávno vydaná brožúrka jej denníka pod názvom *Cesta do Istanbulu*. S nadväzujúcim príhovorom k tejto téme vystúpila aj Mgr. Eva Kopáčíková, ktorá sa venuje genealógii rodiny Munkovcov. Na záver prečítala pekne svedectvo jednej bývalej zdravotnej sestry, ktorá sa počas pobytu MUDr. Pavla Straussa v nemocnici stretla s touto osobnosťou.

Jozef Matis

Laudatio

Vaša excelencia, vážení a ctení hostia, milí priatelia!

Dostalo sa mi veľkej cti predstaviť vám moju prácu s názvom *Ticho a samota v myslení Pavla Straussa*.

Pavol Strauss sa pre mňa nestal len predmetom výskumu, ale partnerom v dialógu o človeku. O samote, tichu a o zodpovednosti za slovo. Možno trochu prekvapivo začnem starobyľným rozhovorom prievozníka s Gilgamešom z jedenástej tabuľky eposu: „Veľké veci si vykonal, Gilgameš. Zabil si obludu, vyrúbal si jej cédre, zabil si býka, čo ničil krajinu a prinášal záhubu ľudstvu. Videl si všetko až po hranice zeme, prešiel si stepi, moria, vypátral tajomstvá a priniesol si zvesti svetu. Veľké veci si poznal. Ale tvoje útrapy neboli zbytočné, tvoje konanie nebolo iba vánkom vetra.“ Gilgameš: „Život, ktorý som hľadal, som však nenašiel... Márne som vykonal viac ako iní, márne som aj viac vytrpel.“ Tieto tisícročné slová však vieme transponovať k Pavlovi Straussovi: „Majstre, vykonal ste veľké veci.“

Ukázali ste na obľudnosti, ktoré bolia a stále sú príčinou zla na tomto svete. Ale vy ste postupne odtínali ich cédre. Ničili ste zlo slovom. Spoznali ste svet a napísali

ste nám zvesti. Nie, vaše útrapy a strasti neboli márne. Vaše konanie nezostalo iba vánkom vetra.

Uršanabi končí: „Človek síce na zemi nemôže nájsť nesmrteľnosť, ale môže si zachovať večné meno.“

Vy ste si ho, Majstre, zachovali. Svojím dielom ste sa stali nesmrteľným. Ste mojím hrdinom, hrdinom vo večnosti. Prácu som koncipovala ako filozoficko-literárnu interpretáciu, kde sa obe roviny prelínajú do jednotného celku. Zámerom bolo pochopiť ticho a samotu nie ako psychologickú kategóriu, ale ako ontologický a duchovný priestor. Opierala som sa o myšlienky svetových i slovenských filozofov a umenovedcov. V centre práce je kniha *Človek pre nikoho* ako esenciálne dielo, kde Strauss zápasí so samotou, ktorú pretavil na cestu duchovného dozrievania a tvorivý princíp bytia. Popri filozofickej reflexii som komparovala Straussove texty s tvorbou básnikov, u ktorých som cítila podobnú vnútornú kauzalitu samoty, viery a duchovného rozmeru človeka: Janka Silana, Milana Rúfusa, Karola Strmeňa, Ivana Kraska, Mira Válka, Rimbauda, Rilkeho a iných. Cieľom práce bolo ukázať, že ticho a samota sa u Pavla Straussa stali dialógom medzi filozofiou a literatúrou, medzi vierou a pochybnosťou, medzi mlčaním a slovom. Obe tieto skutočnosti viedli autora k vnútornému dozrievaniu a stali sa tvorivým princípom. Slovo pretavil na modlitbu a ticho na prameň múdrosti. Počas práce som si

uvedomila, že to, čo robím, je stále málo. Pavol Strauss nepatrí medzi autorov, ktorých možno rýchlo prečítať a uzavrieť do šablónovitých vedeckých pojmov. Každá jeho myšlienka, každé slovo v sebe nesie nesmierny interpretačný potenciál a ja som sa musela naučiť porozumieť a načúvať nielen textu, ale aj tichu v samej sebe. Práca nie je iba cieľ, ale cesta. Cesta, na ktorej ma sprevádzal Pavol Strauss a učil ma porozumieť, pochybovať, prijímať a znova začínať. Ak by sa ma niekto opýtal, či verím, že ticho má ešte miesto v dnešnom hlučnom svete, odpoviem bez váhania. Verím. Možno viac než kedykoľvek predtým. Pán doktor Strauss ma presvedčil, že ticho nie je prázdnota. Je to priestor, kde človek môže znova nájsť seba, zmysel a Boha. Ďakujem pánovi docentovi Tomášovi Pružincovi, ktorý ma k tejto téme priviedol, i pánovi docentovi Jánovi Gallikovi, ktorý mi pomáhal udržiavať rovnováhu medzi filozofickým a literárnym aspektom práce. Práca nevznikla z povinnosti, ale z úcty k slovu, k tichu a k človeku, ktorý sa nebál mlčať.

Myslenie Pavla Straussa o tichu a samote formovalo aj moje vlastné videnie sveta. Stalo sa mojím etickým kompasom, majákom dobra, lásky, múdrosti, tichej kontemplácie a pokory.

Straussovo slovo o tichu je modlitbou človečenstva.

Ďakujem, Majstre, za odvahu byť sám, aby iní nezostali osamelí.

Gabriela Kratochvílová

Spomienky na MUDr. Pavla Straussa

Boli to roky pred prevratom – rok si presne nepamätám, len viem, že bola ešte totalita. Pána Dr. Straussa priviezli s dekompenzovaným diabetom do Nemocnice v Podunajských Biskupiciach, kde som vtedy pracovala. Ležal na intenzívke (OIS). Lekári na tomto oddelení neboli veľmi radi, keď za pacientmi prichádzali návštevy. Mali na to svoje dôvody. Niečo strpeli, ale nesmeli to byť dlhá návšteva. Denne za ním na chvíľku pustili jeho syna Pavla a občas nejakého lekára, s ktorým sa poznal a ktorý pracoval v Podunajských Biskupiciach. MUDr. Pavol Strauss už v tom čase býval v Nitre a bol tam známym chirurgom. Nepamätám si už ani to, kto ma na neho upozornil. Vedela som len, že na oddelení IS leží človek, čo veľmi túži po Eucharistii. To mi stačilo. Mala som vtedy povolenie nosiť chorým Pána Ježiša, lebo návštevy kňazov boli dosť kontrolované. Vyhliadla som si čas, keď už bolo po vizite a lekári sa preriedili. Medzi niekoľkými pacientmi som si našla pána s tmavými vlasmi

a hustým čiernym obočím. Aj keď bol vo veľmi zlom stave, zacítil blížiacu sa radosť a s úsmevom sa obrátil ku mne. Aj jemu niekto povedal moje meno a tak vedel, na čo som prišla. Po krátkom predstavení som mu podala sv. prijímanie. Nebola to len jeho radosť, ale aj pre mňa veľké svedectvo. Nikdy som nevidela toľkú vieru pri prijímaní. Nič zvláštne nerobil (lebo ani nemohol). No jeho oči (a spočinutie pred Pánom a v Pánovi) boli také rozžiarené, že som sa sama zahanbila. Vedel, KOHO prijal. Aj keď som tam chodila na „chvíľku“ každý deň (ostrážito pred očami zvedavcov), vždy túto návštevu s túžbou očakával, a keď Pána prijal, už pre neho neexistoval svet. Až po čase, keď sa mal trochu lepšie, som za ním vbehla aj mimo tejto služby. Vtedy som sa dozvedela, kto vlastne je. Eucharistiu si nesmierne vážil a prejavoval úctu a vľúdnosť ku všetkým ľuďom (netrpezlivým spolupacientom, personálu...), mal pripravené dobré slovo, povzbudenie a obdiv k okoliu. Neplýval slovami, bolo

to vždy krátke, ale z hĺbky srdca či duše vyjadrené posolstvo pre tých, s ktorými prichádzal do kontaktu. Po odchode domov mi ešte viackrát písal a ďakoval za službu. Dokonca ma aj pozval k nim domov. Bývali v rodinnom dome v Nitre, pod Zoborom. Mohla som poznať jeho láskavú pani manželku. Tam mi dal možnosť nahliadnuť do jeho tvorby, ktorej som vtedy ani veľmi nerozumela. Až neskôr, keď som čítala jeho básne i úvahy, začalo mi svitať, akého veľducha mi Pán poslal do cesty. Som za neho vďačná a prosím Pána, aby mi dal aspoň kúsok jeho pokory a múdrosti.

Dnes už nie je pán doktor Strauss odkázaný na sprostredkovanie kontaktu s Eucharistiou, už si ju v plnosti užíva s Tým, ktorý je jej podstatou.

Olga Križová

Redakcia:

Odkazom na spomienku pani Olgy Križovej na stretnutie a tvoriace sa priateľstvo s Pavlom Straussom sú aj tieto dva listy, ktoré zaslal MUDr. Pavol Strauss pani Križovej po ich stretnutí v nemocnici. Listy nám v naskenovanej podobe poskytla pani Eva Kopáčíková, originály sú uložené v jej súkromnom archíve.

Drohá Olinka!

Trasľavou rukou, ale verným srdcom Te chcem pozdraviť.
Nech Ti náš Pán vráti všetku Tvoju ľudskú a eucharistickú lásku,
ktorú si mi užiedila.

Všetka je v nás.

V Kristovej krvi

Tvoj Pavol

Prepis listu č. 1:

Drahá Olinka!

Trasľavou rukou, ale verným srdcom
Ťa chcem pozdraviť.

Nech Ti náš Pán vráti všetku Tvoju
ľudskú a eucharistickú lásku, ktorú si mi
užiedila.

Všetko je všetko v Kristovej Krvi

Tvoj Pavol

+ + +

Milá Olinka!

I keď ešte trochu trasľavou rukou sa obraciam
Vaším smerom. Regenerácia po troške postupuje. No,
väčšiu spomínam na nemocnicu. Pre chorého je každé
pomocné gesto Vás, lekárov i sestier a upratovačiek
podobné zastaveniu Krížovej cesty, keď Veronika podala
Pánovi ručník. Uľaviť trpiacemu.

No, zvlášť väčšmi spomínam na Vás a za
Vaše dobrovoľné pomocné služby. Cez Vás dostala choroba
môj náplň. Nech sa Vám za to dostane dobrovoľnej
odplaty. Nikdy na Vás nezabudnem vo svojich
modlitbách a spomienkach. Vašou zásluhou boli tie
časy duchovne presvetlené.

Myslím, že sa po troške zotavujem. Žijem
vcelku špitálskym režimom. O liečbu izotvoranej ešte
prieť či chrípku, ale už som režim pracovný i čítam,
modlím sa a trochu píšem. Diabetes je nateraz
vyrovnaný, aj zásluhou pusnej, vyváženej diéty, o
ktorú sa manželka úzkostlivo stará.

Tak žijem a chcel by som byť úplne
poddaný vôli Najvyššieho.

Tak Vám ešte raz od srdca ďakujem
a pozdravujem

Vás

Pavol

Nitra 4. 3. 86

Prepis listu č. 2:

Milá Olinka!

I keď ešte trochu trasľavou rukou sa
obraciam Vaším smerom. Regenerácia
po troške postupuje. No, vďačne spomí-
nam na nemocnicu. Pre chorého je kaž-
dé pomocné gesto Vás, lekárov i sestier
a upratovačiek podobné zastaveniu Krí-
žovej cesty, keď Veronika podala Pánovi
ručník. Uľaviť trpiacemu.

No, zvlášť väčšmi spomínam na Vás
a na Vaše ústretové pomocné služby. Cez
Vás dostala choroba pravú náplň. Nech
sa Vám za to dostane duchovnej odpla-
ty. Nikdy na Vás nezabudnem vo svojich
modlitbách a spomienkach. Vašou záslu-
hou boli tie časy duchovne presvetlené.

Myslím, že sa po troške zotavujem.
Žijem vcelku špitálskym režimom. Od
ľudí izolovaný ešte pre tú chrípku, ale
mám režim pracovný i čítam, modlím
sa a trochu píšem. Diabetes je nateraz
vyrovnaný, aj zásluhou presnej, vyváže-
nej diéty, o ktorú sa manželka úzkostlivo
stará.

Tak žijem a chcel by som byť úplne
poddaný vôli Najvyššieho.

Tak Vám ešte raz od srdca ďakujem
a pozdravujem

Váš Pavol

Nitra 4. 3. 86

V Madride o výskume, literatúre a prekladoch

V rámci Erasmus+ stáže na Univerzite Complutense v Madride, ktorá sa uskutočnila v dňoch 16. – 21. júna 2025, sa doc. Mgr. Magda Kučerková, PhD. (FF UKF), a doc. PhDr. Ján Gallik, PhD. (FŠŠ UKF), zúčastnili viacerých odborných i kultúrnych podujatí.

V utorok 17. júna 2025 sa v priestoroch Veľvyslanectva SR v Madride konal networking – odborné stretnutie medzi reprezentantmi španielskeho a slovenského akademického života. Jadrom podujatia bola prezentácia dvoch významných prekladov do španielčiny: románu Petra Jaroša *Tisícročná včela – La abeja milenaria* (preložil Alejandro Hermida de Blas, vyd. Ginger Ape Books&Films, 2024) a zbierky básní v próze Pavla Straussa *Stĺpy – Pílares* (preložila Adriana Lastičová, vyd. Ideas y Libros, 2025). Podujatie oficiálne otvoril veľvyslanec SR v Madride Juraj Tomaga.

Doc. Ján Gallik v úvode podujatia priblížil život a dielo slovenského mysliteľa, lekára, básnika a esejistu Pavla Straussa a spoločne s Dr. Adrianou Lastičovou i vydavateľom prof. Germánom Ruedom predstavili preložené dielo. V ďalšej časti podujatia prebehla živá odborná debata k problematike umeleckého prekladu zo

slovenského jazyka do španielčiny (tradícia a aktuálne výzvy), ako aj k vedeckovýskumnej spolupráci prítomných vysokoškolských pedagógov z Univerzity Complutense v Madride a Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Doc. Magda Kučerková s doc. Antoniom Barnésom Vázquezom predstavili hlavné línie spoločných projektových aktivít a najdôležitejšie publikačné výstupy.

Pre nitrianskych pedagógov, ktorých spájajú rovnaké výskumné témy i projektová činnosť, bolo toto podujatie príležitosťou nadviazať a rozvinúť nové kontakty a prehĺbiť spoluprácu medzi Fakultou filológie Univerzity Complutense, Filozofickou fakultou a Fakultou stredoeurópskych štúdií UKF v oblasti literárnovedného výskumu.

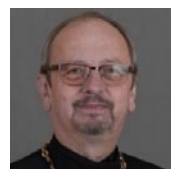
Tvorivú atmosféru priateľského stretnutia umocnila účasť prítomných slovenských a španielskych pedagógov na slávnostnom galakonzerte, ktorý networkingu predchádzal. Koncert sa konal pri príležitosti Dní slovenskej kultúry v Španielsku a 40. výročia prestížnej súkromnej Vyššej hudobnej školy Centro Superior de Enseñanza Musical Katarina Gurska v Teatro Monumental v Madride.

Magda Kučerková – Ján Gallik

• Na slovenskom veľvyslanectve v Madride

Vďaka za básnika

Pod týmto názvom sa na Gréckokatolíckej teologickej fakulte PU v Prešove 20. marca 2025 uskutočnilo spomienkové podujatie pri príležitosti nedeľtej storočnice kňaža-básnika Mons. Mgr. Jozefa Tótha, Dr. h. c. Ide o prvého prodekanu a súčasne čestného prodekanu tejto fakulty, muža, ktorý sa výrazne podieľal na jej obnovení po páde totality. Na večnosť odišiel vo veku požených 97 rokov a jeho telesné ostatky sú uložené na cintoríne v rodnej Haniske pri Košiciach.

Podujatie otvoril a moderoval doc. Michal Hospodár, blízky priateľ nebohého teológa a básnika Jozefa Tótha. V príhovore zhrnul niektoré menej známe okolnosti sprevádzajúce jeho život a položil aj rečnícku otázku: „Kto nahradí (spirituálnych) básnikov?“ V mene dekana fakulty vystúpil s pozdravom prodekan prof. Marek Petro, vedúci Katedry systematickej teológie. Básňou *Z Božieho prameňa*, napísanou na počesť Jozefa Tótha, pozdravil podujatie Mons. doc. Ľubomír Petřík. Za bývalých pedagogických kolegov sa podelil so spomienkami RNDr. Jozef Vokár, ktorý nešetril obdivom nad životným príbehom a svedectvom Mons. J. Tótha počas tzv. katakombálnej cirkvi v totalite. Súčasťou spomienkového podujatia bolo aj premietnutie 23-minutového videa. V ňom Jozef Tóth na pozadí myšlienkového odkazu MUDr. Pavla Straussa ponúkol prenikavú analýzu súčasného spoločenského života s prorockými víziami inšpirovanými starozákonnými prorokmi. Nasledovala ďalšia báseň v recitačnom podaní Jozefa Vaška, moderátora TV Lux. V otvorenej diskusii vystúpil bývalý Tóthov študent a dnes už docent na GTF PU v Prešove Marcel Mojzeš, osobný priateľ JUDr. Ján Lemeš a ďalší. Krátke predstavenie súborného literárneho diela Mons. Jozefa Tótha (editor T. Križka) a tiež knihy *Na krídlach slova a viery* bolo pre prítomných pozvaním k hlbšiemu prenikaniu do jeho bohatého myšlienkového odkazu. Akademickú časť na fakulte zakončil prednesom básne *Ave alma mater* a poďakovaním doc. Michal Hospodár. Spoločná modlitba v gréckokatolíckej katedrále bola duchovnou bodkou za hodnotným podujatím. Podujatie otvorilo záujem o spirituálnu poéziu aj u študentov katolíckej teológie, čo je v súlade s nedávno vydanou knihou pápeža Františka s názvom *Viva la poesia!*

Michal Hospodár

RECENZIE

Matej Ferjanc – Lyrika mojich miest: Kniha pre všetkých, ktorým záleží na duši miest

Ak hľadáme v dnešnej uponáhľanej dobe chvíľku pokoja, možno ju nájdeme aj v knihe muža, ktorý sa rozhodol spomaliť a pozerať sa na svet okolo seba o niečo pozornejšie. Matej Ferjanc prichádza so zbierkou básní s názvom *Lyrika mojich miest*, ktorá je úprimným pozvaním pre každého, kto má rád svoje mesto či prírodu, nechať sa zasiahnuť krásou na prvý pohľad.

Cesta od katedry k poézii

Matej Ferjanc sa narodil a žije vo Zvolene, čo je kľúčový fakt pre pochopenie jeho tvorby, ktorá je s týmto mestom a jeho okolím bytostne spätá. Jeho vzdelanie v odbore systematická filozofia a francúzsky jazyk mu poskytlo pevný intelektuálny základ, ktorý sa neskôr prejavil aj do jeho tvorby. Autor má za sebou bohatú pedagogickú prax – pôsobil ako učiteľ na gymnáziu a dlhé roky ako odborný asistent na Katedre filozofie Katolíckej univerzity v Ružomberku. Ešte pred vydaním tejto zbierky vydal filozoficko-náboženský román *Posledný človek: vôľa k boju*, kde výrazne načrtnú svoju filozofickú teóriu „lyriky prostredia“. Hoci je Ferjanc akademicky podkutý, vo svojej tvorbe sa snaží o prienik filozofického a lyrického jazyka.

Tri cesty k zachyteniu miesta

Hneď v úvode knihy autor podrobne predstavuje svoju básnickú zbierku a jeho lyriku prostredia. Básne v zbierke sú

prehľadne rozdelené do troch častí, z ktorých každá ponúka iný rytmus vnímania. Prvá skupina obsahuje sonety, ktoré autor napísal aj s cieľom navodiť meditatívnu náladu a spirituálne spomalenie. Druhá časť pozostáva zo starších textov, v ktorých básnik experimentoval s rôznymi formami viazaného verša a slúžia ako svedectvo autorovho putovania za „vhodnou viazanou formou“ pre opisy krajiny. Záverečná časť obsahuje básne s voľným veršom, ktoré odhaľujú autorove filozofické závery. Práve tu sa čitateľ stretáva s najhlbšími úvahami o existencii, ktoré sú podané formou voľne plynúcich myšlienok.

Putovanie za dušou miest

Hlavným pilierom zbierky je lyrika prostredia. Ferjanc sa netají tým, že lokácia je pre neho rovnako dôležitá ako pre impresionistického maliara. Autorov prístup k písaniu je priam rituálny. Vyžaduje si meditatívne sústredenie ako posvätné ticho pred liturgiou, pri ktorom sa básnik snaží len čakať, kým k nemu krása sama prehovorí. Z básne *Večné kolo bytia* sa tak k nám môžu prihovárať slová: „*Nie myšlienka o myšlienke, nie pocit o pocite – len myšlienka a pocit voľne plynúce. Po ničom nepátram, len voľne prijímam každý dotyk.*“ Pri listovaní knihou môžeme spolu s autorom prekvapivo hľadať heslo Bytia na Pustom hrade pri Zvolene, kde „*v júni dĺžka svetla dni bez konca celebruje*“, začuť rajsú vôňu Na člne na Zvolenskej priehrade („*Ach, tie tóny divokráse, spíšem o nich všetky básne*“), objavovať tajomstvá na Borovej hore „*v šumiacom zákutí na lesknúcich krídlach vážok*“ alebo sa nechať pozvať k meditácii do tíšiny pri malom vodárenskom jazere v Banskej Štiavnici. Autor tieto miesta neopisuje len ako geografické body na mape. Snaží sa zachytiť ich genius loci – ducha miesta – to, čo tam cítil, keď tam stál sám v tichu. Je to niečo ako umelecká fotografia prenesená do slov. Keď čítame jeho verše, môžeme mať pocit, že sa nám letný vietor pri jazere hrá s vlasmi alebo že sme sa práve ocitli v záplave púpav. V básni *Žiarivý kraj Bytia* sa tak môžeme spolu s autorom vydať na púť k svätej lúke: „*Na lúke plnej púpav razom všetko dostalo Jas od Slnka, všetky porasty medzi sebou vytvorili zlatom žiarivý zmysel.*“

Hľadanie Bytia

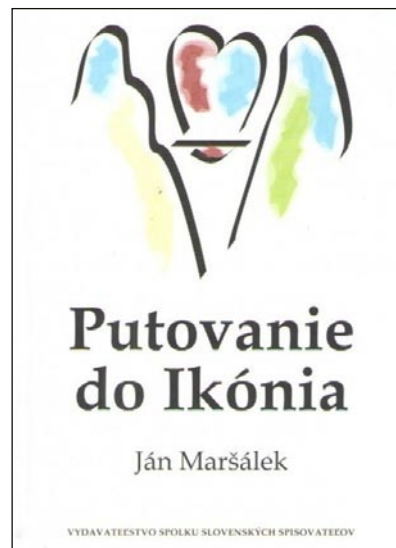
Kniha nie je len o peknej prírode. Ferjanc v nej odhaľuje celú paletu ľudských pocitov. Na jednej strane sú tu básne plné svetla, nádeje a viery. Autor sa netají tým, že je mu blízke kresťanské vnímanie sveta, kde príroda a život sú darom od Boha. Autor nás požíva k hľadaniu Bytia s veľkým B. Potvrdzujú to aj jeho slová z básne *Večné kolo bytia*: „*Bytie ako jedno vo všetkom, preto aj všetko v jednom.*“

V týchto momentoch básne pôsobia ako tichá modlitba alebo poďakovanie za krásu dňa. Na druhej strane sa však básnik nebojí pozrieť aj do tmavších kútov duše. Do zbierky zaradil aj texty, ktoré zvyknú vzniknúť vo chvíľach, keď človek pociťuje smútok alebo pocit, že veci okolo neho nedávajú zmysel. Opisuje visiacu tmú, pochmúrne sídlisko či polotmu v čakárni na vlak. Autor hovorí, že básnik by pred čitateľom nemal nič skrývať, ani tie nepríjemné pocity, ktoré občas „*zaklopú na dvere*“ našej mysle a sú prirodzenou súčasťou nášho života. Celkovo však zbierka nie je ponorená do tmy, ale je prežiarená vedomím najvyššieho Bytia. Osobne mi zo zbierky najviac lahodia slová z básne *Nad Kalinkou*: „*Polihujem vedľa lúčneho chodníka, na okamih privieram oči. Boh v rozvinutej podobe má pri hlbokom nádychu hľadá po líci. Otvorím oči a vidím jeho Krásu. Svetlo všetko ožiarilo, aj najmenšia včielka pocítila jeho Lásku.*“

Zbierka *Lyrika mojich miest* je tichým volaním k tomu, aby sme sa na chvíľu zastavili a skúsili zažiť Bytie prostredníctvom poézie. Čítať túto zbierku je ako kráčať po lesnom chodníku. Niekedy vyjdeme na slnečnú čistinu, kde cítime radosť a vďačnosť, inokedy zabľúdime do hlbokého tieňa pod stromami, kde nás môže premknúť vážnosť. Obidve tieto cesty však patria k tomu istému lesu – k nášmu životu. Skutočnosť, že sa raz Cesta stala Telom, však presvecuje celé naše osobné dejiny. Nech každé slovo, ktoré bolo napísané na oslavu Boha, posväcuje človeka!

Jozef Tomášik

Putovanie do Ikónia za Ikonou

Kam putuje básnik? Kam putujú jeho básne? Nazdávame sa, že do Ikónia za Ikonou. Kto je tou Ikonou? Veď byť dnes módnou Ikonou je *In*. Módná ikona je osobnosť, ktorej jedinečný a rozpoznateľný štýl dlhodobo ovplyvňuje módné trendy a inšpiruje ostatných. Kto inšpiruje básnika?

Etablovaný básnik, publicista a literárny kritik Ján Maršálek (1965), ktorého tvorba vyviera z prameňov religiozity a kresťanského hodnotového nastavenia, je čitateľskej verejnosti známy viacerými básnickými zbierkami (*Finta v žite* – spolu s Petrom Chorvátom, 1993; *Cesta z kruhu*, 2001; *Medzi nami*, 2001; *Privolávanie rána*, 2008; *Priečny rez*, 2012) či knihami úvahovo-esejistického zamerania (*Cesta k bráne – Čítanie na každý deň*, *Kristus prichádza*, *Spoločnosť bez svetla*, *Útek z Babylonu*). I mnohé podnetné články a recenzie, ktoré publikuje na webovom portáli *PriestorNet* (internetový občasník závislý od etiky), sú zamerané na glosovanie spoločenského diania a formovanie kresťanského životného štýlu.

Básnik si už v úvode zbierky kladie otázku: „Ak niet Boha, tak na čom záleží?“ (s. 11). Tak ako v minulosti, tak i dnes je pre mnohých ľudí Boh mŕtvý, pretože, ako uvádza autor doslovu i ilustrácii v danej zbierke Peter Chorvát, obsahový blahobyt Maršákových básní presne pomenúva stav súčasnej chudoby. „Nedostatok. Prebytok zbytočnosti. Poblúdenie. Obrázkami nenahradíme ikony“ (s. 66). Ján Maršálek veľmi dobre vie, kto je tou Ikonou, nachádza ju aj v čistote poézie, ktorá „nezradila / svojho Pôvodcu“ a je si istý, že na našej ceste životom nejde „do prázdna, / krácame k Tebe!“ (s. 16).

Viaceré Maršákovy básne sú lyrickými prosbami i modlitbami vďaky, vyžarujú túžbu po Bohu, po jeho Slove a milosrdnej láske: „Zohrej mi dušu, Pane, / lebo je strpnutá chladom, / maloverná a ubolená – / a nevie, čo príde“ (s. 20). Nie sú to však poetické výkriky do vetra, lyrický subjekt nesie v sebe dôležité odhodlanie a ako starozákonný žal-mista cíti, že už „dozrel čas, dozrelo slovo, / treba vykročiť, vojsť do príbehu: / v rozprávkach skutočnej ako život“ (s. 26).

Rovnako ako Pavol Strauss i Ján Maršálek si uvedomuje silu potrebného ticha, ktoré lieči, v duši, v dôvere a prijatí, v úprimnej modlitbe a odovzdanosti, pretože očisťuje a čo je najdôležitejšie, „otvára okná a dvere / Najvyššiemu“ (s. 13).

V básnickej zbierke sa nachádzajú aj básne, ktoré Ján Maršálek venoval významným osobnostiam slovenskej kresťanskej kultúry, katolíckym básnikom, ktorí nás predišli do večnosti, Pavlovi Prikrýlovi a Teofilovi Klasovi (vlastným menom Jozef Zavarský). Vystihol v nich podstatu tvorby, originalitu i básnickú formu, ktorá zdobila ich poéziu.

Napokon, ako píše v básni *Svetlo sveta*, naše „dni sú zrátané / i každý vlas, / i každý vrabec v hrsti / a holub na streche, / všetko je zrátané, / o všetkom sa vie“ (s. 34). Vôbec nie preto, aby sme teraz trpeli v strachu a neistote. Dôvod je prostý i vážny zároveň – zostaňme verní a svojí, lebo „najväčšia / je láska“ (s. 38).

Ján Gallik

Rozhovor s duchovným otcom Jozefom Voskárom

Gréckokatolícky kňaz, titulárny kanonik, zoológ, ornitológ a ochranca prírody RNDr. Jozef Voskár už o niekoľko mesiacov, konkrétne 10. októbra 1936, oslávi krásne životné jubileum 90. rokov. Nedávno sa s ním osobne stretol predseda Spolku priateľov MUDr. Pavla Straussa doc. Tomáš Pružinec spolu s PharmDr. Jánom Holecom a knižným vydavateľom Michalom Vaškom, ktorí s ním nahrali vzácný rozhovor. Je to svedectvo človeka, ktorý celý svoj život, rodinu, jednoducho celé svoje bytie zasvätil Bohu a šíreniu Kristovho učenia. A my sme veľmi radi, že je od samého počiatku súčasťou nášho Spolku a že pravidelne sa s nami stretáva v Liptovskom Mikuláši na našich Valných zhromaždeniach. Jeho slová sú vždy pre všetkých povzbudením, je úžasným znalcom diela Pavla Straussa a významným zástancom jeho možného procesu blahorečenia, o ktorom vždy tvrdí, že sa už začal tým, že sa o P. Straussovi píše, tvorí, že sa stretávame a robia sa mnohé podujatia, ktoré sú súčasťou osvety o tomto významnom lekárovi, mysliteľovi a spisovateľovi.

Jozef Voskár

Už som bol ženatý, mal som už rodinu a tým pádom som sa vlastne dostal ku kňazstvu cez východný obrat s tým, že som dostal zároveň od svojho svätia-ceho biskupa otca Oskara Formánka fakultu biritualizmu, lebo som žil stále v skrytosti. Ja som ešte 10 rokov svojho života žil tak, že som slávil v lesoch na pníku a neviem proste, kde som bol služobne, kde som išiel, všade som si musel nájsť čas aj miesto, aby som odslúžil službu. A keďže východná liturgia je dlhá a komplikovanejšia, tak som využíval aj sťažené podmienky. Takto som slúžil i primičnú sv. omšu, odslúžil som ju v Zakopanom, lebo sme išli na jednu služobnú cestu. Ako ochranári sme išli do Poľska a bola prestávka a dali nám možnosť, že ideme si pozrieť Zakopané. A ja som sa vtedy vybral, mal som veci so sebou a primičnú sv. omšu som slúžil vonku pri kostole v Zakopanom, na betónovom múriku som si v tichosti odslúžil primičnú sv. omšu, bez kadidla, bez krvi, bez všetkého. To bol turecký pondelok, lebo na Turíce som bol vysvätený, na tureckú nedeľu a na turecký pondelok už sme išli na exkurziu do Poľska. No takže takto to bolo, to je jednoducho, to sú neuveriteľné veci pre mnohých.

Ján Holec

Janko Konzal, za komunistov, mal na starosti práve túto slovenskú komunitu. Preto som myslel, že si tam nájdeš kopu všelijakých nových vecí, ktoré pripomenú tie časy.

Tomáš Pružinec

Alebo takto, že ako často si býval so svojím svätiteľom, pátrom Formánkom?

Jozef Voskár

Prakticky stále som bol pri ňom, chodil som za ním, oni ma sledovali títo ešte-báci, lebo on bol najprv na sídlisku 2 v Prešove, ale tam ten byt potom prebral

páter Bumbera. To bol jezuita východného obradu. Oni boli spolu, no takže Jurko Bumbera išiel tam a Oskar dostal byt na Kotradovej, to je tam smerom ako sa ide sem na Sabinov. Je tam teraz sociálny dom pre starých ľudí. Tam boli bytovky a v tej bytovke býval. On bol v Košiciach, takže vždy, keď bolo dačo treba alebo dačo odniesť alebo spraviť nejakú službu, tak keď som šiel do Bratislavy, zašiel som za Korcom na Vilovú 7, odniesol som, čo bolo treba. Takže bol som aj takýmto spôsobom užitočný. V práci nikto nemohol nič vedieť. To mi potom kolegovia aj kolegyně hovorili, že: „Jozef, čo si nám to nepovedal?“ Oh, keby som Vám to ja bol povedal, tak už som dávno v „čurme“, to sa ťažko utajuje, my sme sa držali zásady, nikto sa nesmie o tom dozvedieť, to bolo prísne pod tajomstvom.

Tomáš Pružinec

A tvoja manželka vedela, že si kňaz?

Jozef Voskár

Ona bola pri mojej vysviacke a ešte jeden diakon bol pri mne, takže O. Formánek ma vysvätil v našom byte v Sabinove, v bytovke na Turíce. Ale deti nevedeli, deti nesmeli vedieť. Ani moja mama, ktorá už bola blízko smrti, ale ani jej som nemohol povedať, že som kňazom. Proste to boli veci, ale to bolo niečo také úžasné, čo mňa držalo a drží aj doteraz. Proste to sa nedá, to sa nedá zasuplovať nijakým iným vnímaním života. Proste

toto bola cesta, ktorú si On, tak by sa to dalo dnes ľudovo povedať, Pán Boh ma dokopal tam, kde ma potreboval.

Ján Holec

Manželka ako vnímala Tvoje kňazstvo?

Jozef Voskár

Veľmi pozitívne. Ona bola veľkou oporou v mojom živote, veľkou oporou. Ona potom už, keď aj padol systém, tak ešte mala možnosť ísť študovať teológiu. V Spišskej Kapitule mali program aj pre laikov. Teraz mali výročie, neviem koľké. Jožko Jarab sa ma pýtal, že či prídem. Tak už neprídem. Evička minulého roku odišla do večnosti, tak som ju doopatroval. Mala alzheimera, takže do poslednej chvíle. Ešte ráno o štvrtej som jej dával sviatosť pomazania, ale už tak ťažko dýchala. A potom ráno o 7:15 vydýchlá. Ja som ešte bol tak opretý, tam v blízkosti, no zrazu som počul také zachrapčanie, tak ako keby si chcela odkašľať, tak na dvakrát také zachrapčanie bolo a potom som prišiel bližšie. Pozerám, už bola na druhej strane. To sú veci, ktoré sa ťažko dajú nejak tak aj povedať, aj dakomu vysvetliť.

Tomáš Pružinec

Koľko rokov ste boli manželia?

Jozef Voskár

Manželka sme boli 65 rokov. Vzali sme sa v roku 1959 v Blumentálskom kostole sme boli sobášení, lebo tu v Lipanoch sme mali len civilný sobáš, a tak sme potom išli, pred Vianocami sme odchádzali, ona išla domov aj ja. A potom nás Janko Kováč, nebohý, pochovaný je v Kluknave, ten nás zosobášil. Celý život, čo všetko prišlo, čo sa prežilo, to jeden román by sa o tom všetkom vedel napísať. To, čo som ja osobne zažil za tých 40 rokov totalitného systému na vlastnej koži, na vlastnej koži, to sa nedá ničím nahradiť. Nejakými sprostredkovanými interpretáciami, ja som to zažil na vlastnej koži, a tak si viem oceniť, čo všetko Boh robí, aby nás dostal tam, kde nás On chce mať. Toľko skúšok všelijakých. Prvá dcéra, ktorá sa nám narodila, nám ako ani nie ročná zomrela, zadusila sa v spánku zvratkami. Zdravé, krásne dievčatko, Ľudka, v Prešove je pochovaná. To bol prvý signál, kde som sa ešte pýtal: „Pane Bože, prečo?“ Tam som ešte mal takú otázku a potom som videl, čo to všetko znamená v mojom živote, aj v živote nášho manželstva. Evička sa rozhodla, že viac nepôjde učiť, viac nepôjde pracovať, lebo nás zo školstva vystrnadili. V školských službách, ľudia, ktorí neboli akože vysporiadaní s náboženskou otázkou, nemali miesta. A tak som si potom hľadal pracovisko, kde som mohol byť,

a tak som šiel na ekológiu. Tam som mohol študovať a aj pracovať aktívne. Ona ostala doma, starala sa o deti, lebo Pán Boh nám požehnal šesť detí. Prvá bola Ľudka a potom päť ďalších. Marienka, najstaršia, tá je v Lipanoch, to je tá Vokálová. Potom je Jožko, syn, a ten nám tragicky zahynul pri autonehode. To bola ďalšia rana, ktorou sme boli nejak tak poznačení, stigmatizovaní a potom ešte boli tri dievčatá. Vierka, Evička a Betka, najmladšia, tie žijú, takže štyri dcéry ešte sú aj so svojimi rodinami tu na tejto strane sveta. A potom prišiel pád totality a rozhodnutie, že máme sa prihlásiť k svojim biskupom, ku komu patríme. Tak som sa prišiel prihlásiť k Hirkovi. On bol vtedy ešte len ordinár, lebo vysvätený bol až potom, myslím, v roku 1991.

Tomáš Pružinec

A Oskar Formánek ešte žil? Zomrel tuším v roku 1991?

Jozef Voskár

Dožil sa pádu totality, ale už len krátko, lebo on už bol vtedy dosť postihnutý. Mal mozgovú príhodu a nie veľmi mohol tú slobodu akosi zažiť, ale ešte bol. On mi ešte dával testimónium o vysviacke, lebo si to žiadali. Tak mi to len napísal na kartičku, že kedy ma vysvätil a čo všetko s tým súviselo. Tak som sa prihlásil k Hirkovi. Hirka ma tam dal do archívu pracovať, tak som bol stále v skrytosti, lebo čakali na oficiálne potvrdenie, zmenu rítu, čo v skrytej cirkvi nebol problém. Automaticky sa svätilo. Tam sa využívala autorita pápežskej fakulty, t. j. mexických fakúlt, ktoré dal Pius XII. pre Československo, ako pre krajinu, kde bol tvrdý ateistický boj proti Cirkvi. Takže my sme sa s týmto vôbec nehrali, s tým nebol problém. No, ale ako to všetko padlo, tak som videl, ako sa postupne ten duch katakomb vytráca. Ako sú tendencie znova to dostať do nejakých mantinelov – podľa kanónu, podľa toho, podľa tamtoho, podľa takeého predpisu a tak čakali. A potom apoštolský nuncius Giovanni Coppa prišiel za mnou na biskupstvo do Prešova. A tak mi povedal: „Jozef, tu je to!“ Naučili ho povedať tu je to, no tak doniesol mi dekrét svätého otca Jána Pavla II. o tom, že mám zmenený

rítus. A aby som mohol oficiálne prejsť do verejnej kňazskej služby. No takže, všade kde bolo treba som šiel. Veľmi som si osvojil výrok proroka Eliáša: „Plný som horlivosti za Pána.“ Jednoducho toto je moje životné krédo a ja ináč neviem a ináč nechcem. Ja tu v tejto izbičke tu sa s Ježišom rozprávam, tak ako teraz s Vami. Nahlas. Keby ma niekto počúval, alebo keby má niekto odpočúvacie zariadenie, tak si povie, že čo ten Jozef zošalel? S kým sa to tam rozpráva? Takže osobná viera, osobný kontakt s Ježišom je pre mňa alfa a omega. Ja nepoznám nikoho na tomto svete okrem Krista ukrižovaného a mám ho tam hore. Keď ráno vstanem, tak ho pozdravím, aj mu zakývam. Už som hore, ďakujem Ti, zverujem Ti dnes moje nohy, aby ma ešte nosili a zanesli ma tam, kde Ty potrebuješ. Nie ja, ja som sa vzdal svojej vôle, ako svätá Alžbeta položila svoju vôľu na oltár, chcem len podľa Tvoje vôle všetko robiť, tak ako to je teraz. Teraz som taký rozčítaný, teraz mám akurát Jeremiáša, už ho pomaličky končím. Teraz som prečítal Straussa od Petranského. Veľká osobnosť.

Ján Holec

My sme sa osobne poznali. Ja som robil klinického farmakológa v nitrianskej nemocnici. On robil primára chirurgie. Niekoľko rokov sme sa kontaktovali, on ako lekár a ja ako mladý farmaceut. Jožko, jeho syn, bol detský lekár, ale už vtedy prešiel na RTG.

Tomáš Pružinec

A potom po revolúcii, ako Ťa vlastne prijali gréckokatolíci na fakulte?

Jozef Voskár

Ja som bol hneď v toľkých aktivitách. Sám seba som však veľmi podceňoval. Proste, že nie som im rovnocenný, oni študovali oficiálne, tak som mal taký pocit menejcennosti, ale postupne som nadobúdala pocit, že nikto mi nemohol nič povedať, toto nie tak, ale tak, a proste ja som bol aj v klasickej farskej pastoračii. Bol som správcou v Renčišove, to je gréckokatolícka farnosť, tu neďaleko, ale *excurrento* som ju spravoval, lebo tam bola vtedy fara už nepoužívateľná, proste nedalo sa tam bývať a mne to vyhovovalo, pretože ja som okrem toho bol ešte na cirkevnom súde. Robil som notára od samého začiatku a až do poslednej chvíle. Bol som notár aj pre kauzy týchto našich blahoslavených biskupov – Gojdiča aj Hopku som robil ja ako notár a potom na cirkevnom súde. A potom, kde všade, čo bolo treba. Napríklad, ísť ako kaplán do nemocníc, tak som šiel, alebo kaplán do väznice. Ale to už potom, lebo nie biskup Hirka, ale už biskup Jan-

ko Babjak, tak on ma tam už potom dal. Nemohol som byť na plný úväzok, lebo som bol na fakulte. Ja som mal hlavnú službu, učil som filozofiu a potom ešte nejaké pridružené veci. Tiež som zaviedol, lebo som bol jedno volebné obdobie aj prodekanom fakulty, tak som zaviedol environmentálnu výchovu na našej fakulte. To bola prvá teologická fakulta na Slovensku, kde sa environmentálna výchova vyučovala.

Michal Vaško

A niekto si to osvojil?

Jozef Voskár

Áno, zapálili sa a teraz je tam Marek Petro, on ako moralista, tak to vzali pod zastrešenie morálky. A ja som publikoval ešte s Jožkom Terekom, nebohým už tiež, sme spracovali texty pre bohoslovcov z environmentalistiky.

Ján Holec

Ty si toho stihol v živote teda dosť.

Jozef Voskár

Nuž a ako väzenský kaplán, otec biskup Babjak mi povedal, že pôjdeš tam. Vtedy už bol vojenským ordinárom biskup Rábek. Ja som tam mal problém, lebo už vtedy bol generálnym vikárom pre väznice nebohý Lacko Vrábel, s tým sme boli veľmi úzko spojení. Toto všetko on doniesol, taký kufrík, všetko čo bude treba na slúženie svätej omše. No a ja som povedal Jankovi Babjakovi, že tam mám desať väzňov, ktorí sú všetci rímskokatolíci a ja im budem teraz východný obrad slúžiť? Povedal mi, že im mám slúžiť západný obrad, lebo on vedel, že ja mám fakultu biritualizmu. No ale potom prišla nová smernica z Ríma. Východná kongregácia si vyhradila, že iba s jej súhlasom bude možné gréckokatolíckemu kňazovi slúžiť v rímskom obrade. Proste zádrhel, no tak som povedal, že nech je tam niekto, kto bude môcť slúžiť v rímskom obrade. Ja som tam mal jedného gréckokatolíka, za ten čas, čo som tam bol a ostatní boli všetko rímskokatolíci. Tak som slúžil sväté omše v západnom obrade. Teda, ako sa to ľudovo hovorí, kde sa dva hrachy varili, všade som musel byť.

Tomáš Pružinec

A to si mal veľa teda toho, to si mal veľmi veľa tých aktivít, ale už si civilné zamestnanie nevykonával?

Jozef Voskár

Nie, ale neprestal som s nimi komunikovať. Všade, kde mali, povedzme nejaké ekologické podujatia, tak vždy ma volali a ja som k nim prišiel so slovami, že ja sa cítim stále s Vami. Viem, že ma to vždy veľmi motivovalo, že nezabúdali na mňa.

Ja som bol a aj sa cítim byť ochranárom a aj ekologom. Samozrejme, priorita je duchovná služba, a to jedna moja kolegyňa, ktorá mi bola vtedy šéfkou, telefonovala kolegovi na tej istej úrovni v Bystrici, lebo ochrana prírody bola organizovaná do troch krajov – západoslovenský, stredoslovenský a východoslovenský kraj. To boli tri kraje, ktoré mali svoje samostatné pracoviská ochrany prírody. No a mojej kolegyni volal Julko Burkovský z Bystrice: „Soni, čo to ten Jožo váš robí pre páňajána. Doteraz chránil vlkov a teraz zase chráni ovce. To je strašný extrémista.“ Ja som to humorne zobral, my sme veľkí priatelia. On bol tiež členom tej environmentálnej subkomisie. Tam sme sa stretávali aj s Miroslavom Sanigom, ktorý je ornitológ. Pracoval v Slovenskej akadémii vied na Starých Horách a s ním som naďalej vo veľmi živom kontakte.

Michal Vaško

No a po revolúcii spolupracoval potom Hirka a Formánek?

Jozef Voskár

Ako som povedal, otec Formánek bol už dosť chorlavý. Už bol viac v tom sociálnom zariadení. Najprv bol v takom zanedbanom, pre starcov, na Cemjate. Tam ho strčili ešte vtedy, keď oni boli pánmi, že museli sa ho nejako zbaviť, tak ho tam dali. Veď tam on nejak dožije. Ale potom padol systém a ja som bol vtedy poslancom za ONV aj za KNV, aj poslancom za KDH. Ja som mal prednášky, predvolebná kampaň a tak ďalej. Mal som spolupracovníkov, s ktorými sme chodili na tie kampane. Išiel som do toho zariadenie a som im povedal, že tohto pátra preložíte z Cemjaty do lepšieho zariadenia, kde nakoniec aj zomrel. Tam už bola výborná starostlivosť, proste na vyššom stupni po každej stránke, takže podarilo sa mi, že ho preložili

do lepšieho sociálneho zariadenia, lebo on už sám v byte nemohol bývať. Ale bol aktívny do poslednej chvíle, ešte aj po tej mozgovej príhode chcel písať. Stalo sa mi raz, že zakladal papiere aj kopiráky a hovorím mu, že Oskar, máš opačne založený ten kopirák. Povedal mi, že to bude dobré, neboj sa, to sa zvládne. Proste už niektoré veci nemohol tak koordinovať a dobre robiť, ale do posledných chvíľ to bol úžasný človek, pracant, neochvejný bojovník za práva Cirkvi. Čo ten všetko robil a ako sa on bránil, keď mal súdne procesy a výsluchy. On na súdnych procesoch nechcel mať žiadneho obhajcu pri sebe. On sa sám obhajoval, poznal zákony naše aj medzinárodné a helsinské dohody už vtedy boli platné. Zacitoval paragrafy, tak proste, oni vedeli, čo všetko ovláda a pýtali sa ho, či by im nechcel pomáhať. Povedal, že nie, lebo by ste ma zneužívali.

Tomáš Pružinec

On bol veľmi vzdelaný jezuita. Študoval v Innsbrucku.

Jozef Voskár

Áno, bol na viacerých miestach ako jezuita. Bol hlavička. Robil preklady, prekladal aj liturgické texty, to všetko on prekladal a Spolok svätého Vojtecha to mal tlačiť. Ale Spolok bol vtedy ešte pod ateistickým ministerstvom kultúry. Takže Oskar Formánek žiadal, aby uznali jeho autorstvo prekladov a celú tú mašinériu okolo toho. Nechceli mu priznať autorstvo, tak vtedy to dal na súd. A vtedy títo oponenti všetci povedali, že keď sa súdi so Spolkom svätého Vojtecha, čo je to za človeka? Ale oni nepochopili o čo ide, že tam skutočne on právne sa natoľko ohradil cez právo, cez citáciu všetkého možné, že on to vyhral. Hoci neviem, ako to potom skončilo, či mu dodatočne dali honoráre, lebo všetko, čo máme, to je jeho práca. Exegézy na všetky tri cykly, teda v západnom obrade nedelne čítania, spracoval exegézy také, ktoré nemali pár. Dostal to istý človek, homiletik, ktorý keď mal nejakú exegézu a prečítal ju, tak povedal, že lepšiu exegézu som na svete nevidel a nečítal, ale len pokiaľ nevedel, kto je autor. Keď sa dozvedel, kto je autor, stiahol svoj výrok, lebo bol tiež *pacem*. Proste, tieto veci mne sú dobre známe. Tí čo boli a aj teraz sa o tom dosť hovorí, že, žiaľ i v svätej Cirkvi sú takí, čo sa nezachovali vždy podľa predpisovaných kánonov. Takí, čo spolupracovali so štátnou bezpečnosťou nemali žiadne konzekvencie z toho do ďalšej pastorácie. Ale ja nikomu nič nezazlievam, ale nech oni tiež nerobia prieky tým, ktorí museli v skrytosti žiť a pracovať.

*Pokračovanie rozhovoru
v budúcom čísle.*

Z Valného zhromaždenia Spolku PS 8. novembra 2025

Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa • LISTY PS - Reg. číslo: MK SR 3209/2004, číslo 41, február 2026; Editor: Jozef Šišila; Redakčná rada: vedúci redaktor Ján Gallik, Tomáš Pružinec, Enzo Passerini, Jozef Strauss, Michal Krauter; Adresa redakcie: Múzeum Janka Kráľa, Námestie osloboditeľov 31, tel.: 044/5621 580, e-mail: telink@telink.sk; Číslo účtu: 2923832760/1100, IČO: 37907751; Tlač: Print Master, Lipt. Mikuláš, e-mail: printmaster.lm@gmail.com; Počet výtlačkov: 500; ISSN 2453-9333.

Telink